

2

**Mondros Mütarekesi
Sonrasında
Güney Marmara ve Bölgede
Kuvâ-yı Milliye
Hareketinin Oluşması**

**South Marmara and the
Emergence of the Kuvâ-yı
Milliye (National Forces)
Movement in the Region After
The Armistice of Mondros**

*Adnan Sofuoğlu
Taner Bilgin*

Mondros Mütarekesi Sonrasında Güney Marmara ve Bölgede Kuvâ-yı Milliye Hareketinin Oluşması

*Adnan Sofuoğlu**

*Taner Bilgin***

Özet

I. Dünya Harbi Osmanlı Devleti için Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile sona ermiştir. Böylece savaş halinin bitmesi ve kalıcı barışın sağlanması ümit edilmiştir. Ancak İstanbul Hükûmeti'nin beklentisinin aksine bu ateşkes anlaşması savaşı bitirmek ve kalıcı barışı sağlamak yerine İtilaf devletlerinin emelleri doğrultusunda yapacakları işgalleri kolaylaştırmıştır. İngiltere ve Fransa devletleri, I. Dünya Harbi sırasında gizli antlaşmalarla paylaşmış oldukları Osmanlı topraklarını mütareke hükümleri uyarınca işgal etmiştir. Harbin sonlarına doğru İtilaf devletleri safında savaşa dâhil olan Yunanistan ise Megali İdea hedefi doğrultusunda Batı Anadolu'yu işgal için harekete geçmiştir. Mütarekeden hemen sonra Lloyd George'a başvuran Yunan Hükûmeti lideri Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda bu isteğini kabul ettirerek 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkarmıştır. İzmir'in Yunanlılarca işgal edilmesi Millî Mücadele'yi ateşleyen bir olay olmuştur. İşgalin duyulmasıyla beraber yurdun çeşitli yerlerinde tepkiler ortaya çıkmıştır. Güney Marmara olarak adlandırılan bölge de işgale karşı tepkisini göstermiş, mitingler ve kongreler düzenlemiştir. Bununla birlikte silahlı direniş başlatılmıştır. Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde bulunan Ali Bey (Çetinkaya), Yunan ilerleyişine karşı derhal elindeki kuvvetleri seferber etmiştir. Bursa'da Bekir Sami Bey (Günsav) direniş liderlik etmek üzere sorumluluğu üzerine almıştır. Bunun gibi Güney Marmara bölgesinin diğer şehirlerinde de işgale karşı çeşitli direniş örgütleri kurulmuştur. Bu bölümde Mondros Mütarekesi'nin akabinde Güney Marmara bölgesinde yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Mondros Mütarekesi, Megali İdea, Kuvâ-yı Milliye, Kongreler, İzmir'in İşgali

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, adnans[at]hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6967-5482

** Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, taner.bilgin[at]bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6018-5957

South Marmara and the Emergence of the Kuvâ-yı Milliye (National Forces) Movement in the Region After The Armistice of Mondros

Abstract

World War I ended for the Ottoman Empire with the Armistice of Mondros (30 October 1918). Thus, it was hoped that the state of war would end and a lasting peace would be achieved. However, contrary to the expectations of the Istanbul Government, this armistice agreement, instead of ending the war and ensuring a lasting peace, facilitated the occupations of the Entente states in line with their ambitions. The states of Britain and France occupied the Ottoman lands, which they had shared with secret treaties during World War I, in accordance with the provisions of the Armistice. Greece, which joined the war on the side of the Entente states towards the end of the war, took action to occupy Western Anatolia in line with its Megali Idea goal. Venizelos, the leader of the Greek Government, who applied to Lloyd George immediately after the armistice, had this request accepted at the Paris Peace Conference and landed troops in Izmir on 15 May 1919. The occupation of Izmir by the Greeks was an event that triggered the National Struggle. With the announcement of the occupation, reactions emerged in various parts of the country. The region called South Marmara also showed its reaction against the occupation and organised rallies and congresses. Along with this, armed resistance was started. Ali Bey (Çetinkaya) in Ayvalık district of Balıkesir immediately mobilised his forces against the Greek advance. In Bursa, Bekir Sami Bey (Günsav) took the responsibility to lead the resistance. Similarly, various resistance organisations were established against the occupation in other cities of the Southern Marmara region. In this section, the developments in the South Marmara region following the Armistice of Mondros will be discussed.

Keywords

Mondros Armistice, Megali Idea, Kuvâ-yı Milliye, Congresses, Occupation of İzmir

1. Mütareke Döneminin İlk Evresinde Güney Marmara

1.1. Yunan Hedefleri ve Megali İdea

Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra merkezi İstanbul'da olan Bizans İmparatorluğu'nu canlandırma hedefine yönelik politikalar oluşturmaya başladı ki bu "Megali İdea" diye adlandırılmaktadır. Yunan tarihçi ve devlet adamı Panayatis Pipinellis bu gayeyi şöyle açıklamıştır: "Yunan varlığının anlamı Yunanistan'ı, tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayarak birleşik ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu. Herkes kendini Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı."¹ Yunan politikacı John Kolettis ise, büyük düşleri olan "Megali İdea"yı Ocak 1844'te millî Meclis'te yaptığı konuşmasında şöyle dile getirmiştir: "Yunanistan Krallığı Yunanistan değildir; Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece krallık içinde de oturanlar değildirler. Aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul büyük başkent bütün Yunanlıların kendi düşü, umududur."² Bu sadece bir politikacının fikri değil gerçekte Yunanlılar arasında yaygın ve etkin bir düşünceydi.³

Yunanlılar bu hedeflerine ulaşmak için propagandalarının ağırlık merkezini kendi ifadeleriyle "Türk vahşeti ve Türklerin geri bir millet olduğu" tezleri üzerine kurmuştu. Bunu da basın yayın yoluyla dünyaya yaymaya çalışıyordu.⁴ Yunanlılar diğer taraftan hedeflerine ulaşmak için Avrupa'da bir büyük devlete dayanma politikası izlemekte ve daima Osmanlı Devleti'nin en zayıf anlarını kollamaktaydı.⁵ Tabii ki bu arada ortaya çıkan her fırsatı da değerlendirmekteydi. Nitekim Tanzimat'ın getirdiği serbestlik ortamından yararlanarak göz diktikleri bölgelere adalardan ve Yunanistan'dan Rum nüfusu kaydırmışlardı. Bu sebeple yukarıda demografik yapıyı değerlendirirken de belirttiğimiz gibi Batı Anadolu bölgesinde Rum nüfusu Tanzimat'tan itibaren düzenli bir şekilde artmıştı.

Bu konuda Yunanistan Genelkurmay Başkanı ve Başbakanlarından General Metaksas "1915 yılına kadar Yunanistan'ın Anadolu hakkındaki siyasetine dair düşünceleri" ile ilgili raporunda şöyle demektedir: "Yunanlılar belli bir hedef gözetmeden tabiatlarındaki canlılık etkisiyle Anadolu'da bir Yunanistan siyaseti yaratmıştı. Gerçekte 1830 tarihinden sonra Yunanistan kıyılarından ve o sıralarda geniş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinden akın eden Rumlar Anadolu'ya yerleşmişler,

¹ Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973, s. 30.

² Michael Llewelyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, İstanbul: Hürriyet Yay., 1978, s. 11.

³ Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, s. 10 vd.

⁴ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990, s. 11.

⁵ Yücel Aktar, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar", *3. Askerî Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., 1986, s. 1.

çoğalmışlar, büyük topluluklar haline gelmişler, ilerlemişler ve yıldan yıla ekonomik ve sosyal bakımdan yükselmişlerdir. Yunanistan'dan göç edenlerle Anadolu'daki Rum toplulukları günden güne kuvvetleniyor, geliyordu. Anadolu Rumlarının topluluklar halinde gelişmeleri uzun vadelerle, fakat sağlam ve esaslı bir suretle tahakkuk etmiştir. Her halde Rum cemaati 1915'e kadar Anadolu'da adım adım nüfuz ediyor, yer kazanıyordu"⁶

Yunanistan Anadolu'ya Rum nüfusu göç ettirme politikasını Birinci Dünya Savaşı sonrasında da sürdürdü. Hatta mütareke boyunca bu politikasını Patrikhane ve Kordos Cemiyeti (Etniki Eteryia) ile İzmir, Kuşadası, Eşme, Manisa metropolitleri ve İzmir Yunan Valisi Stergiadis (Aristides) vasıtasıyla sürdürmeye çalıştı.⁷

Bölgede Rum nüfusu çoğaltmak ve ekseriyeti temin etmek için de Balkan Savaşı'nı müteakip mübadele edilmiş Rumları, Osmanlı Devleti askerliğinden firar etmiş Rumları ve eski Yunanistan'dan ve adalardan birçok Rum'u Anadolu'ya yerleştirerek yapmaya çalıştı.⁸ Bunlar, ilk zamanlarda kontrolden mahrum kalmış Çanakkale sahillerinden içeriye sokulmaktaydı.⁹ İzmir'in işgalinden sonra ise dışarıdan getirilen Rumlar, namus ve canlarını korumak üzere yerlerini yurtlarını terk eden Müslüman Türk ahalinin hane ve çiftliklerine yerleştirilmeye başlandı.¹⁰ Bundan elde edilmek istenen bir gaye de Anadolu'daki Rum çeteleri takviye etmektir.¹¹

Bu sırada Yunan basını ve yazarları da Yunanistan ideallerini sistemli olarak dile getirmeye başlamıştı. İzmir'in yanı sıra İstanbul ile bir Pontus Cumhuriyeti kurulması tasarlanan Doğu Karadeniz bölgesi için de devamlı yayınlar yapıyordu. Gazete yazarları dile getirdikleri Megali İdea'nın "Kibirli, entelektüel bir dilek veya düş ya da aşırı bir ideal olmadığını belirterek, düşüncelerini, Yunanistan'ın Trakya ve Küçük Asya'yı alamayacağını sanan herhangi bir Yunanlı çılgın olmalıdır." diyerek ortaya koymaktaydı.¹²

Venizelos Yunanistan'ı I. Dünya Savaşı'na İtilaf devletleri safında savaşa sokmayı başarmıştı. İki kıtaya uzanan, beş denize açılan, bir ayağı Avrupa'da bir ayağı Asya'da olacak Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirmek idealiyle hareket eden Venizelos, Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakanı Lloyd George'a isteklerini belirten bir mektup gönderdi. Bu mektuba bağlı uzun raporda kendi deyimiyle,

⁶ Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, İstanbul: Baha Matbaası, 1967, s. 1604'teki dipnot.

⁷ BOA.BEO, Umumi No: 343 454, 16 ve 26 Haziran 1919.

⁸ BOA.BEO, Umumi No: 345376; "Venizelos Londra'ya giderken oradan aldığı muhtemel görülen hususi ve mahrem talimat dairesinde İzmir ekseriyeti temin etmek üzere daha önce mübadele edilmiş Rumlar adalardan tekrar Anadolu'ya sevk edilmektedir." BOA.BEO, Umumi NO: 341375, 14 Nisan 1919.

⁹ BOA.BEO, Umumi No: 343317, 22-23 Mayıs-1 Haziran 1919.

¹⁰ BOA.BEO, Umumi No: 345376; Bayar, *Ben de Yazdım*, s. 1575-1576.

¹¹ BOA.BEO, Umumi No: 345376; Rumların Kızılhaç gemisiyle Ayvalık'a gelmeye başladıkları hakkında bkz. *Ses*, 27 Şubat 1919.

¹² Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 30-32; ayrıca Yunan istekleri için bkz. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 47-52.

“Küçük Asya'nın Yunan olan Batı kısmı Yunanistan'a ilhak edilirse, Yunanistan'ın kendi sınırlarını hayli genişletebileceğini belirtmekte ve Yunanistan Küçük Asya (Batı Anadolu) doğrultusunda yayılmazsa sınırlarını Trakya'ya doğru Karadeniz'e kadar genişletmek fırsatı aramak zorunda kalacağını” beyan etmekteydi.¹³

Bu mektuptan sonra Venizelos 30 Aralık 1918 günü Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra sunacak ve kendilerine vaat edilen Batı Anadolu'yu talep edecekti.¹⁴ Venizelos'un Batı Anadolu'dan maksadı İzmir ve Bursa vilayetleriyle Çanakkale ve İzmit sancakları idi. Venizelos'a göre Batı Anadolu aşağı yukarı Karadeniz'den Antalya körfezine, kuzeyde İzmit'in doğusundan güneyde Antalya körfezinin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan bütün bölge idi. Buna göre talep edilen yerler şunlardı. Bursa vilayetinin bir kısmı, Balıkesir, Edremit ve Ayvalık'tan geçerek İzmir'den gelen tren yolunun Marmara'ya açılan ucundaki Bandırma'yı da içine almak üzere Balıkesir sancağı ve Aydın vilayeti. Ayrıca Çanakkale Boğazı'nda İmroz ve Bozcaada'yı da Batı Anadolu'nun bir parçası olarak kabul ederek istemekteydi.¹⁵ Bu bölgenin hemen bitişiğinde yer alan İzmit ve Çanakkale sancakları ise milletlerarası bir devlet haline getirilmesi düşünülen İstanbul'un kaderine bağlanmakta idi.¹⁶

Venizelos, bu Yunan toprak isteklerini resmen öne sürmek ve istemek için 3 ve 4 Şubat 1919'da Paris Barış Konferansı Onlar Konseyi huzuruna çıktı. Burada İtilaf devletlerinin kabul etmeyeceklerini bildiği Kuzey Epir, Yunanistan'ın elinde olmayan kısımlarıyla bütün Batı ve Doğu Trakya, Pontus olarak adlandırdıkları Trabzon ve Sivas vilayetlerinin tamamı ile Kastamonu Vilayeti'nin bir kısmı ve Sinop'u da kapsayacak bir şekilde Orta ve Doğu Karadeniz, Oniki Ada, Kıbrıs ve İstanbul üzerindeki Yunan hak ve iddialarından geçici olarak vazgeçti.¹⁷ İstek ve iddialarını Wilson Prensiplerine, özellikle 12. Madde'ye ve self-determinasyon hakkına dayandırarak, Yunanistan'ın sadece Batı Anadolu üzerindeki hak iddialarına değindi.¹⁸

Venizelos bu tezine dayanarak nüfus bakımından ve etnik sebeplerden dolayı Anadolu'nun batı kısmının coğrafi ve tarihî açılarından özel ve ayrı bir bölge teşkil ettiğini öne sürdü. Bu bölgenin nüfusunu da, resmi istatistikler olmadığını belirterek, Rum Patrikhanesi tarafından hazırlanan rakamlara dayandırdı. İstanbul'daki Patrikhane'ye göre Batı Anadolu'daki tüm Rum nüfusu 1 milyon 700 bin kadar idi. Venizelos sahte ve tahrif edilmiş rakamlarla Aydın ve Bursa illerini de kapsayan Batı Anadolu'da Rumların

¹³ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 33; Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1770. Raporun metni için bkz. Aynı eser, Belge No: 103.

¹⁴ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, İstanbul: Meydan Neşriyat, 1963, s. 32.

¹⁵ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s. 28-35; Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 57.

¹⁶ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 35-41; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Vatan Neşriyat, 1953, s. 57. Yunan istekleri ve Etniki Eterya Faaliyetleri için bkz. Selahattin Salıslık, *Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik Eterya*, İstanbul: Kıtay Yay., 1968, s. 219-220.

¹⁷ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 50; Venizelos raporunda Pontus ifadesini kullanmıyor, sadece Trabzon Vilayeti'nden söz ediyordu. Yunan talepleri için bkz. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s. 27 vd; Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, Çev. Tevfik Alanay, İstanbul: Milliyet Yay., 1972.

¹⁸ Bayar, *Ben de Yazdım*, s. 1466-1468; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 50; Ayrıca Yunan istekleri için bkz. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s. 127-129.

nüfusunun 1 milyon 80 bin olduğunu iddia etmekteydi. Venizelos'a göre buna Batı Anadolu kıyılarının yakınındaki adaların nüfusu da eklenirse, bu rakam 1 milyon 450 bine yükselirdi. Yine Venizelos'a göre aynı bölgedeki Müslüman nüfus 943 bin kadardı. Gerçeği yansıtmayan bu bilgilere dayanan Venizelos, bölgede Rumların fazla olduğunu, dolayısıyla bu bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türk bölgelerinin bir kısmını teşkil edemeyeceğini ileri sürmekteydi.¹⁹

Oysaki bölgede Türk nüfusu ezici çoğunlukta idi. 1917 yılına ait Türk istatistiklerine göre, Batı Anadolu'daki nüfus dağılımı şöyleydi: İzmir, Manisa, Aydın ve Nazilli'de 1 milyon 295 bin 527 Türk-Müslüman, 233 bin 914 Rum-Ortodoks; Balıkesir'de 368 bin 400 Türk-Müslüman, 85 bin 547 Rum-Ortodoks; Muğla'da 134 bin 400 Türk-Müslüman, 10 bin 192 Rum-Ortodoks. Ayrıca aynı bölgelerde 36 bin 750 Musevi, 21 bin 184 Ermeni ve 3 bin 621 diğer unsurlar bulunmaktaydı.²⁰ Görüldüğü gibi bölgede Türk nüfusu bariz bir çoğunluğu teşkil etmekteydi.

1.2. Kuzeybatı Anadolu Bölgesinde Gayrimüslimlerin (Rum ve Ermeni) Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf devletlerinin Türklere karşı sergiledikleri kötü davranışlardan cesaret alan yerli Rumlar şehir ve kasabalarda başına buyruk hareket etmeye başlayarak çeşitli taşkınlıklar yapmaya başladı. Özellikle 18 Kasım 1918'de Beyoğlu'nda Yunan Kulübü'nde Yunan Amirali Kakoladis'in "Türkiye'deki Yunanlılığa anavatanlarının selâmı ile Parthenon'dan bir zeytin dalı getirmek şerefine kavuştuklarından dolayı emrindeki subaylar ve erler iftihar duymaktadırlar. Bunca zahmetlerden sonra Yunan hükûmeti size teselliye medar olmak üzere Yunan bayrağını getirmeye muvaffak olmuştur."²¹ mealindeki konuşması, Rum kiliselerinde yapılan ayinlere İtilaf devletleri subaylarının bazılarının da katılması²² Rumları iyice coşturup Rum yaygarasını daha da arttırdı. Bütün bunların yanı sıra Rumların teşkilatlanmasında ve çete faaliyetine girişmelerinde esas rolü İstanbul'daki Rum Patrikhanesi ile buna bağlı cemiyetler oynamaktaydı. Patrikhane, Kordos (Etniki Eteryâ'nın şubesi) Cemiyeti vasıtasıyla Anadolu'ya adalardan ve Yunanistan'dan Rum nüfusu getirmeğe çalışmaktaydı. Yine Patrikhane'ye bağlı Mavri Mira Cemiyeti'nin de katkısıyla Türk kasaba ve köylerinde dehşet yaratmak maksadıyla Rum çeteleri teşkil etmekteydi. Ayrıca bu cemiyetin faaliyetlerine Yunan Kızılhaçı da katılmaktaydı. Ayrıca Yunan Kızılhaçı sıhhi ve tıbbi gereç ve ilaç yardımı maskesi altında Anadolu'ya silah ve

¹⁹ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 35.

²⁰ Hamdi Buytuğluoğlu, "İzmir'in işgali", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7 (Nisan 1968), s. 10; Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, s. 1632. Güneybatı Anadolu Bölgesi'nin nüfus yapısı hakkında geniş bilgi bkz. Sıtkı Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990, s. 50-59. Yunan tarihçi ve devlet adamı Panayiotis Pipinellis, Türklerin Küçük Asya'da çoğunluğu teşkil ettiğini kabul eder. Bkz. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 38'deki dipnot.

²¹ Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Türk İstiklâl Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1962, s. 123; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 49. Patrik Vekili Dorotheos Paris'ten İstanbul'a dönerken kendisini uğurlayanlar arasında Venizelos da vardı. Venizelos ona yüksek sesle "Yakında elinizi Ayasofya'da öpeceğim." diyordu. Ömer Sami Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, t.y. No: 15.

²² Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, No: 2.

cephane sokmaktaydı.²³ Kızılhaç heyeti olarak Anadolu'ya sokulan kabileler içinde vaktiyle Türkiye'den kaçmış Yunan ve İngiliz ordularında askerlik yapmış er ve subaylarla, komitacılar vardı. Kızılhaç memurları arasında bunların yanı sıra kılık değiştirmiş Yunan subayları da bulunmaktaydı.²⁴

Yunan Kızılhaçı bu yolla yerli Rumları ve yukarıda belirttiğimiz gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'dan kaçıp Yunanistan ve Makedonya'da İngiliz ve Fransız ordularında gönüllü yazılmış ve mütarekeden sonra Anadolu'ya tekrar dönmekte ve sokulmakta olan Rumları kalkışmaya hazırlamaktaydı.²⁵ Yunan Kızılhaçı, Patrikhane'den desteklenip yönlendirilen Etniki Eteryá Cemiyeti'nin şubesi olan Kordos Komitesi (Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu) adı altında bu faaliyeti yapıyordu. Bu cemiyet dışarıdan göçmen gibi gelen çete mensuplarını ve Anadolu'dan kaydedilen Rumları asayiş bozmak maksadıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gönderiyordu. Bu cemiyetin "Rum Muhacirleri İskân Cemiyeti" antetli vesikaları vardı. Cemiyet bu vesikaları, polis dairesini yanlış yola sevk etmek ve çete mensuplarını takipten kurtarmak maksadıyla kullanıyor ve bu çerçevede vesikaları muhacirlere değil, çete mensuplarına veriyordu.²⁶

Gerçi bu sırada İstanbul'daki mevcut hükûmet bu olayları engellemek üzere birtakım girişimler yapmaktaydı.²⁷ Fakat hükûmet, Birinci Dünya Savaşı sonunda Rusya'ya veya başka yabancı memleketlere kaçmış olan, adam öldürmüş veya bu derecede suç işlemiş olanlarla, memleketin sükûn ve güvenini bozmaları ihtimali olan ve "Pasaport kanununun 3. Maddesi'ne nazaran Türkiye'ye girmeleri yasaklanmış olanlar hariç diğerleri"nin Türkiye'ye girmelerine müsaade etmek zorunda kalmaktaydı.²⁸ Çünkü İtilaf devletleri bu muhacirlere çok toleranslı davranmakta ve onlara her türlü yardımı yapmaktaydı.²⁹

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İzmir Metropolitliği yapmış ve Makedonya'da da faaliyet göstermiş olan Hrisostomos İzmir'in işgali sonrasında tekrar İzmir'e gönderildi. Bu kişi ilk iş olarak Aya Fotini Kilisesi'nde büyük bir ayin düzenleyerek Rumları

²³ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1986, s. 29.

²⁴ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, s. 1612-1614; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul: Milliyet Yay., 1970, s. 169; M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*, C. 1, (104 sayılı *Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı*), Ankara: 1973, s. 15; Mavri Mira Cemiyeti ilgili belge için bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. III, 4. Baskı, İstanbul: MEB Yay., 1981, Belge No: 1.

²⁵ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, s. 1612-1614; Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 78.

²⁶ Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1959, s. 154-155. Bu komitenin reisi Yunanlı Manuel Sozokas namında biri idi ve vilâyete çektiği telgraflardaki imzada Santralikoz takma adını kullanmaktaydı. Polis Müdürlüğü'nün Raporu için bkz. BOA.BEO, Umumi No: 343 454, 16 ve 18 Haziran 1919

²⁷ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 12/45 (1963), Belge No: 1050.

²⁸ BOA.BEO, Umumi No: 343 317, 1 Haziran 1919.

²⁹ Buna karşı Harbiye Nezareti'nin teklifi ve Sadaret'in de kabul ettiği tedbirler şunlardı: Silah, cephaneye üniformanın memlekete sokulmasının men edilmesi, Osmanlı tebaasından olmayan sivil yabancıların seyahat maksadıyla memlekete gelmeleri hakkında bazı kayıt ve şartların tatbiki. Balkan Muharebesi'nden sonra Yunanistan ve Bulgaristan Hükûmetleriyle akdedilen antlaşmalar gereğince mübadele olunan ahalinin memleketimize avdetlerinin men edilmesi. Bkz. Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 60-62; ayrıca konuyla ilgili rapor için bkz. BOA.BEO, Umumi No: 345376, Nisan 1919.

teşkilatlandırma çalışmalarına başladı. Hrisostomos, Yunan Hükûmeti desteğinde ve İzmir'in işgali kararı gereğince, İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir vilayetlerindeki yerleşim birimlerinde asayiş bozmak ve isyanlar hazırlamak için her çareyi denemeye girişti.³⁰ Yine İzmir'de 1919'da İstanbul'daki "Mavri Mira"ya benzeyen bir cemiyet kuruldu. Reisliğine Mavridis, azalıklarına da birkaç Yunan subayı ile siyasi müşavir Zamanos, Yunan Hariciye Nezareti mümessili Konsolos Şikaferi, Rum Lisesi Müdürü Baniki, Dava Vekili Artonoyeni seçildi.³¹

Bu faaliyetler neticesi Batı Anadolu'da Rum çete faaliyetleri 6 Ekim 1918 gibi erken bir tarihte başlamıştı. Bu sırada Çeşme'den İzmir'e gelen yolcu arabalarına Urla civarında Rum eşkiyası saldırmış, Müslüman iki arabacıyı öldürmüş, yolcuları soymuş ve yaralamışlardı.³² 5 Ocak 1919'da yine Urla'da bir Rum çetesi bir araba kafilesine tecavüz etti ve iki yolcuyu öldürdü.³³ 19 Şubat 1919'da Ayvalık'a gelen 19 Yunan askerinin karaya çıkmasını fırsat bilen yerli Rumlar büyük bir gösteri yaparak hapishaneye saldırmış ve 60 kadar Rum tutukluyu serbest bırakmıştı.³⁴

Rum çetelerinin faaliyetleri Paris Barış Konferansı'nda Yunan isteklerinin belirmesinden sonra özellikle Yunanistan tarafından hedef bölge seçilen Batı Anadolu'da İzmir ve civarı, Marmara'da Kocaeli yarımadası, Ayvalık ve Tekirdağ ile Trakya'da Kırklareli bölgesinde gittikçe genişleme istidadı gösterdi.³⁵ Mart 1919 başlarından itibaren faaliyetlerini hızlandıran Rum çeteleri Nif'ten İzmir'e gelen arabacıları devamlı soymaya ve Ayvalık, Urla, İzmir bölgelerinde seri cinayetler işlemeye başladı. Bilahare bu Rum çetelerine Sisam adasından gelen Yunan askerî kıyafeti giymiş Rumlar ile Samsun havalisinden gelen Rumlar da iltihak etti.³⁶

Yine aynı şekilde Rum çeteleri İzmit ve çevresi ile İstanbul'un Anadolu yakasında da büyük tedhiş hareketleri içine girdi. 4 Mart 1919'da 12 kişilik bir Rum çetesi, Bostancı'da Hariciye memurlarından Eşref Bey'in köşküne baskın yaparak Eşref ve Nidai Beyleri şehit etti.³⁷ Bundan başka bu bölgede faaliyette bulunan Çakır Yorgi, Karabacak ve Anesti Kaptan gibi çete reislerinin yönetiminde Büyük ve Küçük Bakkalköy ile Yeniköy Rumları birçok Türk köyünü soyarak çok sayıda kadın, erkek, çoluk çocuğu öldürdü.³⁸ İzmit

³⁰ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, s. 1638-1639.

³¹ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. V, s. 1606.

³² Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973, s. 93.

³³ *Türk İstiklâl Harbi*, C. I, s. 136.

³⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. I, s. 136.

³⁵ Hüsamettin Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa Faaliyetleri*, Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, ATASE Kitaplığı, A/1/218 D. 449/A, s. 103-129. Rum çete faaliyetleri ile ilgili belgeler için bkz. BOA.BEO, Umumi No: 348871, 348600, 347328.

³⁶ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 58-59.

³⁷ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 33.

³⁸ Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani*, 8. Baskı, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1985, s. 76-82. Üsküdar'da bulunan Ümraniye köyü ahalisinden erkek, kadın ve çocuklardan mürekkep bir kömürcü kafilesi Ömerli kazasına bağlı Çavuşbaşı çiftliği merasına gitmekte iken Budakdere mevkiinde önlerine çıkan Paşaköy ve Yeniköy Rumlarından mürekkep takriben yirmi kişilik bir çete tarafından kolları bağlanarak kaçırılıp

civarında ise Yeniköylü Deli Yani, Kocabey Hristo, Barbar Yani, Deli Hristo, İzmit'in Mihaliç köyünden Konstantin çeteleri de aynı şekilde faaliyet yapmaktaydı.³⁹ Rum çeteleri Mavri Mira'nın elebaşlarından olan Rum Bakkal Todori'ye bağlı hareket etmekteydi. Bu şahıs bakkal eşyası adı altında el altından gerekli yerlere silah, cephane ve bomba sandıkları yolluyordu.⁴⁰

Kapıdağ Yarımadası'nda da Firman Kaptan adlı bir Rum çetesi faaliyet göstermekteydi. Bu çete aynı zamanda korsanlık da yapmaktaydı. Bu yüzden İstanbul'daki mevcut hükûmet Mart 1919 ortalarında bu hususta bir tedbir olarak, aynı zamanda küçük deniz vasıtalarının selameti için iki gambot ile birkaç motorlu deniz vasıtasını Bandırma, Erdek, Kapıdağ, Burhaniye ve Ayvalık sahillerine gönderdi.⁴¹

Bütün bu olaylarda daha önce de belirttiğimiz gibi Patrikhane'nin, özellikle Patrik Germanos V'in yerine "Locum Tenens" (vekil kaymakam) seçilen Dorotheos Mamelis'in de payı büyüktü. Bu papaz aynı zamanda politik alanda, şakileri (eşkiya) hazırlamaktaki ustalığından ötürü etkili rol oynuyordu.⁴²

Sistemli bir şekilde yapılan bütün bu hareketlerin manası ve gayesi etrafa dehşet saçarak Türk ve Müslüman ahalinin öteye beriye dağılmasını sağlamak, onları sindirmek ve yerlerine Rumları iskân etmektir. Aynı zamanda buralardaki asayişsizliğin ortadan kaldırılmasının ancak bu bölgelerin müstakil idare şeklinde Yunanistan'a rapt ve ilhakı ile mümkün olacağı imajını yaratmaktır.⁴³ Ayrıca o sırada Bolşevizmden kaçan on binlerce Rum ailesinin İstanbul'a ve buralara yerleştirilmesi planlanmaktaydı. Bu faaliyetlerle buna da zemin hazırlanmaktaydı.⁴⁴ Bu meselelerle ilgili nasıl bir tedbir

meçhul bir semte götürüldüler. BOA.BEO, Umumi No: 318071; İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, 2. Kitap, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s. 41.

³⁹ Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit: Türkyolu Matbaası, 1945, s. 65, Bölgede faaliyet gösteren irili ufaklı Rum çeteleri (bilahare Osmanlı Hükûmeti'ne teslim olan veya yakalananlar) şunlardı: Şile civarında; Tenasoğlu Gaylib, Hristooğlu Dimitri, Aposoğlu Pandeli, Hirstooğlu Yorgi, Vasiloğlu Panayati, Alkısımanoğlu Nikola, Kastıtaşoğlu Yani, Todorooğlu Vasil, Kimiyakoğlu Yani, Dimitriooğlu Yorgi, Yoraloğlu İliya, Yinapatoğlu Hristo, Hristooğlu İspiro, Hristooğlu İstilyanos. Yeniköy Rum eşkiyası; Hristooğlu Petro, Zinmesioğlu Apostol, Petroooğlu Yorgi, Hristooğlu Anesti, Panayotioğlu Yorgi, Nikolaoğlu Dimitri, Hamaoğlu Yorgi, İstadrioğlu Yani, Penlapeoğlu Zıştı, Vangeloğlu İliya, Kastiziyeeoğlu Vasil, Alkaooğlu Aleksandr, Nikolaoğlu Yorgi, BOA. BABE Umumi No: 343871. Bazı isim ve lakaplardan anlaşıldığına göre bunlardan bazıları zamanında Selçuklulara karşı Bizanslılarca bölgeye yerleştirilmiş olan Gagavuz diye adlandırılan Hristiyan Gök Oğuz Türkleri olsa gerektir ki bunlar Patrikhane'nin propagandasıyla Rumlaştırılmışlardı. M. Şefik Aker de aynı kanaattedir. Bkz. Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 9.

⁴⁰ Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 377. Todori, İngilizlerin himaye ve müzaheretinde çalışıyordu bkz. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 2, s. 64.

⁴¹ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 58-59.

⁴² Mavri Mira cemiyetinin başkanlığını da yapan papazın politik faaliyetleri için bkz. Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 51-53, 76, 89, 137; Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 60.

⁴³ BOA.BEO, Umumi No: 347328; 16 Mart'a kadar Rumlar İstanbul'da geniş çapta nümayişler yaptılar. Patrikhane, Paris'te bulunan Patrik Kaymakamı vasıtasıyla Sulh Konferansı'na takdim ettiği karar metninde devlet ve milletlerin kaderlerinin tayin edildiği şu sıralarda Rumlara da tam istiklâl verilmesi ve ileride doğuda asayişin temini için müstakil idarelerin Yunanistan'a raptı ve ilhakını talep ve rica etmekteydi. Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 59-60.

⁴⁴ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 60.

alınacağı 12 Nisan 1919'da Vükela Meclisi'nde (Bakanlar Kurulu) görüşülmüş ve bütün bu yerlere Rum muhacirlerin girmesinin kontrol altına alınması, gizli yollardan Anadolu'ya gelen Rumların engellenmesi yönünde kararlar alınmıştı.⁴⁵ Ancak mütareke ortamı içinde alınan tedbirlerin tam olarak uygulanması söz konusu değildi.

Rumların faaliyetlerinin yanı sıra Ermeniler de Ermeni Patriki Zaven Efendi önderliğinde Mavri Mira Cemiyeti ile hemfikir olarak faaliyet göstermekteydi. Bu çerçevede Ermeni Patriği, Rum Patrikhanesi'nde düzenlenen Türkler aleyhindeki toplantılara katılıyor, onlarla tam bir iş birliği içinde bulunuyordu.⁴⁶ Bu ortam içinde daha önceden var olan Ermeni komitelerinin yanı sıra yeni komiteler de oluşturulmuştu. Bunların faaliyeti incelediğimiz Güney Marmara bölgesinde özellikle İzmit civarında yoğunlaşmıştı. Nitekim bunlardan Vahan Çetesi İzmit bölgesinde faaliyet gösteren Ermeni çetelerinden biri idi. İzmit'in Yuvacık köyünden olan bu çete Rum çeteleriyle iş birliği halinde Türk köylerine baskınlar düzenliyordu.⁴⁷ Bunun dışında bu bölgede tedhiş faaliyetlerinde bulunan daha başka Ermeni çeteleri de vardı ki bunların en önemlileri Karamürselli Artin ve Antranik Çeteleriydi.⁴⁸ Bunlardan başka İzmit'in Bahçecik nahiyesinde ve civarında, Kandıra kazası ile Adapazarı'nın Karasu nahiyesi dâhilinde faaliyet gösteren Ermeni çeteleri de mevcuttu.⁴⁹ Ermeniler bu faaliyetlerinin yanı sıra Türkleri İtilaf devletleri özellikle İngilizler nezdinde kötü göstermek yönünde propaganda da yapmaktaydı. Bu çerçevede tehirden dönen Ermeniler Türkler aleyhine birer bahane ile alacak iddiasında bulunuyorlar ve iddia ettikleri alacakları bir hakikate dayanmadığından bunları hükmen değil idareten almak istiyorlardı.⁵⁰

Rum ve Ermenilerin bu faaliyetleri savunma durumunda olan Türklerin de silahlanmasına neden olmaktadır ki Mondros Mütarekesi'nden sonra evlerine ve köylerine dönen Türk gençleri Rum ve Ermeni çetelerine karşı kendi aralarında birlikler kurmaya başladılar. Bu gelişme bir nebze olsun tedhiş hareketlerinin hızını kesmekteydi.⁵¹

⁴⁵ BOA.BEO, Umumi No, 345376; Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 60-62.

⁴⁶ Atatürk, *Nutuk*, C. I, s. 2; Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s. 341.

⁴⁷ TİTE, K. 4, Belge No. 3349; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da Kuvâ-yı Milliye ve Karşı Faaliyetler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1987, s. 54-55.

⁴⁸ Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 65-68.

⁴⁹ Kâzım Aras, *İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât*, İstanbul: Askerî Matbaa, 1936, s. 5.

⁵⁰ Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 67. I. Dünya Savaşı ortamında iyice bozulmuş olan iç güvenliğin temini gayesiyle buldukları yerlerden daha güvenli yerlere tehird edilen (Ermeni-Rum-Arap) nüfus arasından, 18 Nisan 1918 tarihi itibarıyla dönemin hükûmetinin aldığı geri dönüş kararı sonrasında, yapılan hazırlıkların tamamlanmasıyla ve 18 Ekim 1918 itibarıyla bu kararın kesinleştirilmesinden sonra, özellikle de Mondros Mütarekesi ertesinde, eski yerlerine dönüşler olmaktadır. Bkz. Hacer Çelik, "Ermeni Tehciri ve Tehirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17 (2008), s. 147 vd.

⁵¹ Avni Öztüre, *Nicomedia İzmit Tarihi*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1969, s. 159; Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul: Sel Yayınları, 1955, s. 48-50.

1.3. Osmanlı Hükûmeti'nin Bir Girişimi "Heyet-i Nâsiha"

Ülkede Rum ve Ermenilerin eşkıyalık faaliyetlerine başladığı ve asayişsizliğin giderek arttığı bir dönemde iş başındaki Damat Ferit Paşa Hükûmeti Mart 1919 ortalarında ilk olarak Şile ve civarında eşkıyalık yapan Rumları yola getirmek, onların iş ve güçleriyle uğraşmalarını sağlamak gayesiyle bir Heyet-i Nâsiha oluşturdu. Bu heyet 20 Mart 1919'da bölgeye gönderildi.⁵² Bu sırada İstanbul'da Damat Ferit Paşa Hükûmeti, Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanları Türk zulmünden kurtaracaklarını söyleyen⁵³ İtilaf devletlerine özellikle İngiltere'ye ters düşmemeye özen gösteren pasif bir dış politika izlemeye başlamıştı.⁵⁴

Bu çerçevede Sadrazam Damat Ferit Paşa vilayetlere şehzadeler başkanlığında mülkiye, ilmiye ve askeriyeden seçilecek kişilerden oluşacak birer "Heyet-i Fevkalade" gönderilmesi fikrini benimsedi.⁵⁵ Nihayet Anadolu'nun çeşitli bölgeleri ile Trakya'yı gezmek ve günün şartlarına göre telkinde bulunmak üzere, içerisinde Rum ve Ermeni azınlıklardan temsilcilerin de bulunduğu heyetler kuruldu. Bunlardan Şehzade Cemâlettin Efendi başkanlığındaki heyet Trakya'yı, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki heyet ise Bursa'dan başlayarak Batı Anadolu, Konya ve Kilikya bölgelerini dolaşacaktı.⁵⁶

Sadrazam Damat Ferit Paşa basına verdiği beyanatta Heyet-i Nâsiha'ların gönderilmesindeki maksadı şu şekilde açıklamıştı: "Birinci heyete ahlaki bir heyet diyeceğim. Bunun vazifesi ahaliye Padişah'ın selâmını ulaştırmak ve onun her zamandan fazla milletini düşündüğünü, keder ve elemelerine iştirak etmekte olduğunu izah etmektir. Bu heyet her tarafta iyi kabul görmüştür. Bundan güzel neticeler tefe'ül ediyorum. Bu heyeti diğer birtakım heyetler daha takip edecektir. Bunlar gidecekleri yerlerde uzunca boylu kalmak, memleketin hakiki ihtiyaçları hakkında tetkiklerde bulunmak ve halkın ihtiyaçlarını, iktisadi inkılap esaslarını hazırlamakla görevlendirilecektir."⁵⁷ Anadolu Heyet-i Nâsiha Başkanı Şehzade Abdürrahim Efendi de sadrazamın beyanatına uygun olarak heyetin gayesini, "savaşın felaketlerinden etkilenen Anadolu halkını selâm-ı şahane ile taltif etmek ve aynı zamanda Anadolu'nun ihtiyaçlarını yakından görerek neticesini hükûmete bildirmek" şeklinde izah etmişti.⁵⁸ Padişah da nasihat heyetlerini Yıldız Saray'ında kabul etti. Kabulde "Bu Heyet-i Nâsiha'nın üzerine aldığı vatani vazifenin haiz olduğu ehemmiyeti nazar-ı dikkate alarak

⁵² Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 64.

⁵³ Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası) 16 Nisan - 18 Mayıs 1919", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I/19 (Temmuz 1990), s. 565.

⁵⁴ Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 560

⁵⁵ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939, s. 249.

⁵⁶ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1760-1761.

⁵⁷ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 65; Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 201-206.

⁵⁸ Heyet-i Nâsiha ile ilgili demeç ve açıklamalar bkz. *Vakit*, 17 Nisan 1919; *Sabah*, 1 Mayıs 1919; *İkdam*, 16 Nisan 1919.

muhtelif anâsır-ı Osmaniye arasındaki samimiyet ve muhabbetin teyit ve tezyidine ve vatandaşlar arasındaki iyi geçinme ve kaynaşmanın teminine olanca kuvvetiyle sarf-ı gayret etmesini” temenni etti.⁵⁹

Yukarıda sarf edilen görüşler, ülkenin içinde bulunduğu o günkü ortam ve İstanbul Hükûmeti'nin yukarıda belirttiğimiz politikası göz önüne alındığında “Heyet-i Nâsiha”dan şu hedef ve gayelerin elde edilmesinin hesaplandığı belirmektedir: Bir defa saray mütarekeden sonra ortaya çıkan kaynaşmayı yatıştırmak ve Osmanlılık etrafında halkı birleştirmek üzere “Osmanlılık” politikasını ihyaya girişmekteydi. Böylece saray bu heyetler vasıtasıyla gayrimüslimlerin yeniden “sadık Osmanlılar” haline sokulabileceğini hesaplamaktaydı.⁶⁰ Bu aynı zamanda sarayın tabandan destek bulma ve Türk siyaset sahnesinde rol alma çalışmasıydı.⁶¹ Diğer taraftan Osmanlı Hükûmetleri, özellikle Damat Ferit Hükûmetleri içeride İttihatçılığı sindirerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın etkinliğini ve padişahın otoritesini güçlendirmek için gayret göstermekteydi. Böylece hem İngiltere'nin desteğini sağlamak hem de taşrada az da olsa devam eden halk üzerindeki İttihatçılık fikrinin etkisini yok etmek hedeflenmekteydi.⁶² Böylece İttihatçılık cezalandırılacak aynı zamanda Osmanlı padişah ve hanedanının Meşrutiyet'in ilanıyla kırılan nüfuzu arttırılacaktı.⁶³ Bu politika İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı esnasında açıkladığı, savaşın Osmanlı Devleti'ne karşı değil, İttihat ve Terakki iktidarını cezalandırmaya yönelik olduğu görüşüne de uygun bir tutumdur.⁶⁴ Heyet-i Nâsihaların oluşturulmasıyla aynı zamanda hükûmetçe konferansa sunulan muhtıradan belirtilen geçmişte meydana gelen olaylardan İttihat ve Terakki Hükûmeti'nin sorumlu olduğu, bundan böyle gayelerinin vatanlarının gelişmesi için iktisadi, ilmî ve fikrî sahalarda faaliyetlerini arttırmak olacağı⁶⁵ görüşünün tatbiki konulduğu da gösterilmek isteniyordu. Ayrıca, Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verilmesi görüşünün ağırlık kazandığı günlerde, padişah gayrimüslimlere (bu çerçevede Rumlara) kendi tebaası olarak sahip çıkarak, onları yeniden sadık Osmanlılar haline sokabileceğini düşünüyordu. Böylece Batı Anadolu'yu işgal etmesi muhtemel Yunanistan'ın propagandasının da önlenmesi hedeflenmekteydi.⁶⁶

İşte bu hedef ve gayeler doğrultusunda Anadolu'da faaliyet gösterecek olan Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki Heyet-i Nâsiha'da eski Bahriye Nazırı ve âyandan Birinci Ferik (Orgeneral) Ali Rıza Paşa, Divan-ı Harb-i Örfî Reisi Mahmut Hayret, Süleyman Şefik Paşa, Babialı memurları Kalem Müdürü Ohannes, Ferid, Devlet Şûrası azasından İstifanaki, Temyiz Mahkemesi azasından Musdicyan, Bursa Müftüsü eski mebuslardan Ömer Fevzi, Pazarcık eski müftüsü Halil Fehim, Karahisar (Afyonkarahisar)

⁵⁹ Tarık Mümtaz Göztepe, *Vahdetin Mütareke Gayyasında*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1969, s. 141-142.

⁶⁰ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 251.

⁶¹ Sina Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul: Cem Yay., 1983, s. 251.

⁶² Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1760.

⁶³ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1760.

⁶⁴ Müşir Hüseyin Kidwai, Paris Konferansı ve Osmanlı'nın Çöküşü, Sadeleştiren: Ahmet Zeki İzgöer, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991, s. 81.

⁶⁵ Kidwai, a.g.e, s. 143-144.

⁶⁶ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 37.

eski mebusu Yanko Günenidis efendiler bulunuyordu. Ali Rıza Paşa İkinci Başkan olarak şehzadenin yardımcısıydı.⁶⁷ Nasihat heyetinin güvenliğini sağlamak üzere ise Polis Komiseri Hamdi Bey ile Yüzbaşı Ekrem Bey komutasında mızraklı bir süvari bölüğü görevlendirilmişti.⁶⁸

Anadolu Heyet-i Nâsıhası 16 Nisan 1919'da Yıldız Sarayı'ndaki kabulün akabinde saat 17.00'de Alemdar vapuru ile İstanbul'dan ayrıldı ve aynı gün Mudanya'ya geldi.⁶⁹ Geceyi Mudanya'da geçiren heyet, ertesi gün Bursa'ya hareket etti. Heyet geçtiği istasyonlarda, jandarma, polis, öğrenciler ve halk tarafından törenlerle karşılanıp uğurlanmaktaydı. Bu şekilde heyet 17 Nisan 1919 günü Bursa'ya vardı. Burada da heyet parlak bir törenle karşılandı. Bursa'ya gelen heyet ilk önce Belediye'ye gitti ve Belediye önünde toplanan halka Ali Rıza Paşa tarafından, halkı sabır ve sükûnete davet eden padişah beyannamesi okundu.⁷⁰ Bilahare Şehzade Abdürrahim Efendi halka padişahın selâm-ı şahanesi iletti. Halk bunu "Padişahım çok yaşa" nidalarıyla karşıladı.⁷¹ Buradaki tören böylece sona erdi.

Aynı gün Ali Rıza Paşa Bursa'dan Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya gönderdiği telgrafla "Belediye dairesinde beyanname okunurken bilâ-tefrik-i cins ü mezhep bütün tebaanın hissiyat-ı sadıkanelerinin tezahür ettiğini" bildirdi.⁷² Üç gün Bursa'da kalan heyet bu süre zarfında yanlarında Evkaf Müdürü bulunduğu halde şehirde bazı incelemelerde bulundu, camileri ziyaret etti. 20 Nisan 1919 günü Bursa'da şehzade şerefine belediyede bir ziyafet verildi. Bu ziyafete, vilayet erkânı, yüksek rütbeli subaylar, din adamları, idare meclisi ve belediye üyeleri ile gayrimüslim eşraf katıldı. Ziyafette yaptığı konuşmada Şehzade Abdürrahim Efendi özetle "Müslim ve gayrimüslim Bursa halkının hakkımızda gösterdiği samimiyetten çok duygulandım, şevketmeâb efendimiz hazretlerine bu samimi gösterileri arz edeceğim. Hepinize teşekkür ederim." dedi. Hüdavendigar (Bursa) valisi Gümülcineli İsmail Bey ise cevabi konuşmasında "Şehzadenin burada yadigâr olarak bıraktığı değerli hatırayı ilelebet kutsal tutacağını ve koruyacağını, bu hatıratın canlandırılmasını gerek kendisi gerek arkadaşları adına vaat ettiğini" söyledi.⁷³

⁶⁷ Takvim-i Vekayi, 3525; Alemdar, 16 Nisan 1919; Sabah, 17 Nisan 1919; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1760-1761; Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 64.

⁶⁸ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 202. Ayrıca Harbiye Nezareti heyetinin Bursa-İzmir-Konya-Ankara-Sivas yollarını takip edeceğini ve maiyetine verilen süvari bölüğünün bütün yol boyunca güvenliğin sağlanması için yeterli olmadığını belirterek 17. Kolordu'nun Manisa'da, Yıldırım Müfettişliği'nin Beyşehir'de, 3. Kolordu'nun Sivas'ta, 15. Kolordu'nun Mamahatun'da yüzer mevcutlu ve her türlü donanımlı, yanlarında nakliye hizmetini görecek 20 mekkârelik birer süvari bölüğü hazırlamalarını istedi. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 12/43 (1963), Vesika: 1020.

⁶⁹ Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 568-570; Göztepe, *Vahdetin Mütareke Gayyasında*, s. 141-142. Celâl Bayar, bu tarihi 11 Nisan olarak veriyor ancak heyet 10 Nisan'da daha yeni oluşturulmaktaydı. Heyetin Mudanya'ya gelişini Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Bey bir telgrafla İstanbul'a "Şehzade Abdürrahim Bey'in Mudanya'ya teşrif ve muvasalat ettiğini ve sıhhat ve afiyette olduğunu" derhal bildirmiştir. *Alemdar*, 18 Nisan 1919; *Sabah*, 19 Nisan 1919; *Vakit ve Hadisat*, 20 Nisan 1919.

⁷⁰ Beyannamenin tam metni için bkz. Hüdavendigar, 19 Nisan 1335; Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 569-571. Beyannamenin sadeleştirilmiş özetleri için bkz. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1762; Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972, s. 497.

⁷¹ *Sabah ve Alemdar*, 20 Nisan 1919; *Hadisat ve Memleket*, 22 Nisan 1919.

⁷² *Sabah*, 19 Nisan 1919; Aynı gazeteden nakleden Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 271.

⁷³ Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 572.

Bilahare Heyet-i Nâsiha 20 Nisan 1919 günü ziyafeti müteakiben Bursa'dan Karacabey istikametine hareket etti. Heyet Karacabey - Kirmastı (Mustafakemalpaşa) - Susıgırlık'a (Susurluk) uğrayarak 22 Nisan 1919 günü Karesi'ye (Balıkesir) vardı. Burada da heyet, Karesi Mutasarrıfı Süleyman Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgraftan anlaşıldığına göre, "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep bütün Osmanlı unsurları tarafından merasim-i istikbaliye" ile karşılandı.⁷⁴ Burada bir gün kalan heyet 23 Nisan 1919 günü Manisa'ya gitmek üzere şehirden ayrıldı Ali Rıza Paşa hareketten önce Aydın (İzmir) Valiliği'ne bir telgrafla "24 Nisan günü Manisa'ya, 25 Nisan Cuma günü akşamı İzmir'e muvasalat olunacağı ve heyetin Cumalık elbise giyeceğini" bildirmişti.⁷⁵ Bu sırada Manisa'da Heyet-i Nâsiha'nın karşılanması için yoğun hazırlık yapılmaktaydı.⁷⁶ Gerçekten telgrafta belirttiği gibi Balıkesir'den ayrılan heyet Akhisar üzerinden, ki burada da törenle karşılanmıştı, 24 Nisan akşamı Manisa'ya vardı. Burada iki gün kalan heyet 26 Nisan akşamı İzmir'e hareket etti. Heyet-i Nâsiha İzmir'e gelirken de Menemen'de törenlerle karşılandı.⁷⁷ İzmir'den sonra Aydın - Burdur - Isparta - Antalya - Konya - Eskişehir'i dolaşan Heyet-i Nâsiha, İzmir'in işgali üzerine 18 Mayıs 1919'da İstanbul'a döndü.⁷⁸

2. İzmir'in İşgali ve Sonrasında Güney Marmara

2.1. İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali

Mondros Mütarekesi'nden sonra Yunanlılar Batı Anadolu üzerindeki hedef ve istekleri doğrultusunda siyasi ve askerî faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Yunanlıların hedef ve gayelerini evveliyatından beri bilen Osmanlı Devleti yöneticileri de bu durum karşısında birtakım girişimlerde bulunmakta ve mütareke ortamı içinde pek sonuç elde edilemeyen tedbirler almaya çalışmaktaydı.⁷⁹

Esasında İzmir, Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler tarafından 12 Nisan 1915'te Yunanlılara derhal savaşa girmeleri karşılığı vaat edilmiş, bilahare 19 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne antlaşmasıyla "Rus Hükûmetinin muvafakati ihtirazi kaydıyla"

⁷⁴ *İkdam, Vakit, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Hadisat* gazeteleri, 24 Nisan 1919. Aynı basından nakleden Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 572.

⁷⁵ Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 572

⁷⁶ Manisa kırmızı - beyaz boyanıyordu. Türk-Rum-Ermeni ve Musevi ileri gelenlerinden oluşan bir heyet nasihat heyetini karşılamaya Akhisar'a gitmişti. Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 572

⁷⁷ Manisa'da karşılanış ve Heyet-i Nâsiha'nın buradaki ve sonraki faaliyetleri için bkz. Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce...", s. 572 vd.

⁷⁸ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970, s. 33. Heyetin Balıkesir'den ayrıldıktan sonraki seyahati bölgemiz dışına çıktığından ve esas konumuzu da oluşturmadığından çok kısa özetlenmiştir.

⁷⁹ Harbiye Nezareti, Dâhiliye Nezareti ile Sadaret'e 11 Mart 335 tarihinde şu şifreyi göndermiştir: "İzmir ve Havalisi Kumandanlığından mevrud iki kıta telgrafnamenin şayan-ı dikkat olan cihetleri 1- İzmir'e Yunanistan'dan eli, ayağı tutan Rumların mütemadiyen gelişi. 2- Balkan Muharebesi'nden sonra Osmanlı ve Yunan Hükûmetleri arasında mün'akid muahede ile mübadele edilen Rum ahalinin tekrar müsakit arsalarla avdetleri. 3- Hristiyan üseramızın memleketlerine salverilmeleri. 4- Yunan Makarakis'in teşkilatıdır. Bu dört mesele hakkında şehrimizdeki İtilaf mümessilleri nezdinde acilen yapılan teşebbüsat bir an evvel neticelendirilmezse Girit fecayiinin İzmir havalisinde de tekrarı ve tekevvünü arifesinde bulunduğu ehemmiyetle maruzdur." Belgenin devamından anlaşıldığına göre bunların engellenmesi için bazı tedbirler alınmıştır. BOA.BEO, Umumi No: 345376

İtalyanlara terk edilmişti.⁸⁰ Esasında İngilizler İzmir bölgesini İtalyanlara vermek istemiyorlardı. Çünkü Çanakkale Boğazı'na yakın olan bu bölgede İtalya yerine Yunanistan'ın egemen olmasının kendi menfaatleri açısından daha iyi olacağını düşünmekteydiler.⁸¹ Bu durumda daha mütarekeden önce İzmir'le ilgili Yunanlılarla İtalyanların rekabetleri ve girişimleri başlamıştı.

Daha önce askıya alınan Yunan toprak istekleri Mayıs başlarında Paris Barış Konferansı'nda tekrar önem kazanmaya başladı. İngiltere, ABD ve Fransa devlet başkanları 6 Mayıs 1919'da büyük gizlilik içinde yaptıkları toplantıda İzmir'in Yunanlılarca işgalini kararlaştırdı.⁸² İstanbul Hükûmeti konferans sürecinde Batı Anadolu ile ilgili gelişmeleri bildiği halde 13 Mayıs'a kadar işgalin olacağından haberdar değildi.⁸³ Çünkü Türklerin gösterebilecekleri herhangi bir direnişe imkân vermemek için işgal olayı önce bir müttefik işgali olarak gösterilmeye çalışılmıştı.⁸⁴

Venizelos işgal kararı kendisine tebliğ edildikten hemen sonra gerekli hazırlıkların başlatılması için gayet acele kaydıyla "...bildirdiğim askeri kuvvetler derhal İzmir'e gönderilmelidir." mealinde Yunan genel karargâhına telgraf çekmişti.⁸⁵ Bunun üzerine toplanan Yunanistan Yüksek Askerî Şurası I. Yunan Tümeni'ne vazifeyi verdi. Tümen komutanı Zafirios da tümeni derhal hazırlamaya başladı.⁸⁶

14 Mayıs 1919 sabahı Amiral Webb, saat 11.00 sularında Vali Konağı'na gelerek Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya İzmir tabyalarının işgal edileceğine dair notayı verdi.⁸⁷ Yine aynı gün sabah saat 09.00'da İngiliz Amirali Calthorpe, İzmir civarındaki istihkâmların İtilaf devletleri askerleri tarafından işgal edileceğini bildiren notasını İzmir Valisi İzzet Bey ile 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya verdi.⁸⁸ Ali Nadir Paşa durumu derhal Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya bildirdi.⁸⁹ Ancak Babıali'den "Buna dair bilgi mevcut olmadığı ve mütareke hükümleri gereği işgale uyulması tabii olduğu" mealinde cevap geldi.⁹⁰ Aynı gün akşamüstü 23.30'da Calthorpe, İzmir'in 15 Mayıs 1919 sabahı,

⁸⁰ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 60; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1 s. 12-16

⁸¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 16

⁸² Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s. 52; *Türk İstiklâl Harbi*, C. I, s. 179; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987, s. 179. Kararın nasıl alındığı, Venizelos'a bildirilmesi, üç büyüklerin (ABD, İngiltere, Fransa) hükûmet ve devlet başkanlarının aralarındaki konuşmalar için bkz. Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, s. 90-93. Konferans'ta İzmir'in işgali ile ilgili süreç için bkz. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s. 156 vd.

⁸³ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 76.

⁸⁴ Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 265.

⁸⁵ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VI, s. 1770

⁸⁶ Yunan tümeni hakkında geniş bilgi için bkz. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 42.

⁸⁷ Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 266.

⁸⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 47-53; Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 220; Süvari Yüzbaşı Ahmet, *Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele*, Ankara: Erkân-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1928, s. 4. Nota metni için bkz. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/37 (1961), Vesika No: 895.

⁸⁹ Ali Nadir Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne çektiği telgraf için bkz. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/37 (1961), Vesika No: 894.

⁹⁰ Aydınel, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 33. "Damat Ferit Paşa tarafından konferans mukarreratına karşı mukavemetin münasip olmadığı ve kal'anın (kale) teslimine muvafakat zaruri

mütarekenin 7. Maddesi gereği İtilaf devletleri namına Yunan askeri birliklerince işgal edileceğini bildiren bir diğer notasını 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya verdi.⁹¹ Ali Nadir Paşa bu notayı da saat 01.08'de telgrafla Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Ancak hiçbir cevap alamaması üzerine Harbiye Nezareti'nin yukarıda belirttiğimiz daha önceki cevabı üzerine, işgale karşı konulmaması ve bütün subay ve eratin (askerler) toplu halde bulundurulması emrini verdi.⁹²

15 Mayıs 1919 günü saat 02.00'de Midilli'nin Yero limanından hareket eden Yunan çıkarma kafilesi, saat 07.00'de İzmir önlerine geldi. Yunan birlikleri plan gereğince saat 08.40'da karaya çıkmaya başladı.⁹³ Bu sırada binlerce yerli Rum bütün Kordon boyunu doldurmuş, çıkanları çiçekler, alkışlar ve "zito" sedaları arasında, Yunan bayrakları sallayarak karşıyorlardı. Bu esnada karaya çıkan alayın ilk taburu İzmir Metropolit Hrisostomas tarafından takdis edildi.⁹⁴ Daha sonra Evzon Alayı komutanı Yarbay St. Stavriani at üstünde birliğin önünde olduğu halde şehre doğru yürüyüşe geçti. Yürüyüş kolu Kemeraltı'nın girişine geldiklerinde bir silah sesi duyuldu ve alayın önünde Yunan bayrağı taşıyan er yere düştü.⁹⁵ Bunun üzerine Evzon alayı geldiği yöne dağınık vaziyette kaçmaya başladı. Tabur ise mevzilenerek kışlaya ateş etmeye başladı. Yerli Rumlar da bu sırada katliam ve yağmacılığa girişti. Kısa zamanda çok sayıda subay, er ve sivil Türk katledildi.⁹⁶

İşgal başlamadan önce 14/15 Mayıs 1919 gecesini 17. Kolordu ve 56. Tümen'in İzmir'de bulunan subay ve erlerinin bir kısmı İzmir'i terk etti. Bu subayların çoğu bilahare Aydın, Manisa ve Balıkesir civarında Kuvâ-yı Milliye teşkilinde rol alacaklardır.⁹⁷

olduğu zımında 14 Mayıs 1919'da cevap verildiği" Süleyman Hikmet Bey'in (Mülkiye müfettişi) raporunda belirtilmektedir. BOA.BEO, Umumi No: 314912

⁹¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 53; Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1990, s. 9; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 75; Sina Akşin, "Calthorpe'nin ikinci notasında İngilizlerin Yunan işgali olurken Türkleri hareketsizleştirme işlevi açık şekilde ortaya çıkmakta ayrıca Türkler kibarca da tehdit edilmektedir." demektedir. Akşin, *Osmanlı Hükümetleri ve Millî Mücadele*, s. 267'deki dipnot.

⁹² *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 53; Ali Nadir Paşa'nın tebliğ metni bkz. Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974, s. 7-10.

⁹³ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 54.

⁹⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 55.

⁹⁵ İlk kurşunun kimin tarafından atıldığı konusunda değişik görüşler vardır. Celâl Bayar, ilk kurşunu Aziz Efendi'nin attığını belirtir. Bayar, *Ben de Yazdım*, s. 1706; Genel kanı ilk kurşunun Hukuk-u Beşer gazetesi başyazarı Osman Nevres (Hasan Tahsin) tarafından atıldığı şeklindedir. Umar, *İzmir'de Yunanlıların*, s. 119 vd. Bazı yazılarda ise ilk silahın karışıklık çıkarıp işgali genişletmek gayesiyle Rumlar tarafından atıldığı belirtilmektedir. Süvari Yüzbaşı Ahmet, *Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele*, Ankara: Erkân-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1928, s. 89.

⁹⁶ Yunan katliamı hakkında geniş bilgi için bkz. Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 49 (Ekim 1971), s. 8; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 1 Ahmet, *Türk İstiklâl Harbinin Başında*, 2-14; David Walder, *Çanakkale Olayı*, İstanbul: Milliyet Yay., 1970, s. 91-92; Ahmet, *Türk İstiklâl Harbinin Başında*, s. 99; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 56; *Yakın Tarihimiz*, s. 199; Gökbelgin, *Millî Mücadele Başlarken*, s. 87-89; Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, s. 101-104; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/37 (1961), Vesika No: 897 ve 898.

⁹⁷ Asaf Gökbel, *Millî Mücadelede Aydın*, Aydın: Coşkun Matbaası, 1964, s. 80. *Anadolu* gazetesi başyazarı Haydar Rüştü Bey, Mustafa Necati Bey, İsmail Habib Bey (öğretmen), Vasıf Bey (Çınar) Balıkesir'e gitmişlerdir. Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919.

Bu gelişmeler İzmir'de ilk kurşunun sıkılmasına kadar varan umumi heyecan meydana getirdiği gibi Kuvâ-yı Milliye ruhunun oluşmasına da amil olacaktı. İzmir'den çekilen telgraf ülkede olağanüstü bir tesir oluşturacak, sadece Calthorpe'a birkaç gün içinde 675 yerden şahsi protesto telgrafları yağacaktı.⁹⁸

2.2. İzmir İşgaline Karşı Tepkiler

İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgali ülke genelinde büyük bir infiale sebep oldu. Özellikle İzmir işgali üzerine Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin oluşturduğu Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi'nin bütün idari birimlere çektiği İzmir'in işgalini bildiren telgrafi, memleket çapında bomba tesiri yaptı. Nitekim ilk olarak Denizli'de gönüllü millî kuvvetler teşekkülü için hazırlıklara girişildi. Müftü Ahmet Hulusi Efendi ve Askerlik Şube Reisi Tevfik Bey'in önderliğinde yapılan mitingde, ki bu miting işgalden takriben dört saat sonra yapılmıştır, silahlı mücadeleye karar verildi.⁹⁹ Aynı günün akşamı Denizli halkı resmî makamlardan silah talebinde bulundu. Bilahare mutasarrıfın da tasvibiyle Sarayköy Topçu Alayı'ndan silahlar gönderildi.¹⁰⁰ Bu hareket ilk defa sivillerden bir millî kuvvet oluşturma girişimiydi.

İzmir'in işgaline karşı aynı zamanda ülkenin çeşitli yerlerinden İtilaf devletleri temsilciliklerine ve İstanbul Hükûmeti'ne protesto telgrafları çekildi.¹⁰¹ Yine başta İstanbul olmak üzere ülkenin birçok yerinde işgali protesto mitingleri tertip edilmeye başlandı.¹⁰² Bu çerçevede Balıkesir'de 16 Mayıs 1919'da tertip edilen mitingde İzmir'in işgali protesto edildi. Hatta miting sırasında Leblebici Reşit adında biri "Ey ahali niye beyhude yere gürültü edip duruyoruz. Telgrafın (İzmir Redd-i İlhak Heyetinin telgrafi) cevabı tüfeklerimizin ucundadır." diye kalabalığa hitap ederek silahlı direnmeyi dile getirdi. Bilahare mitingden sonra şehrin ileri gelenlerinden kırk kişi okuma yurdunda toplandı. Toplantıya Hristiyan cemaatin temsilcileri ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları da katıldı. Bu toplantıda İzmir'in işgali tartışıldı. Yapılması gerekenler konuşuldu. Toplantı sonunda olayı protesto etmek ve gerekirse savunmaya karar vermek üzere yedi kişilik bir heyet seçildi. Hristiyan cemaatin temsilcileri bu karara katılmayacaklarını bildirerek toplantıdan ayrıldı. Toplantıda oluşturulan Protesto Heyeti hemen Vehbi Bey başkanlığında belediyede toplandı. Ardından protesto

⁹⁸ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 80.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Akif Tütenk, *Millî Mücadele'de Denizli*, İzmir: Ahenk Basımevi, 1949, s. 6 vd; Sadi Borak, "Sarıklı Mücahit", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ekim 1968, s. 9.

¹⁰⁰ Bkz. Tevfik Bey'in 57. Fırka Komutan Albay Şefik Bey'e yazdığı rapor. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Kls. 401, Dos. 3, Fihrist 44.

¹⁰¹ Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 71; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 64-65. İngiliz ve ABD temsilcilerine başvurular için bkz. Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 380; Evans, heyette sadrazamın da yer aldığını söylüyor. ABD temsilcilerine başvuru için bkz. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s.172.

¹⁰² Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 305-307. İstanbul mitingleri için bkz. Kemal Arıburnu, *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Desen Matbaası, 1975.

telgrafları hazırlanarak her tarafa gönderildi.¹⁰³ Daha sonra heyet, üyelerinden bazılarını İstanbul'a gönderdi. Bunlar orada Dâhiliye Nazırı başta olmak üzere gerekli kişilerle görüştüyse de bir netice elde edemedi.¹⁰⁴

16 Mayıs 1919'da Bursa ve Bayramiç'te de büyük mitingler yapıldı. Mitinglerden sonra İstanbul'a çekilen telgraflarda, "Bütün kasaba ve köylerin halkı malca ve bedence her türlü fedakârlığa katlanmaya hazırdır" denilmekteydi.¹⁰⁵ İnegöl'de de yapılan mitinge 5 bin kişi katılmıştı.¹⁰⁶ Bunların dışında Osmaneli, İnegöl, Gemlik ve Ezine'den ilgili birimlere işgali protesto eden telgraflar çekildi.¹⁰⁷ Edremit'te ise Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu ve ilk toplantısını yaptı.¹⁰⁸

24 Mayıs 1919 günü de İzmit'te çok sayıda kişinin katıldığı bir protesto mitingi tertip edildi. Mitingde Türk milletinin arzuları hilafına hareket edilmesine müsaade olunamayacağını Avrupa devletlerine bildirilmesi kararlaştırıldı.¹⁰⁹ 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa da Bandırma'daki İngiliz mümessilliğine; İzmir ve civarının işgalini protesto eden ve işgale karşı mukavemet edeceğini bildiren bir telgraf gönderdi.¹¹⁰

¹⁰³ Heyet üyeliklerine, Başkan Vehbi Bey, Zarbalızade Hulusi, Gönenli Osman, Abdülgafur, Müftü Âlim Efendiler seçildiler. Kemal Özer, *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen*, Balıkesir: Türk Dili Matbaası, 1964, s. 23-24. Balıkesir'de daha önceden Batı Anadolu ile ilgili çıkan çeşitli söylentiler karşısında Hareket-i Milliye oluşturulması fikri işlenmeye başlanmıştı. Nitekim 13 Şubat 1919'da *Ses* gazetesinde "Milletleri yaşatan, ilerleten birinci âmil ittifaaktır. Ey Müslümanlar, el ele verelim. Başımız üstünde dolaşan felâket ve izmihlalden titreyelim. Bir hareket-i milliye gösterelim, yaşayacaksak el birliğiyle yaşayalım, öleceksek de el birliğiyle ölelim." denilmekteydi. Bkz. *Ses*, 13 Şubat 1919; Protesto telgrafı metni şöyledir: "Makam-ı Sadaret-i Uzmaya. İngiliz, Amerikan, Fransız, İtalya, Mümessil-i Siyasîlerine. İzmir şehrinin kendileriyle muharip olmadığımız Yunan askeri tarafından işgal edildiği haberi üzerine bütün halkı derin bir teessür ve hüznün kapladı. Ahali bunun neticesi olarak toplanan anasır ve tebaa-ı muhtelifeye hak ve adaletin hakiki manasından bütün âlem-i insaniyeti hissedar etmek isteyen düvel-i muazzama ve âliyeden % 80 Türk ve Müslüman olan anasır-ı muhtelifiye ile bu ana kadar kardeş gibi geçinen İzmir havalisinin Yunan Hükûmeti'nce işgali değil hukuki, tarihi, ırki metbu-i âlisi Osmanlı Hükûmeti tabiyetinde ibkasını niyaz ve saye-i medeniyetle terakki ve tealisi bilcümle cihana pişva olan âlfcenap ve müterakki milel-i âliyeden niyaz ve intizar eyeriz. Aksi hal, milyonlarca nüfusun gayri medeni bir sürette izmihlâl ve hicret ve sefaletine mucip olacaktır. Bu maruzatımızın sıhhati alelumum hakşinas ve hukuk-ı beşer müdafii bulunan düvel ve milel-i muazzamanın nazarında taayyün ve ekseriyeti tetkik etmek üzere bir heyetin izamını istirham ve tebşirat-ı asilanelerine intizar eyeriz. Mehmet Emin, Abdülgafur, Mehmet Vehbi, Abdullah, Ahmet Vehbi, Hulusi, Sabri." Bkz. Ayhan Aydın, "İzmir İşgali Sırasında Balıkesir", *Millî Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986, s. 38-39.

¹⁰⁴ Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in bu heyete, "Biz size sizi ayaklandırmaktan men edecek emirler veririz. Çünkü tazyik altındayız. Siz bize dahi isyan ediniz. Millî müdafaa bir milletin en kutsi hakkıdır." dediği beyan edilmektedir. Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 58.

¹⁰⁵ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 87; Tütenk, *Millî Mücadele'de Denizli*, s. 9.

¹⁰⁶ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 87; *İstiklâl*, 18 Mayıs 1919.

¹⁰⁷ *İzmir Fecâyii (Mülhakatta)*, Dersaadet: 1335 (1919), s. 152; *İstiklâl*, 18-19 Mayıs 1919.

¹⁰⁸ Edremitliler daha önce İzmir'in işgali haberlerinin dolıştığı dönemlerde 5 Mart 1919'da bir toplantı yaparak bu toprakların başkalarına verilemeyeceğini kararlaştırıp ilan ettiler. Padişaha da Edremitlilerin Osmanlı Sancağı altında yaşamak istediklerini belirten bir telgraf çektiler. *Ses*, Sayı 13, 5 Mart 1919

¹⁰⁹ Sofuoğlu *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 37.

¹¹⁰ Nota şeklinde olan bu telgrafın mukavemetle ilgili olan 4. Maddesine Harbiye Nezareti itiraz etmiştir. Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985, s. 20-23.

Bu durum karşısında halktaki galeyanı dindirmek ve oluşan mukavemet havasını kırmak için bölgede bulunan İngiliz subayları işgalin geçici olduğuna ve muvakkaten yapıldığına dair propaganda icra etmeye başlamışlardı.¹¹¹

Gerçekten İzmir'in işgali bir dönüm noktası olmuştu. Nitekim daha önce İtilaf devletlerinin işgal ettikleri yerler için bu derece tepki oluşmamıştı. İzmir ile ilgili Mondros Mütarekesi'nde hiçbir hüküm yokken, İzmir'in daha önce Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olarak Osmanlı yönetimi altında olan Yunanistan tarafından işgali Türk milletinde büyük bir infial uyandırdı. Çünkü tarihi gelişmeler göstermişti ki, Balkanlı milletler, Osmanlı egemenliğine son verdikleri yerde çok kez Müslümanlık ve Türklük diye bir şey bırakmamaya çalışmakta, uygarlık eserlerini dahi silip süpürürcesine ortadan kaldırmakta, en azından pek ağır bir baskı altına almaktaydı. Şimdi bu durumun işgal edilen bölgede de uygulanması sözkonusuydu.¹¹²

2.3. İşgale Karşı Direniş ve Kuvâ-yı Milliye Hareketinin Doğuşu

İzmir'in işgali hadisesi önceki bölümde belirtildiği gibi hükûmetin istifasına sebep olmuştu. Bu istifadan sonra kurulan yeni Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nde Şakir Paşa Harbiye Nezareti'nden çekildi. Yerine mukavemet yanlısı Şevket Turgut Paşa görev aldı.¹¹³

Esasında Yunanlıların İzmir'i işgalleri "Megali İdea"larını gerçekleştirmek yönünde önemli bir adım attıklarını gösteriyordu. Osmanlı yöneticileri de daha 1915'ten itibaren Yunanlıların Anadolu üzerindeki istek ve emellerinden haberdardı. Şimdi Yunanlılar İzmir'e asker çıkarıp daha içlere doğru harekâta geçtiklerine göre "Megali İdea" düşüncelerinin bir kısmını gerçekleştirmek istedikleri açıldı. Harbiye Nezareti, 17. Kolordu'nun dağılması üzerine, ilk iş olarak 56. Fırka'yı nezarete bağlamış, 14. Kolordu karargâhının da Tekirdağ'dan Bandırma'ya naklini kararlaştırmıştı ki Bandırma da Yunan işgal bölgeleri arasındaydı.¹¹⁴ 16 Mayıs 1919 tarihinde de Harbiye Nezareti namına gönderilen Cevat (Çobanlı) imzalı bir telgrafla bütün birliklerden "Yunan asker ihracı karşısında alelûmum kıtaatımızın terk-i mevki etmeyerek yerlerinde kalmaları ve bir emrivaki halinde silahlarından tecridi gibi bir muameleye maruz kalmamaları için her kıtanın toplu, silah başında ve zabt u rabtı yerinde bir halde bulundurulması en küçük müsellahtan dahi bu yolda hareket etmesi" istendi.¹¹⁵ 19/20 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa bu telgrafa zeyl (ek) olarak 14. ve 17. Kolordu Komutanı ve 57. Fırka'ya gönderdiği şifre telgrafla her kıtanın bulunduğu mıntıkada

¹¹¹ Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 74.

¹¹² Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 275.

¹¹³ Şevket Turgut Paşa, Rûmî takvime göre 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) Vakası üzerine İstanbul'a yürüyen Hareket Ordusu'nun Edirne Garnizonu'ndan sevk edilmiş olan birliklerin kumandanıydı. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 67.

¹¹⁴ Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 30-31.

¹¹⁵ Özalp, *Millî Mücadele*, C. II, s. 2-3, Belge No: 2; Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 69.

kalarak asayişini kendisine tevdi olunan mahallin emniyetini dikkatle muhafaza etmesini ve ancak İtilaf devletleri kuvvetlerinin hakiki cebir ve tazyiki karşısında çekilinmesini, asla eldeki silah ve cephanenin teslim edilmeyip esarete rıza gösterilmemesini istedi. Şevket Turgut Paşa kıtaat çekilmeye mecbur olsa bile ahz-ı asker şubelerinin yerlerinde kalarak ifa-yı vazifeye devam eylemeleri gerektiğini, subayların ailelerini şimdiden sağa sola sevk eylemesi ahalinin heyecanına sebep olacağından bundan kaçınılmasını ve bu gibi aileleri ahz-ı asker zabitanının ve her kıtadan muvakkaten bırakılacak sivil bir iki zabitanın himayesine tevdi edilmesini bildirdi. Şevket Turgut Paşa işgal edilecek bölgelerden içerilere muhaceretin başlamasına engel olmak ve işgal edilen yerlerin en azından idaresinin terk edilmemesini sağlamak niyetindeydi.¹¹⁶

Dâhiliye Nazırı Ali Kemal de bu sırada İngilizlerin bilgisi dışındaki işgale karşı mukavemetten yana gözükiyordu. Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'e şu telgrafi göndermişti: "Merkezden bir emr-i sarîh ve İngilizlerden konferansın mukadderatına dair tebliğ-i kati olmadıkça asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lâzımdır."¹¹⁷

Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, ilk iş olarak Batı Anadolu'daki buhranlı duruma düzen vermek ve tedbir almak, dağılan 17. Kolordu'nun 5 ve 6. Fırka'sını yeniden derleyip toparlamak vazifesiyle Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'i Batı Anadolu'ya gönderdi.¹¹⁸

Esasında Harbiye Nazırlığı işgale karşı mukavemetten yana bir tavır almıştı ama nasıl bir sistem dâhilinde mücadele edileceği açık değildi. İşte bu ortamda Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, Denizli'de bulunan 57. Fırka komutanı Albay Şefik Bey'e (Aker) 15 Mayıs 1919 tarihinde bir telgraf gönderdi. Telgrafta "halkın çoğunluğuna dayanacak şekilde bir teşkilat yapılması ve bunların mümkün mertebe el altından silahlandırılması" teklifi yer almaktaydı.¹¹⁹ Ayrıca telgrafta, 12. Tümen dairesinde 20 bin mükellefiyet meyanında gönüllü ve fedai teşkilatın yapılmasının mümkün olduğu da belirtilmekte ve 57. Fırka Komutanının emir ve görüşleri istenmekteydi. İsmail Hakkı Bey bir gün sonra bu telgrafa ek olarak gönderdiği telgrafında ise "her şube dairesinde cihet-i mülkiye ve askeriye marifetiyle gizli yapılacak mukavemet-i milliye merkezleri teşkilatın çekirdeği olacağını" belirtmekteydi.¹²⁰ Bunlar o ortamda önemli görüş ve tekliflerdi.

¹¹⁶ Özalp, *Millî Mücadele*, C. II, s. 5, Belge 3; Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 87.

¹¹⁷ Özalp, *Millî Mücadele*. C. II, s. 1, Belge No: 1.

¹¹⁸ Bekir Sami (Günsav) Bey'in bölgedeki faaliyetleri aşağıda ilgili kısımda anlatılacaktır.

¹¹⁹ ATASE Arşivi, Kls. 401, Dos. 3, Fih. 44.

¹²⁰ ATASE Arşivi, Kls. 401, Dos. 3, Fih. 42.

Diğer taraftan Yunan işgalinin gittikçe genişlemesi karşısında¹²¹ Yunanlılara karşı sivil direniş arayışları ve faaliyetleri başlamıştı. Kâzım (Özalp) Bey İzmir'in işgali üzerine Menemen'e geçmiş, oradan da Bandırma'ya hareket etmişti. Yol boyunca istasyonlarda (Manisa, Kırkağaç, Soma, Balıkesir) İzmir'in işgalini anlatarak belediye reislerinden Yunanlılara mukavemet için "Redd-i İlhak" teşkilatı vücuda getirmelerini istemişti.¹²² Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de silahlı mücadele yapmak ve direniş kuvvetleri oluşturmak için gayret sarfetmekteydi.¹²³

Diğer taraftan direnişten yana olmasına rağmen Harbiye Nezareti eldeki mevcut birliklerin direnişe müsait olmadığını düşünmekteydi. Çünkü mütarekeden sonra özellikle Batı Anadolu'daki birlikler çekirdek haline gelmiş durumdaydı. Aynı zamanda İzmir'in işgalinden sonra yapılan aleyhte propagandalar neticesi askerler birliklerinden kümeler halinde firar etmeye başlamışlardı. Bu firarlar neticesi birliklerde asker sayısı o derece azalmıştı ki işleri görececek, nöbet tutacak asker kalmamıştı. Firarları önlemek için vur emri dahi çıkarılmıştı.¹²⁴

İşte bu ortam içinde 57. Fırka komutanı Albay Şefik (Aker) Bey, bölgedeki durumu ortaya koyan ve Burdur Askerlik Şubesi Reisi İsmail Hakkı Bey'in görüşleri doğrultusunda çare önerisi içeren bir raporu İstanbul Hükûmeti'nin Harbiye Nezareti'ne sundu. Bu raporda özetle şunlar yazılıdır: "Bölgedeki ruhi durumu aşağıda arz ve tasvir ederim. Halk ümitsizdir. Yunanlılar gibi ezeli bir Türk düşmanının hâkimiyetine girmektense İtalyan işgalini uygun buluyorlar... Yunanlıların ve özellikle çetelerin mezalimi halkın moralini kırmıştır. Erlerin de her türlü şiddetli tedbire rağmen %95 oranında dağılması, tümeni pek acı ve zor durumda bırakmıştır. Halkın moralinin bozulmasına başlıca sebep Yunanlıların nizami kuvvetlerinden ileriye sürdükleri başıbozuk çetelerin yaptıkları mezalime karşı himaye edilmemeleridir. Aldığımız tedbirler, kuvvetlerimizin azlığı sebebiyle yeterli olamamaktadır. Savaşmaya hazır ahalide küçük bir kuvvet varsa da zamanında düzenli ve gizli bir teşkilat kurulmaması yüzünden bunlardan da faydalanılamamaktadır." Bu cümlelerden sonra Albay Şefik (Aker) Bey mücadeleye hazır olarak miktarı pek az olan asabi yaradılışlı Çerkez ve Giritlilerin varlığından bahsetmiş ve raporunun sonunda da "durumun ıslahı için Kuvâ-yı Milliye Teşkilâtı vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağını" belirtmiştir.¹²⁵

¹²¹ 21 Mayıs 1919'da Menemen, 22 Mayıs 1919'da Selçuk, 25 Mayıs 1919'da Manisa, 27 Mayıs 1919'da Aydın, 28 Mayıs 1919'da Tire, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık ve Kasaba, 1 Haziran 1919'da Ödemiş, 3 Haziran 1919'da Nazilli, 4 Haziran 1919'da Ahmetli, 1 Haziran 1919'da Akhisar, 12-19 Haziran 1919'da de Bergama işgal edildi. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 35-48; Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

¹²² Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 9.

¹²³ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken, Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 62-63.

¹²⁴ Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 84-86.

¹²⁵ Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974, s. 1239-1240. Rapor için bkz. ATASE Arşivi, Kls. 401, Dos. 3, Fih. 76; Aydınel, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 75'te 17 nolu dipnot. Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 114'te bu rapordan bahseder. Burdur Askerlik Şubesi Başkanı Albay İsmail Bey yukarıda verilen telgrafların dışında 17.5.1919'da 57. Fırka'ya gönderdiği telgrafta, İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgesinde 120 bin kişilik büyük bir potansiyel olduğunu, bunlardan sadık ahalinin destekleyeceği gönüllü ve fedai teşkilatı kurulmasını, işgalin tasvibine

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa raporu okuduktan sonra bu raporun son kısmındaki, Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı kurulmalıdır, cümlesinin altını çizerek kendi el yazısıyla “Son fıkra gayet önemlidir, acele edilmesi lâzımdır.” diye not düştü.¹²⁶ Bu kayıt basında dahi yer aldı. Böylece Kuvâ-yı Milliye adı ve düşüncesi benimsenmekte ve Kuvâ-yı Milliye devri başlamaktaydı.¹²⁷

Nitekim bu sırada Ayvalık Mevki Kumandanlığı'nın Yunan işgaline karşı yardım isteği üzerine bölgede görevli bulunan Bekir Sami (Günsav) Bey, 28.5.1919'da gönderdiği telgrafta şöyle demiştir: “Görülecek büyük işlere karşı elimizde pek az muvazzaf Türk kıtaatı mevcuttur. Muvafık bir cereyan vermeğe muvaffak olduğumuz Ayvalık işgali meselesinden lüzum hissedeceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıyla bilhassa millî kuvvetlerle yapmanızı pek rica ederim.”¹²⁸ Böylece 29 Mayıs günü Yunan işgaline karşı burada ilk askerî direniş milis kuvvetleriyle birlikte verilecektir.¹²⁹

29 Mayıs 1919'da Ödemiş kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey İtilaf devletleri temsilcilerine çektiği protesto telgrafında “Artık biliniz ki kalem değil, silah konuşuyor.” diyerek adeta Kuvâ-yı Milliye devrinin açılmış olduğunu ortaya koyuyordu.¹³⁰

2.3.1. Teşkilât Oluşturma Faaliyetleri

İzmit ve Havalisi

İzmit ve çevresinde özellikle İstanbul'a doğru uzanan yarımada bölümünde teşkilat kurma çalışmaları Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde başlamıştı. Zira Kocaeli yarımadası, İstanbul ve Boğazlara tampon bölge olarak tespit edilmişti. Bu bakımdan Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra İstanbul'a donanmalarını yollayan işgalci devletler akabinde İzmit'e de donanma ve asker yollayarak burayı kontrol altına almışlardı. Bu çerçevede İtilaf devletlerine ait 48 parça küçük büyük harp gemisinden oluşan bir donanma İzmit Körfezi'ne gelip demirlemişti.¹³¹ İtilaf devletleri bununla da yetinmeyerek özellikle İngilizlerin koruma ve kollamasıyla İzmit dâhil yarımada Rum nüfusunu çoğaltma girişimini başlatmıştı. Rum Patrikhanesi, Kordos Komitesi ve diğer Rum cemiyetleri İngilizlerin desteğiyle Türkler üzerinde baskı kurmak,

çalışanlara karşı koyacak bir kuvvet teşkil edilmesini ve gizli bir teşkilat kurulmasını teklif etmekteydi. Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 79-80.

¹²⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 79 ve 123. Cevat Paşa Tümen'e verdiği karşılıkta “Ahali tarafından Yunanlıların iyi kabul görmesi, Aydın vilâyetinin akabeti için telâfisi mümkün olmayan zararlar doğurur. Bunu ahaliye pek seri bir surette anlatmanızı rica ederim. Genel duruma göre yapılması lâzım gelen işleri iyi takdir buyurursunuz. Askerin dağılması vahameti büyük ve fena hareketlere yol açar. Bütün subaylar heyeti ise işe çok ehemmiyetle sarılmalıdır.” demişti. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 79. Ayrıca bkz. Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de İç Ayaklanmalar*, İstanbul: Ağrı Yayınları, 1982, s. 21. Kuvâ-yı Milliye'nin kuruluşu ve genel durum için bkz. Mehmet Arif, *Anadolu İnkılâbı*, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1340, s. 11-18.

¹²⁷ Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 24 Mayıs 1919.

¹²⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası, D. 1, 28.5.335 tarihli telgraf.

¹²⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 100; Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 15.

¹³⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 125; Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 135; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 70.

¹³¹ Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 49-51. *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde konuyla ilgili Hamdi Namık Beyin takririne göre İzmit 6.4.1919'da resmen işgal edilecektir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, s. 78-79.

onları göçe zorlamak, bölgede asayişsizlik oluşturarak bölgenin işgaline zemin hazırlamak gibi siyasi maksatlarla Rum ve Ermenilerden çeteler teşkil etmişti.¹³² Bunların yanında İzmit'te ayrılıkçı ve terörle bağlantılı olmayan Arnavut Teavün Cemiyeti kurulması için de çalışmalar olmuştu.¹³³ Bu ortamda bölgede güvenliği sağlayacak yeterli güvenlik gücü (asker ve polis) ve teşkilatlanma yoktu. Bölgede askeri güç olarak 1. Fırka vardı, ancak onun da adı var kendi yoktu.¹³⁴ Bu durumda en iyi yol bölgede teşkilatlanıp Rum ve Ermeni çetelerine karşı milis teşkilatı oluşturmaktı.

İşte bu ortamda yarımada ilk teşkilat, İstanbul'da 13 Kasım 1919'da işgale karşı gizli faaliyet göstermek ve mukavemet etmek üzere kurulmuş olan Karakol Cemiyeti'nin¹³⁵ Üsküdar Grubu'nun oluşturulmasıyla gerçekleşmiştir.¹³⁶ Bu grubun başına Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey getirilmiştir. Esasında Şükrü Bey Maltepe Endaht Mektebi'ne (Piyade Endaht Mektebi-Piyade Atış Okulu) bu gayeyle atanmıştı.¹³⁷

Bunun dışında İzmit, Adapazarı yöresinde teşkilat kurmak üzere de bazı kişiler görevlendirildi. Bu kişiler, Adapazarı'nda teşkilat kurmak üzere görevlendirilen Kuşçubaşı Eşref Bey (eski Teşkilât-ı Mahsusa Başkanı) ile Adapazarı'na yerleşmiş olan Yüzbaşı Ramiz, Hopalı Yüzbaşı Rauf, Trabzonlu Doktor Yüzbaşı Raif ve Gebze bölgesine gönderilen Dr. Fahri (Can) Beylerdi.¹³⁸ Bu kişiler bölgenin ileri gelenleri ile irtibata geçtikten sonra, Ermeni ve Rum çetelerine karşı milis gücü oluşturma faaliyetlerine girişti. Bunun için de ilk iş olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında devlet otoritesi boşluğundan türemiş bazı Türk çetelerini elde etmeye ve Ermeni Rum çetelerine karşı kendiliğinden oluşan Türk silahlı gruplarını teşkilatlandırmaya girişti.¹³⁹ Bu çerçevede Dr. Fahri (Can) Gebze'ye tayin olduktan sonra bölgede durumu tetkik ederek eşrafla münasebeti sağladı. Bilahare çevrede Türk çeteleriyle irtibat tesis etti. Onlara eşrafın kendilerine temin edeceği para karşılığında Türk köylerini Rum çetelerine karşı korumayı teklif etti. Bu suretle Karaaslan çetesini ikna etmeyi başardı.¹⁴⁰ Aynı şekilde

¹³² Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 34.

¹³³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. I, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1984, s. 452-453. Arnavut Teavün Cemiyeti kurma girişimi olmuş ancak cemiyet kurulamamıştır.

¹³⁴ Birinci Fırka (Tümen): Karargâh ve merbutatı İzmit'te, Alayları; İzmit, Üsküdar ve İstanbul'da. Fırka, Mondros Mütarekesi hükmü gereğince erler terhis edilmiş, silah, cephan ve mühimmat da depo edilmiş olduğundan iş yapamaz hale gelmişti. Konuyla ilgili bkz. Cevdet Kerim İncedayı, *Türk İstiklâl Harbi*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927, s. 34; Aras, *İstiklâl Savaşında Kocaeli*, s. 3-5.

¹³⁵ Karakol Cemiyeti, Mondros Mütarekesi'nin doğuracağı tehlikeleri bertaraf etmenin yanı sıra esasta İttihat ve Terakki'nin dağılmasını önlemek ve ülkedeki etkinliğini sürdürmek gibi meseleleri de gerçekleştirmek gayesi ile kurulmuştu. Kurucuları tamamıyla İttihat ve Terakki Fırkası'nın çeşitli kademelerinde görev almış kişilerdi.

Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 140-145; Dr. Fahri Can, "Karakol Cemiyeti", *Yakın Tarihimiz*, C. I. s. 245 vd.

¹³⁶ Bilgi için bkz. Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s.62 vd.

¹³⁷ Fevzi Paşa (Çakmak) Yenibahçeli Şükrü Bey'in bu göreve Anadolu'ya silah sevkiyatını gerçekleştirmek gayesi ile atandığını belirtmektedir. Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 67 ve 162'de Fevzi Çakmak'ın dipnot açıklamaları.

¹³⁸ Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 376.

¹³⁹ Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 60-62.

¹⁴⁰ Dr. Fahri Can, "İlk Millî Mukavemet Nasıl Kuruldu", *Yakın Tarihimiz*, C. I, s. 11-13; Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, Ankara: y.y., 1970, s. 32-33.

süvari albayı Atıf ile Dr. Raif Bey, Karasu-Kefken-Akçakoça taraflarında korsanlık yapmakta olan İpsiz Recep'i¹⁴¹ elde etmeyi başardı.¹⁴² Böylece ilk milis teşkilatları oluştu.

Bilahare bunların yanında daha evvel Balkanlarda komitacılık yapmış veya Teşkilât-ı Mahsusa'da çalışmış teşkilatçı kimselerden Yahya Kaptan, Bulgar Sadık, Yüzbaşı Nail de milis faaliyetinde bulunmak ve teşkilat kurmak gayeleriyle İzmit ve Adapazarı bölgesine görevlendirildi.¹⁴³

Böylece bölgede kısa zamanda Yahya Kaptan, Küçük Aslan, Büyük Aslan, İpsiz Recep, Sarı Aslan, Bulgar Sadık, Dayko, Yüzbaşı Nail, Gebzeli Rıfat Kaptan müfrezeleri kuruldu.¹⁴⁴ Bunların yanında Adapazarı'nda Halat Molla, Metozade Hüseyin Efendi, Kandıra taraflarında Halit Pehlivan, Rıfat Molla, Geyve'de Hafız Fuat Efendi, Geyveli Şevket, İzmit'te Osmaniyeli Şeref'in Gülbayrak çetesi, Adapazarı'nda Yüzbaşı İlyas (Kalkavanoğlu), Binbaşı Hafız Mehmet Ragıp, Gebze'de Yarbay Süleyman Askeri'nin Osmancık müfrezesi, Süleyman Kaptan çetesi gibi milis grupları kuruldu.¹⁴⁵ Ayrıca Adapazarı'nda Yüzbaşı İsmail Hakkı ve Topçu Mülâzım Esat Bey de milis birliği kurmuşlardı. Bunun dışında Adapazarı yöresinde kurulan milislere Adapazarı Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Abdurrahman Efendi, Adapazarı Jandarma Bölüğü Hendek Takım Komutanı Teğmen Fehmi Efendi de yardımcı olmuştu.¹⁴⁶

Kısa zaman içinde bölgede oluşturulan bu kuvvetler mıntikalara ayrıldı. Kadıköy mıntıkası Orhan Veysel Bey, Gebze mıntıkası Dayı Mesut, Şile mıntıkası Yusuf Ziya, Beykoz mıntıkası Murat Bey (korsan lakaplı), Kefken mıntıkası İpsiz Recep, Adapazarı mıntıkası Kuşçubaşı Eşref Bey (Sencer) -aynı zamanda bu bölgenin Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığına getirilecektir-¹⁴⁷ başkanlık ediyordu.

¹⁴¹ İpsiz Recep, Karadeniz'de tuz kaçakçılığı yapmaktaydı. Aslen Rize taraflarındandı. İpsiz Recep'in bu faaliyetleri ilgili geniş raporlar için bkz. BOA.BEO, Umumi No: 345088; Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 85-93'te İpsiz Recep'le ilgili geniş bilgi mevcuttur. Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı, Resim ve Vesikalarla İnebolu, Kastamonu Havalisi (Deniz ve Kara Havalisi)*, İstanbul: Gün Basımevi, 1955, s. 305-306.

¹⁴² Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 85-86.

¹⁴³ Bölgede teşkilat kurmak üzere görevlendirilen kişilerin Teşkilât-ı Mahsusa elemanları olduklarını beyan eden Hüsamettin Ertürk şöyle demektedir. "Enver Paşa'nın planına göre I. Dünya Savaşı'ndan beri elde bulundurulmuş çete, kaptan ve komutanların durum dolayısıyla gerek İstanbul ve gerekse İstanbul yöresinde harekete geçirilmesi ve ihtiyaçların Harbiye Nezareti'nce karşılanması öngörülüyordu." Ertürk, kendisinin de teşkilat kurmak için çalışmalarda bulunmak üzere Adapazarı'na gidip döndüğünü ve Kurmay Yüzbaşı Manisalı Cemal'in aynı gayeyle Adapazarı'na gönderildiğini beyan etmektedir. Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 45, 132, 167 ve 172.

¹⁴⁴ Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 168-169; Enver Behnan Şapolyo, *Kuvâ-yı Milliye Tarihi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1957, s. 124-125; İhsan Birinci, "Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli Cemiyet ve Çeteler", *Hayat Tarih Mecmuası*, 10 (11 Eylül 1971), s. 55 vd.

¹⁴⁵ İlyas Sami Kalkavanoğlu, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Ekicigil Yayınevi, 1967, s. 19 vd; Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 75; Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 85 vd.

¹⁴⁶ Kalkavanoğlu, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 19; Hamdi Atamer, "Kuvâ-yı Milliye'ye Katılanların Listesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 2/4 (1953), s. 8.

¹⁴⁷ Can, "İlk Millî Mukavemet", s. 29. Kuşçubaşı Eşref Bey için bkz. Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul: Ararat Yayınevi, 1969, s. 196-197; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 113. Eşref Bey'in bölgedeki faaliyetleri Karakol teşkilatı aracılığıyla, kendisinin de eskilerden tanıştığı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiş, bilahare Mustafa Kemal Paşa onu Adapazarı-Düzce-Bolu bölgesi Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığına atamıştır.

Ayrıca seyyar gruplar da Maltepe Endaht Mektebi Talim Heyeti'nden Yüzbaşı Fehmi, aynı heyetten Yüzbaşı Hulusi, Mülâzım Kâzım, Kadıköy itfaiyesinden Mülâzım Ali, Mülâzım Küçük Osman, Süvari Mülâzım Bedri kumandanlığında faaliyet göstermekteydi. Seyyar kuvvetlerin harekâtında Üsküdar Jandarma Kumandanı Binbaşı Remzi, Mülhak Atıf, Gebze Jandarma Kumandanı Nail, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet, İzmit Jandarma Kumandanı Kerim Beylerin de yardımları olmaktaydı.¹⁴⁸ Bütün bu grupların başında bilâhare İzmit Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı yapacak olan Maltepe Endaht Mektebi Müdürü Yenibahçeli Şükrü Bey vardı.¹⁴⁹

İzmit ve havalisinde teşkilatlanma faaliyetleri sürerken, İzmit merkez yönetiminde de şu gelişmeler cereyan etmekteydi. 4 Mart 1919'da kurulan Birinci Damat Ferit Paşa Hükûmeti, 8 Mart 1919'da İzmit'teki İttihat ve Terakki Hükûmeti'nin son mutasarrıfı olan İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey'i görevinden aldı. İbrahim Süreyya Bey bölgedeki teşkilatlanmaya taraftar ve yardımcıydı. Yerine Mersin Mutasarrıfı Arnavut Mahmut Mahir Bey atandı.¹⁵⁰ Bu mutasarrıf döneminde İzmit'te, Hristiyan kolonileri temsilcilerinin şikâyetine dayanılarak, İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerinin Malta Adası'na sürülmesi, törenlerle azınlık okulları gönderlerine yabancı bayrakların çekilmesine izin verilmesi, örgütsüz, kişisel başkaldırmalar büyütülüp abartılarak yüzlerce kişinin sürgün edilmesi gibi gelişmeler vuku buldu. Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası yöneticileri takibata uğrarken, İzmit'te Hürriyet ve İtilaf Fırkası faaliyete geçti. Bir de Sulh ve Selâmet Fırkası teşkil edildi. Bunlar da İttihatçılar aleyhine şiddetli faaliyet yürüttü. Tabii ki bu durum halk arasında huzursuzluk ve ikilik meydana getirmekteydi. Nitekim şehirde gösteriler ve kundaklamalar baş gösterdi. Bu gelişmeler üzerine İtilaf devletleri temsilcileri olayların önünün alınamayacağı kanaatine vardıklarından İstanbul'a ilettikleri talep sonucunda Damat Ferit Paşa Hükûmeti tarafından Mutasarrıf Mahmut Mahir merkeze alındı.¹⁵¹ Onun yerine ise Anzavur Ahmet 22 Nisan 1919'da Mutasarrıf Vekili olarak atandı.

Anzavur Ahmet'i yakından tanıyan ve onun kişiliğini bilen İstanbul basını ve bazı devlet adamları bu tayini şaşkınlıkla karşılayıp tenkit etti. Anzavur Ahmet'in atanmasında en büyük etken bölgede önemli miktarda yerleşmiş bulunan Kafkas kökenli Çerkez topluluğuydu. Çünkü kendisi de Çerkez olan Anzavur Ahmet sayesinde bu topluluk üzerinde İstanbul Hükûmeti etkili olmak istemekteydi. Damat Ferit Paşa Hükûmeti bölgedeki teşkilatlanmayı İttihatçı teşkilatlanma olarak görüyordu. Nitekim Anzavur Ahmet İzmit'te kurulmaya çalışılan örgütlenmeye karşı cephe alarak onları İttihatçılıkla suçladı. Böylece bu dönemde İzmit merkezi ile Adapazarı yöresinde Müdafaa-i Hukuk

¹⁴⁸ Can, "İlk Millî Mukavemet", s. 30; Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, C. 6, İstanbul: May Yayınları, 1967, s. 117- 118.

¹⁴⁹ Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 64.

¹⁵⁰ Kâmil Erdeha, "İzmit Mutasarrıflığı", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, II-IV (Ocak-Mart 1978), s. 38.

¹⁵¹ Mahmut Mahir hakkında geniş bilgi bkz. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 68-70. Mahmut Mahir bilahare Gelibolu, Afyon ve Çanakkale mutasarrıflığı yaptı. Görev yaptığı yerlerde huzursuzluğun kaynağı oldu. Daima Millî Mücadele'nin karşısında bulundu. Bu nedenle 150'likler listesinin 53. sırasında "Çanakkale Mutasarrıflarından Mahmut Mahir" olarak yer aldı. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. IV, II. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1985, s. 442.

teşkilatının oluşması geciktirildi. Anzavur'un mutasarrıflığı döneminde millî teşkilatlanma açısından tek olumlu faaliyet İzmir'in işgalini protesto mitingi düzenlenmesidir. Bunun dışında halk arasında ikilik devam etti ve bölgede güvenlik temin edilemedi.

Bu ortamda Anzavur Ahmet'in Çerkezler arasında Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı faaliyetleri üzerine, Çerkez Ethem Bey bölgedeki Çerkezleri ikna etmek maksadıyla mesai arkadaşlarından Yusuf Bey'i bölgeye gönderdi. Bu kişi İzmit, Adapazarı ve Düzce mıntıklarında halkı vatanın müdafaasına ve millî cephelere katılmaya davet etti. Bu çağrıya katılmak istemeyenlere hiç olmazsa tarafsız kalmalarını tavsiye etti. Anzavur Ahmet ise Yusuf Bey'i takibe alarak onun çalışmalarını engellemeye çalıştı. Ancak Ahmet Anzavur İzmit Mutasarrıflığı makamında pek fazla kalmadı. Damat Ferit Paşa Hükûmeti Anzavur'u 15 Haziran 1919'da daha önemli faaliyetlerde bulunabileceğini düşündüğü Balıkesir'e atadı.¹⁵²

Anzavur Ahmet'in İzmit'ten ayrılmasından sonra bir müddet İzmit'te mutasarrıflık görevini, kendisinin vekil olarak bıraktığı Çerkez İbrahim Hakkı Bey¹⁵³ yürüttü. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 10 Ağustos 1919'da Bitlis eski vali vekili Ali Suat Bey'i İzmit'e mutasarrıf olarak atadı. Bu atamayı Çerkez İbrahim Hakkı Bey bir müddet tanımamış ve bu durum mutasarrıflıkta kargaşa ortamının doğmasına sebebiyet vermişti. Yeni atanan Mutasarrıf Ali Suat Bey ülkenin Wilson Prensipleri doğrultusunda savunulabileceğine inanan bir kişiydi.¹⁵⁴

Hüdavendigâr (Bursa)

Bu sırada Karakol Cemiyeti Bursa'da faaliyete geçti. Ancak cemiyet burada fiilen faaliyet gösteremedi.¹⁵⁵ Mondros Mütarekesi ve sonrasında Bursa'da Ebubekir Hazım (Tepeyran) Bey vali olarak bulunmaktaydı. Ancak Damat Ferit Paşa Hükûmeti 13 Mart 1919'da Gümülcineli İsmail Bey'i 15 bin kuruş maaşla Bursa Vali Vekilliğine atadı.

Bu atama üzerine Bursa'nın ileri gelenlerinden bir kısmı Ebubekir Hazım Bey'in Hüdavendigâr Valiliği'nde bırakılması için bir telgraf hazırlayarak altını imzaladı. Ancak eksik kalan iki imzayı tamamlamak üzere yazıyı yanına alan Bursa Belediye Başkanının, yolda giderken, Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlılarınınca önü kesildi ve kendisinden telgraf silah zoruyla alınarak yırtıldı. Bu durumu öğrenen Ebubekir Hazım (Tepeyran) Bey, üstelemenin yararı bulunmadığını anlayarak, o sırada Dâhiliye Nazırı olan Cemal Bey'e 19 Mart 1919'da üzüntülerini belirten bir şifre telgrafını göndererek görevinden ayrıldı.¹⁵⁶

¹⁵² *Takvim-i Vekayi*, 19.6.1335, No: 3579. Anzavur'un İzmit'teki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 69-71; Erdeha, "İzmit Mutasarrıflığı".

¹⁵³ Çerkez İbrahim Hakkı Bey Sapanca'nın Akçay köyündendir. Sofuoğlu, *Kocaeli ve Sakarya'da*, s. 48. Ek bilgi için bkz. Çerkez Ethem, *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, İstanbul: Dünya Yayınları, 1962, s. 46-47.

¹⁵⁴ Erdeha, "İzmit Mutasarrıflığı", s. 34; Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, s. 70; Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele (1919-1922)*, İstanbul: Adapazarı Belediyesi, 1987, s. 26; Öztüre, *Nicomedia İzmit Tarihi*, s. 100.

¹⁵⁵ Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 67.

¹⁵⁶ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 333-335

Gümölcineli İsmail Bey valiliği sırasında Bursa'da İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerini tutuklattı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise bu dönemde en geniş çerçevede faaliyet gösterir iken Müdafaa-i Hukuk teşkilatı oluşturulamadı. Bu ortamda yine de gizlice Müdafaa-i Hukuk teşkilatı kurma gayesiyle faaliyetler sürdürüldü.¹⁵⁷

Karesi (Balıkesir) ve Bekir Sami (Günsav) Bey'in Balıkesir-Bursa Yöresindeki Faaliyetleri

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kurulmasından bir müddet sonra Manisa'da "Manisa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kuruldu. 4 Mart 1919'da da "Edremit-Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" kuruldu.¹⁵⁸ Bu cemiyetlerin yanında Türk Ocağı, Muallim Cemiyeti, Demir Yolları İslâm Memurîn Teavün Cemiyeti, İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti, Cemiyet-i İlmiye ile İstihlas-ı Vatan Cemiyeti gibi cemiyetler ve şubeleri de daha çok işgale uğrayabilecek yörelerde işgale karşı propaganda ağırlıklı faaliyet göstermekteydi.¹⁵⁹ İzmir'in işgali sırasında da Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyetlerin çoğu faaliyet merkezi olarak İzmir'i seçmişlerdi. Ancak İzmir'in işgali üzerine cemiyetler yeni bir merkez oluşturma çabalarına girdi. Yeni merkez olarak da Balıkesir ön plana çıktı.¹⁶⁰

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve akabinde işgalin genişlemesi üzerine, işgale karşı direniş göstermek üzere yukarıda belirtildiği gibi direniş örgütleri kurma çalışmaları başlatılmıştı. Nitekim işgal sırasında İzmir'den ayrılarak Menemen'e giden Köprülü Kâzım (Özalp) Bey burada bulunan kardeşi Asım Bey ve Kaymakam Kemal Bey ile direniş için örgütlenme üzerine konuştuktan sonra 16 Mayıs 1919'da trenle Bandırma'ya hareket etmişti. Bu esnada yolu üzerindeki Manisa, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Balıkesir istasyonlarında görüştüğü belediye reisleri ve beldelerin ileri gelenleri millî kuvvetlerin hazırlanmakta olduklarına dair kendisine bilgi veriyorlardı. Albay Kâzım Bey de onlardan Redd-i İlhak teşkilatlarının kurulmasını talep ederek kendisine verebilecekleri kuvvetlerin bildirilmesini istedi.¹⁶¹

Albay Kâzım (Özalp) Bey'in gitmekte olduğu 61. Fırka'nın merkezi olan Bandırma, İzmir'den sonra işgal edileceğine muhakkak gözüyle bakılan yerlerdendi.¹⁶² Albay Kâzım (Özalp) Bey 17 Mayıs 1919'da Bandırmaya geldi. Burada İstanbul'dan gelip Balıkesir, Manisa taraflarına gitmek üzere olan Vasıf (Çınar) Bey ile karşılaştı. Onunla yaptığı görüşmeden sonra Vasıf Bey'den Redd-i İlhak Cemiyeti müfettişi olarak Batı Anadolu'da faaliyet göstermesini istedi. Bundan sonra Vasıf Bey Manisa'ya hareket etti.¹⁶³

¹⁵⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Millî Mücadele'de Bursa*, Yay. Haz. İhsan Ilgar, İstanbul: Tercüman Yay., 1981, s. 9 vd.

¹⁵⁸ M. Kamil Su, *Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Ankara: Kurtuluş Ofset, 1984, s. 29; *Ses*, No: 22, 13 Mart 1919.

¹⁵⁹ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 175; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Millî Mücadelede Bursa*, s. 10; H. Nusret Köklü, *Manisa İşgalden Kurtuluşa*, Ankara: Bizim Büro, 1976, s. 14; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 175.

¹⁶⁰ Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 73-74. Balıkesir'deki teşkilatlanma faaliyetleri 3. Bölümde anlatılacaktır. Bkz. "Balıkesir'in Direniş Merkezi Haline Gelişi" başlıklı bölüm.

¹⁶¹ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 9.

¹⁶² Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 82.

¹⁶³ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 9.

Yine bu sırada 17 Mayıs 1919'da Burhaniye'de eski kaymakam Hamdi Bey, Hacı Tali Bey'in yazıhanesinde Burhaniye ileri gelenlerini topladı ve Müderris Şükrü Efendi'nin başkanlığında bir Redd-i İlhak Heyeti oluşturuldu. Bundan sonra kasabanın iç güvenliğini sağlamak üzere devriye görevi yapacak bir kuvvet oluşturulması kararlaştırıldı.¹⁶⁴ Arkasından Hamdi Bey milis teşkilatı meydana getirmek üzere çalışmalara başladı.¹⁶⁵ Daha sonra Edremit taraflarında da Burhaniye'de olduğu gibi teşkilat yapılmaya başlandı.¹⁶⁶

18 Mayıs 1919'da Albay Kâzım Bey (Özalp) Bandırma'da 61. Fırka'nın (Tümen) subaylarıyla görüştüktan sonra Manisa'ya hareket etti.¹⁶⁷ Albay Kâzım Bey Manisa'ya geldikten sonra Belediye Başkanı Fahri Bey'in evinde Vasıf Bey ve İzmir'den gelen Dr. Şükrü ve Ömer Faruk Beylerle bir toplantı yaptı. Toplantıda Manisa'da bulunan silah ve cephanenin gerilere götürülmesi, direniş örgütü kurulması gibi konular görüşüldü.¹⁶⁸ Ancak direnişe karşı olan ve böyle örgütlerin kurulmasına karşı çıkan mutasarrıf, Albay Kâzım Bey'e Manisa'dan ayrılmasını bildirdi. Bunun üzerine 20 Mayıs 1919'da Albay Kâzım (Özalp) Bey Manisa'dan ayrılarak trenle Bandırma'ya gitti.¹⁶⁹ Kazım (Özalp) Bey, trende memleketin karşı karşıya kaldığı tehlike hakkında İstanbul'daki makamlara bilgi vererek, ricalarda bulunmak ve talimat istemek üzere seçilmiş Müftü Âlim Efendi ile birkaç sarıklı hocadan oluşan bir heyetle beraber olduğunu, yol boyunca Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir'den de aynı maksatla seçilmiş olan heyetlerin trene bindiğini söyledi. Albay Kazım (Özalp) Bey'in seyahat boyunca bu heyetlerdeki isimlerle de konuştuğu tahmin edilebilir.¹⁷⁰

Bu sırada Bekir Sami (Günsav) Bey Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın sözlü emriyle,¹⁷¹ İzmir'in işgali sırasında karargâhı dağılmış olan 17. Kolordu'yu yeniden düzenlemek üzere 56. Fırka Kumandanlığı ve 17. Kolordu Kumandan Vekilliği görevine

¹⁶⁴ Zeynel Kozanoğlu, *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını*, Ankara: Güvendi Matbaası, 1970, s. 25.

¹⁶⁵ Su, *Köprülülü Hamdi Bey*, s. 46, Redd-i İlhak Heyeti şu isimlerden oluşuyordu: Kaymakam Köprülü Hamdi Bey, Salih Reiszade Muammer Bey, Seyiszade Seyit Bey ve Hacı Eşref Bey. Gıyas Yetkin, *Edremit*, Balıkesir: Edremit Halkevi Neşriyatı, 1939, s. 175- 176.

¹⁶⁶ Şifre telgraf 14. Kolordu Komutanlığı'na 18.6.35'te yazılmıştır: "...Edremit cihetinde Burhaniye'de olduğu gibi teşkilat yapılmaktadır. Eli silah tutan bütün halk bu teşkilata koşmakta ise de silah miktarından dolayı ahali pek muğber. Mümkün olduğu takdirde mesarif-i nakliyesi ahali tarafından tesviye edilmek üzere laakal beşyüz Rus mavzer tüfengine müsaade buyrulması Edremit Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetinden ba telgraf istirham kılınmıştır. Fırka 9 Kalem Reisi Rifat." Bkz. ATASE Arşivi, Kls. 320, Dos. 4, Fih. 4.

¹⁶⁷ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 12.

¹⁶⁸ M. Kâmil Su, *Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1984, s. 5.

¹⁶⁹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 211.

¹⁷⁰ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 14.

¹⁷¹ Bekir Sami (Günsav) Bey tayini ile ilgili "Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan sözlü emirle 21.5.335 sabahı İstanbul'dan hareketle vazifeme başladım. Nazır, yazılı emrin arkadan geleceğini söylemişlerdi. Emir vaktinde yazılmış, fakat bana altı ay sonra geldi." demektedir. TTK Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası, D. 1, Belge 1, 21.5.335. Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti'nin 21.5.335 tarih ve 1450 sayılı emri şudur: "Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti'nin 21.5.335, 1450 sayılı emri; Muğla 56. Fırka Kumandan-ı sabıkı Bekir Sami (Günsav) Bey'e; zât-ı âlilerinin 56. Fırka Kumandanlığını deruhte eylemek üzere Manisa'ya azimet eylemeleri ve 17. Kolordu'ya bir kumandan tayin oluncaya kadar aynı zamanda mezkûr kolordu kumandanlığını da vekâleten ifa eylemeleri hususunda bilistizan 20 Mayıs 335 (1919) tarihinde irade-i seniye-i mülûkâne şeref-müteallik buyrulmakla hemen mahall-i memuriyet-i celilerine azimet eylemeleri mütemennadır. Harbiye Nazırın Şevket Turgut.", TTK Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası, D. 1, Belge 1.

tain edildi. Bu görevlendirmenin ardından Bekir Sami (Günsav) Bey, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile görüştüktan sonra 21 Mayıs 1919'da yaveri Yüzbaşı Selahattin (Yurtoğlu)¹⁷² ile birlikte görev yerine gitmek üzere Gülnihal vapuru ile yola çıkarak aynı gün Bandırma'ya geldi.¹⁷³ Bekir Sami (Günsav) Bey dağılan 17. Kolordu'yu toparlayıp yeniden tanzim etmenin yanı sıra, işgallere karşı direniş gösterebilmek için millî kuvvetler de oluşturmak düşüncesindeydi. Nitekim görev yerine giderken vapurda millî Ahrar Fırkası'nın hazırladığı nüfus istatistiklerini dağıtmaya giden dava vekili Ödemiş'li İnceoğlu Hamit Şevket ile görüştü. Ona Ödemiş'te işgale karşı mukavemet hazırlamak için çalışma yapmasını söyledi.¹⁷⁴ Yine aynı vapurda seyahat eden Turgutlu Askerlik Şubesi'ne memur edilen Yüzbaşı Süleyman Sururi (Emekçil)¹⁷⁵ ile de görüşerek icap eden talimatları verdi.¹⁷⁶

Bandırma'ya geldiğinde şehrin Yunan bayraklarıyla donanmış olduğunu gören Bekir Sami (Günsav) Bey, bu duruma çok hiddetlendi. Ancak akşam vakti olduğu için herhangi bir girişimde bulunmadı. Diğer taraftan Bekir Sami (Günsav) Bey o akşam hemşehrilerinden Çerkez Hasan Bey'in evine yerleşti. Burada yine hemşehrisi ve okul arkadaşı Çerkez Reşit Bey'i çağırması¹⁷⁷ ancak eve Reşit Bey değil, Reşit Bey' in eniştesi Hafız Bey gelmişti. Bekir Sami (Günsav) Bey Hafız Bey'e durumu anlatarak toplayabildiği kadar silah toplayarak kendisine katılmasını istedi.¹⁷⁸ Bekir Sami (Günsav) Bey

¹⁷² Yüzbaşı Selahattin (Yurtoğlu) hakkında geniş bilgi için bkz. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*; Bekir Sami (Kunduh) Bey de Bandırma'ya bağlı Manyas bucağı Dümbe köyü doğumludur. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 54. Ayrıca TTK Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası, D. l'de Bekir Sami'nin biyografisi ile ilgili geniş bilgi vardır.

¹⁷³ Selahattin Yurtoğlu, Bekir Sami (Günsav) Bey Dosyası, Defter l'de "Harp Ceridesine ait bazı notlar" başlığı altında verilen bilgi.

¹⁷⁴ Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 96. Yüzbaşı Selahattin ise, Hamit Şevket'in yanında bir yığın bildiriyle Ödemiş'e gitmekte ve orada silahlı bir kuvvet örgütlemek ve Yunanlılar Ödemiş'e yönelirse silahlı direnme için gereken hazırlıkları yapmak amacıyla olduğu bilgisini vermektedir. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 53-54. Rahmi Apak da Ödemişli İnceoğlu Hamit Şevket'in göz doktoru Esat Paşa'nın başkanlığını yaptığı Millî Ahrar Fırkası'nın hazırladığı nüfus istatistiklerini dağıtmaya gittiğini, ancak Esat Paşa Millî Ahrar'ın değil Millî Kongre'nin başkanı olduğundan Millî Ahrar Fırkası'nı esas aldığını söylemektedir. Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 18.

¹⁷⁵ Süleyman Sururi (Emekçil) Bey için Celâl Bayar Teşkilât-ı Mahsusa'da çalıştığını ve gerilla savaşlarında tecrübe sahibi olduğunu beyan etmektedir. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2501. Süleyman Sururi bilahare Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinde kâtiplik yapmıştır. Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 18.

¹⁷⁶ Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 48. Süleyman Sururi (Emekçil) Bey 17 Mart 1920 de Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya Kuvâ-yı Milliye ile ilgili faaliyetleri hakkında sunduğu raporda "Vapurda Miralay Bekir Sami (Günsav) Bey'le tanıştım. Mumaileyh vatanı işgalden kurtarmak için mevki-i resmîden istifade ederek yardım edeceğimi, resmî kalmaya imkân görmediği zaman da üniformasını atarak bize iltihak edeceğimi söyledi." demektedir. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden elde edilen belge bkz. Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 96'daki dipnot.

¹⁷⁷ Reşit Bey'in İttihat ve Terakki'nin komitacılık işlerine karıştığı için saklanmakta olduğundan gelmediği belirtilmektedir. Bkz. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 57-60.

¹⁷⁸ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 59-60. Bu tutumundan dolayı kendisi Çerkezcilik yapmakla suçlanmıştır. Ancak Bekir Sami (Günsav) Bey 11.8.1923'te Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa'ya yazdığı mektupta bu suçlamaları reddetmiştir. Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 97'deki dipnot açıklaması.

Manisa'da askerî kuvvetle birlikte buradaki silah ve cephaneden de yararlanarak Yunanlılara karşı silahlı direniş oluşturmak istemekteydi.¹⁷⁹

Bandırma'ya geldiğinin ertesi günü olan 22 Mayıs 1919'da Bekir Sami (Günsav) Bey 61. Fırka kumandan vekilini çağırarak ona her tarafı Yunan bayraklarıyla donatılmış olan Bandırma'nın bu bayraklardan temizlenmesi emrini verdi. Bu girişim sonrası kısa zamanda şehir Türk halkının da yardımıyla Yunan bayraklarından temizlendi. Yine aynı gün Bekir Sami (Günsav) Bey kaymakama öğle namazından sonra camide halka hitap edeceğini söyleyerek memurları ve bütün eşrafı camiye toplamasını istedi. Söylediği gibi Bekir Sami (Günsav) Bey öğle namazından sonra camide bulunanlara çok heyecanlı bir şekilde hitap etti. Bu hitabın sonunda şöyle dedi: "Müslümanlar! Eğer camide çan görmek istemiyorsanız, eğer ailelerimizi Yunan palikaryalarının kucağında görmek istemiyorsanız, haydi silah başına! Bugün ne hükûmet, ne devlet kalmıştır. Devlet de siz, hükûmet de sizsiniz. Ya düşmanları öldüreceğiz bu vatan bize kalacak; ya da biz öleceğiz, bu vatani alanlar burada tek bir Türk bulamayacak. Her yabancı bayrak düşmandır. Yırtın ve yakın!"¹⁸⁰ Bekir Sami (Günsav) Bey daha sonra belediyede de nüfuz sahibi birçok zatla görüşerek, kendilerini bir teşkilata bağlamalarını tavsiye etti. O sırada Bandırma'da bulunan Kayseri Mutasarrıfı Kemal Bey ve İzmir Şark Mektebi Müdürü Mustafa Necati Bey de aynı şekilde lâzım gelen telkinatı yapmaktaydı.¹⁸¹

Yine aynı gün Bekir Sami (Günsav) Bey Harbiye Nezareti'ne Bandırma'daki durum ve Batı Anadolu'daki Yunan işgali ile ilgili elde ettiği bilgileri rapor etti. Aynı zamanda Bandırma'dan Antalya'ya dek bütün askerî birliklere hükûmetin resmî makamlarına, askerlik şubelerine, 17. Kolordu Komutanı olarak Bandırma'ya geldiğini ve Manisa'ya doğru yola çıkacağını bildirdi.¹⁸²

23 Mayıs 1919 günü Manisa'ya gitmek üzere Bekir Sami (Günsav) Bey ve yanındakiler istasyona geldiklerinde Albay Kâzım Bey ile karşılaştılar. Kâzım Bey'in yanında Vasıf Bey (Çınar), Karaosmanzadelerden Hamdi Bey ve Harp Akademisi öğrencilerinden Teğmen Faruk vardı.¹⁸³ İstanbul'a gitmekte olan grupla kısa bir konuşmadan sonra hep birlikte Manisa'ya gitmeye karar verdiler.¹⁸⁴ Bilahare 17. Kolordu Kumandan Vekili Bekir Sami (Günsav) Bey, Albay Kâzım Bey, Kâzım Bey'in kardeşi Fethi Bey, Vasıf Bey, onun kardeşi Esat Bey (Çınar; sonradan milletvekili), İnceoğlu Hamit, Şevket Bey, Mülâzım Faruk ve Bekir Sami (Günsav) Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin (Yurtoğlu) trenle Manisa'ya doğru hareket etti.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 18. Bekir Sami (Günsav) Bey'in toplamaya çalıştığı silahlı kuvvetleri ilk etapta Yunan ilerleyişine karşı Manisa'daki askerî birlikleri takviye etmek suretiyle kullanmak istediği muhtemeldir. Çünkü elde mevcut yeterli askerî birlik yoktur.

¹⁸⁰ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 57.

¹⁸¹ Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 18.

¹⁸² Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 58; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 18-19.

¹⁸³ Hamdi Bey sonradan milletvekili olmuştur. Teğmen Faruk, kurmay olduktan sonra Millî Mücadele sırasında Binbaşılığa yükseldi. Atina Askerî Ataşesi oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 60.

¹⁸⁴ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 60.

¹⁸⁵ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 13; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 60.

Kafile akşama doğru Balıkesir'e vardığında Manisa'nın işgal edildiği şayiasıyla karşılaştı. Bu durumda Manisa'nın kesin durumu öğrenilmeden oraya gidilmesi tehlikeli bulundu. Bu sebeple durumu daha yakından tetkik edip ona göre hareket etmek gayesiyle kafile, telgraf merkezi bulunan Akhisar'a gitmeye karar verdi ve buraya gelindi.¹⁸⁶ Bekir Sami (Günsav) Bey Akhisar'da iken, silahların teslim edilmemesi ve birliklerin silahlarıyla birlikte Yunan kuvvetleri gelmeden önce Salihli'ye çekilmesi yönünde emrini Karaosmanzade Hamdi Bey'le Manisa'ya gönderdi.¹⁸⁷ Ayrıca 17. Kolordu Komutan Vekili olarak Bekir Sami (Günsav) Bey, aynı gün yani 24 Mayıs 1919'da, Yunan işgalinin söz konusu olduğu yerlerdeki her türlü silah ve cephanenin emin yerlere nakledilmesini içeren telgrafları Aydın'da 57. Fırka Kumandanlığı'na, Ayvalık'ta 172. Alay Kumandanlığı'na ve Bergama'da silah deposu müdürü Teğmen Nuri'ye yolladı. Bu durumu Harbiye Nezareti'ne de bildirdi.¹⁸⁸ Yine aynı gün öğleden sonra Akhisar Kaymakamı ve kasabanın ileri gelenlerini kaldıkları otelde toplantıya çağırdı. Toplantıda Albay Kâzım Bey ve Vasıf Bey İzmir'in işgali ile ilgili gelişmeleri anlattı ve toplantıya katılanları silahlanmaya, teşkilatlanmaya çağırdı. Bekir Sami (Günsav) Bey de onlara kenti savunmalarını teklif etti. Ancak kasabanın ileri gelenleri bunu birtakım bahanelerle yapamayacaklarını belirtti. Bunun üzerine Bekir Sami (Günsav) Bey onları ağır sözler söyleyerek kovdu.¹⁸⁹ Kasaba halkının bu tutumunda Rum propagandasının etkisi vardı. Yüzbaşı Selahattin'in tespitlerine göre kasabada "Yunan bayrağı, Yunan zulmüne karşı tek kurtuluş çaresidir." kanısı yaygındı. Bu kanıyı Rumlar ve yerli kilisenin papazları genelleştirmiş ve başarı sağlamıştı. Bu propaganda sürecinde bir yandan İzmir katliamı anlatılarak maneviyat sifıra indirilirken, öte yandan tehlikeyi önlemek için Yunan bayrağı çekmek öğütlenmekteydi. Bu ortamda bütün dükkânlar Yunan bayrağı çekmiş ya da Yunan bayrağı çekme çabası içinde idi.¹⁹⁰ Akhisar Metropoliti kaza kaymakamına mukavemet gibi teşebbüslere mani olunmasını, sükûn ile asayişin temini için Türk ve Rumlardan muhtelit milis jandarma müfrezesi kurulmasını teklif etmişti.¹⁹¹ Bu şekilde metropolit mukavemet oluşturma girişimlerini engellemeye çalışmaktaydı.

¹⁸⁶ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 13; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 61.

¹⁸⁷ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 61; TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 7-9. Yazılı emrin özeti şöyledir: "Manisa'da bulunan bütün kuvvetler topçu, piyade, makineli tüfek birlikleri, Yunanlılar gelmeden önce Salihli'ye çekileceklerdir. Manisa depolarında bulunan tüm silah ve cephane askerî, resmî ve özel araçlarla Salihli'ye ve daha doğuya alınacaktır. Subay, nefer ve silah Yunanlılara teslim edilmeyecektir." Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 61. Bu emre rağmen Manisa'da İngiliz mümessilinin girişimleri ve Manisa Mevki Kumandanlığı'nın dirayetsiz tutumu yüzünden binlerce tüfek, milyondan fazla fişek ve 200 yataklı hastaneye ait sıhhi malzeme tahliye edilemedi. TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 23. Yalnız bir piyade taburuyla, makineli tüfek bölüğü ve topçu subayları teslim olmayarak silahlarıyla doğuya çekildiler. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 84.

¹⁸⁸ Bu telgrafları göndermeden önce önceki bölümde bahsi geçen Cevat Paşa'nın "Devletin Yunanlılara kaptıracağı ne bir silahı ne de bir fişegi vardır." mealinde telgrafi almıştı. TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, B. 12; Bekir Sami (Günsav) Bey'in telgrafları Belge 13'ten 23'e kadar.

¹⁸⁹ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 65.

¹⁹⁰ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 62.

¹⁹¹ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 14.

Bu durumda Teğmen Faruk ve Vasıf Bey o günün akşamı Akhisar'dan İstanbul'a dönmeye karar vererek bölgeden ayrıldı.¹⁹² O gece Bekir Sami (Günsav) Bey ve yanındakilerin kaldığı otele Manisalı Halit Paşa (Mirimiran Halit Paşa),¹⁹³ Akhisar eşrafından Sarı Ali Bey ve Parti Pehlivan geldi. Yapılan görüşme sonunda Halit Paşa'nın silahlı adamları ile birlikte köylerden toplanacak kuvvetlerle Manisa'ya gitmeye ve orada müdafaa tertibatı almaya karar verildi. Bunun üzerine gece (24/25 Mayıs 1919) hep birlikte Halit Paşa'nın köyü olan Belen Köyü'ne gitmek üzere Akhisar'dan ayrıldılar.¹⁹⁴ Halit Paşa onlara Belen Köyü'nde en az bin süvari ve onun birkaç katı piyade, silahlı adam toplayacağını ifade etmişti. Nitekim Halit Paşa Belen'e gelirken yol boyunca bir miktar kuvvet de topladı. Bu suretle 25 Mayıs 1919 günü kabile Belen Köyü'ne vardı. Ancak burada Yunanlıların Manisa'yı işgal ettikleri haberi alınınca Halit Paşa İstanbul'a gideceğini söyleyerek köyden ayrıldı.¹⁹⁵ Bu gelişmenin ardından köylüler de Bekir Sami Bey ve arkadaşlarının köyden ayrılmasını istedi. Bunun üzerine köyden ayrılan grup, yolda Parti Pehlivan tarafından soyulma tehlikesini savuşturduktan sonra 26 Mayıs günü Akhisar'a döndü. Şimdi Akhisar'da da çok umut kırıcı bir durumla karşılaşmıştı. Onların geri geldiğini duyan herkes dükkânları kapatıp ilçeyi terk etmişti. Bunun üzerine Bekir Sami Bey durumu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'ya rapor etti. Bekir Sami Bey raporda, Manisa Mutasarrıfı ile Akhisar Kaymakamının, İzmir Valisinin emirlerini dinleyerek, Yunanlıları hürmetle ve özel merasimle kabul yönünde hareket ettiklerini ve millî heyecanı söndürdüklerini beyan ederek esas durumu Kâzım Bey'in anlatacağını söylemekteydi. Ardından raporda, Kâzım Bey'in, Bandırma'daki 61. Fırka'ya tayin edilmesini, bir alayı da Balıkesir'de bulunan fırkanın (Tümen) karargâhının Balıkesir'e alınmasını uygun bulduğunu belirtmekteydi.¹⁹⁶ Yine aynı gün Bekir Sami Bey 57. Fırka Komutanlığı'na İzmir'de dağıtılan subay ve erlerin Aydın civarına gelmiş olanlarının

¹⁹² Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 65.

¹⁹³ Halit Paşa sivil ve halk arasında yetişmiş bir paşaydı. Eskiden nüfuzlu kişilere hükümet paşa unvanı vererek yönetime bağlardı. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 70. Mirimîran sivil paşalık olup, ferikliğe/korgeneralliğe denk bir mülkî rütbeydi. Halit Paşa, İttihat ve Terakki Fırkası'nın bölgedeki faal üyelerindendi. Bilahare Akhisar Millî Alay Kumandanı iken Yunanlılarla yapılan muharebede şehit olmuştur.

¹⁹⁴ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 14; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 66-67.

¹⁹⁵ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 23; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 69-70; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 27-28; Bekir Sami (Günsav) Bey'in belgelerinde kabile 25 Mayıs'ta Belen köyünde iken Yunanlıların Turgutlu'yu işgal ettikleri belirtilmektedir. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. I'de ise Turgutlu'nun 29 Mayıs'ta işgal edildiği beyan edilmektedir. Erol Toy da Yunan birliklerinin önce Manisa'yı değil Kasaba'yı (Turgutlu) işgal ettiğini beyan etmektedir. Erol Toy, *Türk Gerilla Tarihi*, İstanbul: Giray Yayınları, 1970.

¹⁹⁶ Selçuk; *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 70-75; TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 35-36; 26.5.335 tarihli telgrafta ek telgrafta "İzmir'de münteşir *Köylü* gazetesinin 24.5.335 tarihli nüshasında İzmir Valisi İzzet Bey tarafından Yunan kıtaatının hürmet ve merasim-i mahsusa ile kabulünün mülhakata tavsiye ve tamim olduğu görülmüştür. Gerek Manisa Mutasarrıfı'nın gerekse Akhisar Kaymakamı'nın Müdafaa-i Milliye hususunda ahaliye irâe-i tarik etmeyip, daima heyecan-ı milliyi söndürmeye ve yerli Rumların tedhiş propagandalarına lâkayt kalmaları gazete havadisini teyit etmektedir. Türk ve Müslüman milleti azimkâr ve iman sahibi rüesa-yı hükûmetle sevk ve idare olundukça cihanın en kahraman bir milleti olduğunu göstermiş ve cebin ellerde daima millet de izhar-ı cebanet eylemiştir. Vatan-ı mukaddesimizin hîn-i hâcette müdafaaasını teshil için bu vilayete göğüsleri azim ve iman-ı millî ile mücehhez rüesa-yı hükûmetin gönderilmesini kemal-i ehemmiyetle rica ederim efendim." 17. Kolordu Vekili Miralay Bekir Sami (Günsav) Bey, TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1 aynı belgeler.

muvaakkaten bir kıtaya verilerek her türlü esbab-ı istirahatlarının teminini rica etti.¹⁹⁷ Aynı mahiyette bir telgrafi da¹⁹⁸ Ödemiş'te Takip Müfreze Kumandanlığı'na gönderdi. Onlardan gerekirse Yunanlılara karşı direnmelerini istedi. Daha sonra İnceoğlu Hamit Şevket Bey, zeybeklerle buluşarak çalışmak üzere Ödemiş'e, Albay Kâzım Bey (Özalp) de İstanbul'a gitmek üzere Bandırma'ya hareket etti.¹⁹⁹ Bu sırada bir adam Rauf Bey'in (Orbay) mektubunu Bekir Sami (Günsav) Bey'e getirdi. Rauf Bey mektupta, 24 Mayıs 1919'da dört arkadaşı ile birlikte İstanbul'dan yola çıktığını, 25 Mayıs'ta Bandırma'ya geldiğini, Bekir Sami (Günsav) Bey ile görüşmek için Akhisar'a uğradığını, buralarda bir şey yapılamayacağını anladığından²⁰⁰ daha elverişli sandığı Afyon bölgesine gittiğini belirtmekteydi. Beraber yola çıktıkları arkadaşları ise İttihatçılardan Topçuoğlu Nazmi Bey, Yenice Kahramanı İbrahim Süreyya Bey (Yiğit), Teşkilât-ı Mahsusa'ya Hint ihtilalcilerinin temsilcisi olarak alınan Peşaverli Abdurrahman Bey ile Yüzbaşı Osman (Tufan) Bey idi.

Bekir Sami (Günsav) Bey de İzmir'den Salihli'ye çekilen subay ve erleri toplamak üzere Yüzbaşı Selahattin, Manisa'daki Topçu Alayı'ndan gelen Yüzbaşı Rasim (Altuğ) ve 7 er ile birlikte 27 Mayıs sabahı Akhisar-Marmara üzerinden Salihli'ye hareket etti.²⁰¹ Yolda Marmara bucağına yerli Rumların hâkim olduğunu ve bucak müdürlüğüne Yunan bayrağı çekildiğini öğrenince, derhal Marmara bucağına girdi. Burada Darülfünun mezunu genç bir nahiye müdürü ile karşılaştı. Ona gerekli nasihat ve telkinatı yaptıktan sonra Türk ve Rum eşrafa da sert bir konuşma yaptı. Bucak binasına da tekrar Türk bayrağını çekti.²⁰² Bilahare katile 28 Mayıs 1919 günü Salihli'ye vardı. Bekir Sami

¹⁹⁷ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 34.

¹⁹⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 37 ve 39.

¹⁹⁹ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 74; Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 14.

²⁰⁰ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 40; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 74. Hamit Şevket İnce 24.1.1952'de Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazdığı mektupta, "Rauf Bey'in yanında eski valilerden Süreyya Bey (eski İzmir mebusu Süreyya Yiğit), Topçuoğlu Nazmi (eski Aydın mebusu), İzmirli Mansurizade Emin, Yüzbaşı Osman (General Osman Tufan), Teğmen Recep Zühtü Bey olduğu halde İstanbul'dan Bandırma'ya geldiğini belirtmektedir. TTK Arşivi, Tevfik Bıyıklıoğlu Dosyası, D. 141'den nakleden Aydın, *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye*, s. 102. Rauf Bey kendisi gibi Çerkez olan Ethem Bey (Çerkez Ethem) ve kardeşleri Reşit ve Tevfik Beylerden direnişin oluşturulmasında çok şey beklemekteydi. Bu sebeple Bandırma'ya gelen Rauf Bey ilk olarak Teşkilât-ı Mahsusa elemanı da olan Ethem Bey'in evine gitti. Oradan o sırada Manyas'ta bulunan Reşit ve Tevfik Beylerin yanına gidildi. Rauf Bey bu üç kardeşle konuştu. Neticede Rauf Bey bu üç kardeşten en kararlı gördüğü Ethem Bey'e, ki Bekir Sami (Günsav) Bey'in aynı teklifine Reşit Bey de kardeşini teklif etmişti, toplayabileceği kadar adam toplayıp Teşkilât-ı Mahsusa başkanlığı yapmış olan Eşref Bey'in (Kuşçubaşı Eşref Sencer) Salihli civarındaki çiftliğini karargâh yaparak, Yunan işgallerine karşı direniş kuvveti oluşturmasını teklif etti. Eşref Bey'in çiftliği daha I. Dünya Savaşı sırasında muhtemel böyle bir iş için Teşkilât-ı Mahsusa'ca silah, para ve zahire stoklanarak hazırlanmıştı. Cemal Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası*, C. I, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1973, s. 17-31; Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 29 Mayıs 1919 nüshası. Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Rauf Bey'in (Orbay) Anadolu'ya geçmeden önce Mustafa Kemal Paşa ile görüşüp takip edeceği yol hakkında kendisiyle anlaştığını, Garbi (Batı) Anadolu'yu dolaşarak oradaki vaziyeti yakından görüp, malumat toplayarak millî teşekküllerle alakadar olacağını belirttiikten sonra Rauf Bey'in Bandırma üzerinden Balıkesir-Manisa-Alaşehir havalisine geçtiğini, ardından Afyonkarahisar'ına uğradıktan sonra Ankara'ya geldiğini belirtmektedir. Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 67.

²⁰¹ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 77.

²⁰² Bekir Sami Bey'in ifadesine göre, nahiye müdürü korkak hareket etmekteydi. Nitekim Bekir Sami Bey'in ayrılmasından sonra Kasaba'yı (Turgutlu) terk etmiştir. TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 39; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 77-78.

(Günsav) Bey burada bir vesileyle yukarıda bahsi geçen “Ayvalık işgali meselesinden lüzum hissedeceğiniz icraatı mümkün olduğu kadar az zayıyla bilhassa milis kuvvetleriyle yapmanızı pek rica ederim.” şeklinde biten telgrafi Ayvalık Mevki Kumandanlığı'na gönderdi. Bu esasında Kuvâ-yı Milliye teşkil edilmesini isteyen bir emir mahiyetindeydi.

Bekir Sami (Günsav) Bey Salihli'de faaliyetlerini sürdürürken, 29 Mayıs 1919 günü Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan, Tekirdağ'daki 14. Kolordu'nun Balıkesir'e nakledildiğini, Balıkesir'deki 61. Fırka ile İzmir'den Bursa'ya alınan 56. Fırka'nın bu kolorduya bağlandığını, Aydın hattının güneyindeki birliklerin doğrudan Harbiye Nezareti'nden emir alacağını bildiren emri aldı. Aynı zamanda emirde kendisinin de İstanbul'a dönmesi istenmekteydi.²⁰³ Ancak emirdeki kendi ismi okunamaz derecede idi. Bundan Bekir Sami (Günsav) Bey emrin bir kısmının İngiliz baskısı sebebiyle yazıldığı kanaatine vardı. Zaten böyle bir durumda hükûmete karşı gelerek Kuvâ-yı Milliye'yi organize etmeye çalışacağına daha önceden karar vermişti.²⁰⁴ Nitekim Bekir Sami Bey İstanbul'a dönmeyerek aynı gün Salihli'den trenle Alaşehir'e hareket etti. 30 Mayıs 1919'da Alaşehir'e varan Bekir Sami Bey burada Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'dan 53. Fırka Kumandanlığı'na hitabıyla bir telgraf aldı. Bu durum aynı zamanda kendisinin 53. Fırka Kumandanlığına atandığının da göstergesi idi. Böylece bir önceki durum da düzeltilmiş olmaktadır.²⁰⁵

Bekir Sami Bey Alaşehir'de ilk kez Mustafa Kemal Paşa'ya 31 Mayıs 1919'da Batı Anadolu'daki vaziyeti anlatan bir rapor sundu. Bu Bekir Sami Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile ilk irtibatı idi.

Bekir Sami Bey Alaşehir'de de umduğunu bulamadığından bilahare oradan Eşme'ye geçti. Burada bulunurken Mustafa Kemal Paşa'dan bir şifre telgraf aldı. Telgrafta, “Vaziyetin ıslahı için müştereken çareler yaratmaya mecburuz. Yakın istikbalde zuhuru pek kati olan umumi bir vaziyette kuvvetli ve kudretli bulunmak için memleketin muntazam bir teşkilat altına alınmasına çalışmalıyız. Bunun husul bulacağına itimat edebiliriz...” denilmektedir.²⁰⁶

²⁰³ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 61; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 81.

²⁰⁴ Bekir Sami (Günsav) Bey “Şifrede okunamayan bu isim Bekir Bey telâkki olunmuş, İngilizlerin tazyiki ile çağrıldığımı anladım. Bittabi memleketim taksim olunurken böyle hayalci düşüncelerle terk-i silah ederek merkeze gidemezdim. Emrin bana taalluk eden kısmını anlamamazlığa gelmeyi ve icap ederse Hükûmet-i Merkeziye'ye karşı da tanımıyorum demeğe karar verdim. Esasen İstanbul'dan beri bir Kuvâ-yı Milliye vücuduna getirilirse bunun İngilizlerce hoş görülmeceğini ve müessislerin her halde tatbikata maruz kalacağını biliyordum. O vakitten beri karar vermiştim Memleket tamamen kurtuluncaya kadar icap ederse hükûmete karşı da asi vaziyete geçerek millî mübareze edeyim.” açıklamasını yapmaktadır. Bkz. TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, aynı defterde açıklama kısmı.

²⁰⁵ Bu telgraf metni şöyledir: Alaşehir'de 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e; Bergama ve Ödemiş'teki esliha ve cephaneye depolarının emin ellere nakli ile Yunanlıların eline geçmemesi hususunun temini mercudur. Harbiye Nazırı Namına Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat.” TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 29.5.335 tarihli belge; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 83.

²⁰⁶ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1.

Görüldüğü gibi Bekir Sami Bey çeşitli güçlüklerle karşılaşmasına rağmen çalışmalarını sürdürmekteydi. Millî mukavemeti oluşturmak için her şeyi yapmaktaydı. Bu çerçevede 1 Haziran 1919'da Ödemiş Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı'na gönderdiği telgrafta, "Heyecan-ı milliyeyi uyuşturacak haberlere katıyyen itimat etmeyiniz ve taraf-ı hükûmetten ve hatta İstanbul'dan dahi vaki olacak bu yoldaki işarata inanmayınız. Çünkü hükûmetin bu babdaki işaratı ihtiyari değil mecburiyettendir." diyerek mukavemet aleyhtarı propaganda ve emirlere aldanılıp uyulmamasını istedi. Yine aynı yazıda "Kalbinizde alevriz-i iştial olan azim ve iman-ı millî dünyanın en müessir ve en büyük silahı olduğunu hatırdan çıkarmayınız." diyerek de onları teşvik etmeye çalışmaktaydı.²⁰⁷

Albay Bekir Sami (Günsav) Bey Kula'da iken 20 Haziran 1919'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'dan Bursa'ya dönmesini, atanmış olduğu 56. Fırka'nın başına geçerek bu fırkanın teşkilatlanmasıyla meşgul olmasını isteyen telgraf emrini aldı.²⁰⁸ Bu sebeple Bekir Sami Bey Kula'dan ayrılarak Bursa'ya gitti.²⁰⁹ Bekir Sami Bey'in faaliyetleri bölgede bir müddet sonra meyvelerini vermeye başlayacaktı.²¹⁰

Yukarıda anılan yerlerde bu faaliyetler sürdürülürken Çanakkale'nin durumu da şöyleydi: Mondros Mütarekesi'nden sonra vilayet Lâpseki'den Çanakkale'ye taşınmıştı. Şehir İngiliz kuvvetlerinin kontrolündeydi. Boğaz bölgesinde bulunan tabyalardaki toplar dinamitle tahrip edilmiş, mevcut silahlar depo edilmişti. Bu depolardan Akbaş mevkiindeki silah deposu Fransızların gözetimi altındaydı.

Mütareke Komisyonu Çanakkale'de çalışıyor, İngilizlerle devamlı temas ederek mütareke hükümlerini yerine getiriyordu. Çanakkale Mutasarrıfı ise çevrede oluşan millî kuvvetlere yardım etmiyordu. Bunun yanında jandarma subay ve erleri arasında gizli olarak Millî Mücadele propagandası yapılmaktaydı. Çanakkale'deki Tabur Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey rütbesiz jandarmaları silahları ile kaçırıp Biga'da toplamaktaydı. Biga teşkilatlanma merkezi olarak seçilmişti.

İngilizler gece gündüz Çanakkale'de devriye gezdirmekteydi. Bütün şehri makineli tüfeklerle kuşatma altına almışlardı. Çanakkale Jandarma Taburu'nu mütareke şartları gereğince Mösyö Bansey adında bir Fransız yüzbaşı denetlemekteydi.²¹¹

²⁰⁷ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 1.6.335 tarihli tahrirat.

²⁰⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 215, 20.6.335 tarihli şifre; Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 107.

²⁰⁹ Selçuk *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 107-111. Alaşehir'den sonra Bekir Sami Bey'in faaliyetleri için bkz. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 80-107.

²¹⁰ Yüzbaşı Selahattin Millî Mücadele'nin batıda başlamasını üç safhaya ayırmakta ve Bekir Sami Bey'in faaliyetleri sonucu 29 Mayıs'ta Ayvalık'ta cephe açıldığını belirtmektedir. Dönemler şöyledir: 15 Mayıs 1919 teslim dönemi, 25 Mayıs 1919-29 Mayıs 1919 çekiliş dönemi, 29 Mayıs 1919'dan sonra silahlı direniş dönemi. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 84-85.

²¹¹ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, 2. Baskı, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1965, s. 33-34.

3. Yunan İşgallerine Karşı Sivil ve Askerî Direniş

3.1. Yunanlıların Ayvalık'ı İşgali ve Türk Direnişi

İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar burada durmayıp Anadolu'nun içlerine doğru işgal alanlarını genişletmeye başlamışlar ve Manisa da dâhil olmak üzere Batı Anadolu'da önemli merkezleri işgal etmişlerdi. Midilli adasının çok yakınında bulunan ve Helenizm ideolojisine cansiperâne hizmet etmiş, bu uğurda birçok isyanlar çıkarmış Ayvalık'taki Rum nüfusunun da Yunan işgalini isteyeceği tahmin edilebilirdi.²¹² Nitekim bu yönde gelişmeler de mevcuttu. Yunanlılar daha Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra Yunan Kızılhaçı görevlileri gibi görünen subaylarla "Muavenet-i Sıhhiye için muktezi ecza ve edevât-ı tıbbiye" diye silah ve diğer askerî teçhizatı Ayvalık'a göndermekteydi.²¹³ Bu faaliyetler sonucunda Rumların beklentileri arttığı gibi, faaliyetleri de hızlanmış, silah kaçakçılığı alenen yapılmaya başlanmıştı. Bunun yanında Ayvalık'taki İngiliz temsilci Hadkinson'dan da kuvvet ve cesaret alan Rumlar, Yunan Kızılhaçı'nın tertip ve teşvikleriyle genellikle gürültü ve patırtı ile Ayvalık'taki hükûmet kudret ve kuvvetini yok etmeye, Türkleri bölgeden kaçırmaya ve böylece Yunan işgalini, emrivaki yapmaya çalışmaktaydı.²¹⁴ Bu çerçevede 19 Şubat 1919'da Söke'de olduğu gibi burada da gösteri yapan Rumlar hapishaneyi basarak 60 Rum tutukluyu serbest bıraktı.²¹⁵

Ayvalık'ta bu nevi faaliyetler olurken, Venizelos da Ayvalık ile ilgili olarak 21 Mayıs 1919'da İzmir'deki kendi Fevkalade Komseri'ne yazdığı telgrafta Ayvalık'taki ırkdaşlarının Türk ahaliye karşı ayaklanmış olduklarını öğrendiğini belirterek, "Ayvalık'ta bulunan Türklerin, bizimkiler (Rumlar) tarafından vaki olacak tecavüzlerden korunması için, Ayvalık'a bir bölük asker ile yirmi kişilik jandarma takımı gönderilmesini Miralay Zafiru'ya söyleyiniz." emrini verdi. Böylece Venizelos Ayvalık'ta Rumlarca çıkartılan olayları, Ayvalık'ın işgali için gerekçe yapmaktaydı. Ayrıca aynı emirde "Ayvalık'taki Türklerin sonradan gelme ve yerli ahaliiden sayılmayacaklarını ben de biliyorum. Fakat bunların tehirci benim tarafımdan halledilecek bir meseledir. Yerlilerin taarruzlarına meydan verilmemesi lazımdır. Cebir yoluyla çıkarılmalarını tasvip edemem. Askerî kıtalarla beraber sivil bir kaymakamın da gönderilmesi icap ettiği fikrindeyim. Bu zat gerek Rumların gerek Türklerin eşit olarak istirahat ve huzurları ile meşgul olmalıdır."²¹⁶ diyerek, Ayvalık'ın Rum toprağı olduğunu beyan edip işgale zemin hazırladığı gibi, gelebilecek tepkilere karşı da barışçı bir tavır takınmaktaydı.

²¹² Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2486; Helenizm faaliyetleri için bkz. Beria Remzi Özorun, "Cumhuriyetin Temel Taşlarından Ayvalık", *Türk Kültürü*, 6/72 (Ekim 1968), s. 990 vd.

²¹³ Adnan Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", *Belleten*, 98/189-190 (Ocak-Nisan 1984), s. 172.

²¹⁴ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 177-182.

²¹⁵ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 20 Şubat 1919 tarihli şifre; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 95; Gökbel, *Millî Mücadelede Aydın*, s. 28.

²¹⁶ Telgrafta bahis konusu olan Türkler, I. Dünya Savaşı sırasında casusluk yaptıkları için köylerinden uzaklaştırılan Rumların yerine yerleştirilmiş Rumeli'den vaktiyle gelmiş Boşnak göçmenlerdi. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2486-2487.

Ortaya çıkan gelişmeler karşısında Ayvalık'ın işgal edilmek üzere olduğunu sezen Ayvalık'taki 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya), daha önce Birinci Dünya Savaşı sırasında, Midilli'den yapılabilecek herhangi bir harekâta karşı ihtiyati bir tedbir olmak üzere Ayvalık'ın doğusunda yapılmış olan tahkimatı tekrar tanzim ettirdi.²¹⁷ Ayrıca Ayvalık'ta Sıkıyönetim ilan ederek sükûn ve asayişini sağlamaya çalıştı.²¹⁸ 24 Mayıs 1919 günü ise Ali Bey, o sırada Akhisar'da bulunan 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami (Günsav) Bey'e bir telgraf çekti. Telgrafta, bir vesile ile yukarıda ifade ettiğimiz gibi, "Ayvalık'ta sükûn ve asayişini temin için mukabil ve şiddetli tedbirler alındığını, fazla silah ve mühimmatın gerilere ve emin yerlere nakline başlandığını, alayın zabitan ve efradının kuvve-i maneviyesinin fevkâlade olduğunu" belirtti. Ancak mevcudun pek az olması sebebiyle de asker gönderilmesini istedi.²¹⁹ Bekir Sami Bey ise cevap olarak; "efrad takviyesinin mümkün olmadığını, bu hususu tedbir-i mahalliye ile temin edilmesini ve bu hususta Bergama ile tevhid-i mesaiye çalışmasını" bildirdi.²²⁰ Bunun üzerine Ali Bey, millî kuvvet oluşturmak için derhal faaliyete geçti ve iyi silah kullanmakla tanınan Kozan Bucağı ile Altınova, Araplar, Murateli, Gömeç, Burhaniye ve civar köyler halkından kısa zamanda 300 kişilik bir millî kuvvet oluşturdu. Bunlara alaydaki fazla silah ve cephane dağıtıldı.²²¹ Oluşturulan bu kuvvetin başına da Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey geçti.²²²

Bu şekilde muhtemel işgale karşı hazırlıklar sürdürülürken 26 Mayıs 1919 günü öğleden sonra saat bir civarında İngiliz torpidosu Ayvalık limanına geldi. Bunu müteakip bir Yunan torpidosu ile birlikte iki Yunan gemisinden biri Dalyan Boğazı haricine ve diğeri Gömeç karşısına geldi. Bu gemilerden birine 8. Girit Alayı'ndan bir binbaşı komutasında iki piyade bölüğü ile yine bir subay komutasında bir jandarma takımı bindirilmişti.²²³

Bilahare İngiliz torpidosu komutanı Ayvalık Kaymakamını çağırarak kasabada asayişin sağlanması ve memurların hizmete devam etmeleri hususunda konuştu. Bunun akabinde şehirde bulunan İngiliz mümessili Hadkinson vasıtasıyla da Yarbay Ali Bey'e şehrin asayişinin sağlanması ve memurların vazife başında kalmasını tebliğ etti. Ayrıca

²¹⁷ Nizamettin Karacabey, *Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar)*, 117 Sayılı *Tarih Mecmuası'nın* Tarih kısmı. 1 Haziran 1940, s. 101.

²¹⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 27, 24.2.1919 tarihli şifre; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 95.

²¹⁹ Alayda 21 subay, 150 er, 1189 tüfek, 4 makineli tüfek, 139 hayvan vardı. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 97; TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Belge 261, 5/1919. Şifre yukarıda verildi. Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 127.

²²⁰ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 26.5.1919. Şifre yukarıda verildi. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 96.

²²¹ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2437; Gıyas Yetkin, *Ateşten Ateşe Büyük Türkiye*, Ankara: Bütün Türkiye Yayınevi, 1969, s. 6; Hıfzı Erim, *Ayvalık Tarihi*, Ankara: Güney Matbaacılık, 1948, s. 67.

²²² Millî kuvvetlerin başında eski Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ve Pelit köylü Mehmet Bey (sonradan Karesi -Balıkesir- mebusu olan Mehmet Cevat Bey) bulunuyorlardı. Bu kuvvetler Ayvalık'ın hemen doğusundaki sırtlarda tertibat almışlardı. Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34. Bu çalışmalara o sırada Balıkesir Mutasarrıfı olan Hilmi Bey'le Ayvalık Kaymakamı olan Osman Nuri Bey her türlü kolaylığı gösterdiler ve bu hususta bütün kuvvetlerini seferber ettiler. Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 184; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 269. Bazı yazarlar ise aksi kanaattedir. Bkz. Mehmet Arif, *Anadolu İnkılâbı*, s. 17; Ahmet, *Türk İstiklâl Harbinin Başında*, s. 28.

²²³ Yunan hazırlıkları için bkz. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 98-100.

Ali Bey'i torpidoya davet etti.²²⁴ Ali Bey bu çağrıya uymayarak yerine Binbaşı Tevfik Bey'i gönderdi.²²⁵ Esasında İngiliz mümessili ve torpido komutanı Mondros Mütarekesi'nden sonra İngiliz muhabbeti ve adaleti namına yapılan propagandaların Türk efkâr-ı umumiyesinde husule getirdiği teveccühten istifade ederek Yunan işgalini vukuatsız teminine çalışmaktaydı.²²⁶

Görüşmeye giden Türk temsilcileri, şehre bir tecavüz vukuunda kasabanın savunulacağını İngiliz torpido komutanına bildirdi.²²⁷ Bu durumda İngiliz torpido komutanı Kaymakam Osman Nuri Bey ve beraberindeki binbaşıya Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırı olarak Ayvalık'a gelen Yunan gemilerinin hemen limanı terk etmeleri doğrultusunda emir vereceğini bildirdi. Gerçekten de Yunan gemileri akşamüstü limanı terk edip Midilli'ye gitti.²²⁸ Bu gelişme üzerine Yunanlılar, İzmir'e, İngiliz torpido komutanının çıkartmaya izin vermediğini bildirdi. Bilahare İzmir'deki İngiliz temsilcisinden gerekli izin alındı. 27 Mayıs 1919 günü akşam geç vakit Yunan birlikleri yeniden Ayvalık limanına geldi. Yarbay Ali Bey'in direneceğinin anlaşılması üzerine, Yunan çıkarma birlikleri 8. Girit Alayı'ndan iki piyade, bir makineli tüfek bölüğü ve 11. Dağ Topçu grubundan bir top takımı ile takviye edilmişti.²²⁹ Ertesi gün sabah İngiliz torpido komutanı Amiral Calthorpe'dan İzmir'e dön emrini aldı ve Ayvalık limanını terketti.²³⁰ Böylece Yunan birlikleri çıkarma yapma hususunda serbest kalmışlardı.²³¹

Yarbay Ali Bey son gelişmeleri 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey'e rapor etti.²³² Bunun üzerine Bekir Sami Bey de lüzum göreceğinin icraatı mümkün olduğu kadar az zayıatla, bilhassa milis kuvvetleriyle yapınız, cevabını verdi.²³³ Aynı zamanda bu cevap ile muhtemel çıkartmaya karşı kullanılmak üzere Bergama'dan silah ve cephane ikmalinde çalıştırılan 115 numaralı Deve Kolunu da Alay emrine verdiğini bildirdi.²³⁴

Diğer taraftan Yunan birliklerinin tekrar Ayvalık limanına gelmesi üzerine Kaymakam Osman Nuri Bey, durumu İngilizler nezdinde protesto edeceğini Ali Bey'e telefonla bildirdi ve alayın ne surette hareket edeceğini sordu. Ali Bey de savunma yapacağını ifade etti.²³⁵

²²⁴ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 26.5.1919 tarihli şifre.

²²⁵ Erim, *Ayvalık Tarihi*, s. 72.

²²⁶ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 27.5.1919 tarihli şifre.

²²⁷ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 189-190.

²²⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 96; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 65.

²²⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 99-100.

²³⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 97.

²³¹ Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 99.

²³² TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 28.5.1919 şifre; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 96.

²³³ Belgesi yukarıda verildi. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 96.

²³⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 96.

²³⁵ Bu görüşmeleri İngilizler dolayısıyla Yunanlıların öğrenmiş olması çok muhtemeldir. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 96.

Türk tarafında bu gelişmeler olurken, Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi Hadkinson, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal edeceğini, bu sebeple Türk askerlerinin kasabayı terk etmelerini, ancak mülki idarecilerin yerlerinde kalabileceğini Kaymakam Osman Nuri Bey'e tebliğ etti.²³⁶ Bunun üzerine kaymakam, İngiliz mümessiline "Babıali'den emir almadıkça isteklerine uymayacağını" bildirdi. Ardından gelişmeleri derhal ilgili makamlara duyurdu.²³⁷ Ayrıca kaymakam bakanlığa yazdığı şifre ile aynı zamanda Ayvalık kasabasının bir emrivaki karşısında kalmaması için son derece müteyakkiz durumda bulunduğunu belirterek bu durumun devamı ve işgale karşı direnmesi için müsaade istedi.²³⁸ Bu gelişmeler karşısında Sadrazam Damat Ferit Paşa hemen Meclis-i Vükelâ'yı topladı. Ayrıca zaman kaybetmemek için derhal 27 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey vasıtasıyla²³⁹ Karesi Mutasarrıflığı'na gayet acele kaydıyla bir emir gönderdi. Emirde "Merkezden bir emr-i sarih ve İngilizlerden konferansın mukadderatına dair tebliğ-i kati almadıkça, asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktiza ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lazımdır." denmekteydi. Ayrıca emirde belirtilen hususun "gerek Ayvalık Kaymakamlığı'na ve gerek diğer sevahile" tebliği istenmişti.²⁴⁰ Mutasarrıflık da bu emri derhal Ayvalık, Edremit, Burhaniye ve Bandırma kaymakamlıklarına tebliğ etti.²⁴¹

Bu emirden henüz haberli olmayan ancak Ayvalık'ın işgalinin er geç vuku bulacağını dikkate alan Harbiye Nezareti bölgedeki birliklere yeniden çeki düzen vermeyi kararlaştırmıştı.²⁴² Bu maksatla 28 Mayıs 1919'da verdiği emirle, 172. Alay'ı, Manisa'nın işgali üzerine 86. Fırka ile muvasalası müşkül olduğundan 14. Kolordu 61. Fırka'sına, 57. Fırka'yı da harekât ve istihbarat bakımından 2. Ordu Müfettişliği'ne, diğer hususlarda ise doğruca Harbiye Nezareti'ne bağladı. Birlikleri yeniden teşekkül edecek olan 56. Fırka da 14. Kolordu emrine verildi ve bu fırkanın Bandırma-Bursa bölgesinde bir an önce teşkilatlandırılması istendi. Manisa-Uşak demir yolu da 14. Kolordu ile 57. Fırka arasında ara hat olarak verildi.²⁴³

Bu sırada gelişmeleri yani sadrazamın emrini Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan öğrenen 61. Fırka Komutanı Vekili Muhittin Bey derhal 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya durumu rapor etti.²⁴⁴ Bunun üzerine 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa da durumu 29 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne rapor ederek bu konuda yapılacak işlemin ne olacağını sordu.²⁴⁵ Aynı zamanda kolordu komutanı yazının cevabını beklemeden 61.

²³⁶ Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*, s. 108.

²³⁷ Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1984, s. 235.

²³⁸ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 192-193.

²³⁹ Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, s. 236.

²⁴⁰ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/38 (1961), Belge 907; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 101; Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 192-193; Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2492.

²⁴¹ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 193.

²⁴² Bu durum hükûmetteki bakanlar arasında irtibatsızlığı ve uyumsuzluğu aynı zamanda hükûmetin gelişmeler karşısında net bir tavır alamadığını ortaya koymaktadır.

²⁴³ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 97; TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 28.5.35 tarihli Harbiye mahreçli telgraf.

²⁴⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 101'de Kâzım Bey (Özalp) 61. Fırka Komutanı olarak geçer. Bu bilgi yanlıştır. Çünkü Kâzım Bey daha sonra atanacaktır.

²⁴⁵ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 101-102.

Fırka'ya çektiği telgrafla, "Ayvalık'a çıkacak Yunan kuvvetlerine karşı nizamiye kıtalarının ateşle mukabele etmesi Hükûmet-i Seniye'nin maksatlarına ve vatanın yüksek menfaatlerine aykırı bulunacağından, adı geçen bölgede komutanız altında bulunmakta olan piyade alay komutanına şiddetli ve çabuk emirler verilmesi, bir çıkarma halinde Ayvalık bölgesindeki kıtaların Soma istikametinde, Ayvalık kuzeyindeki kıtaların Edremit'te toplanmaları ve bundan sonra tedricen Edremit-Balikesir istikametine ve daima düşmanla teması muhafaza etmek suretiyle çekilmeleri hakkında hemen emirler verilmesini istedi. Aynı zamanda bu emrin alındığının kendisine bildirilmesini de istedi.²⁴⁶

Ancak bu emir henüz 172. Alay'a ulaşmadan 29 Mayıs 1919 sabahı Yunan birlikleri Ayvalık sahillerine çıkarmayı başlattı. Çıkarma iki koldan olmakta ve biri Sıçan Adası (Alibey Adası) üzerinden Ayvalık'ın kuzeyinde bulunan tepeler istikametinde, diğeri doğrudan doğruya Ayvalık Körfezi sahillerine doğru yapılmaktaydı. ²⁴⁷ Çıkarma harekâtının başlaması üzerine kasabada sadece İngilizlerin himayesinde olmak üzere kaymakam Osman Nuri Bey ile birlikte memurlardan Tahrirat Kâtibi, Düyun-u Umumiye Müdürü ve birkaç Rüşumat (Gümrük İdaresi) kolcusu kalmış, diğer memurlar ve Müslüman halk civar kazalara çekilmişti.²⁴⁸

Ayvalık sahillerinde karaya çıkarak ilerlemeye başlayan Yunan kuvvetlerine, 172. Alay birlikleri silahla karşı koydu. Ancak Türk kuvvetleri üstün Yunan kuvvetleri karşısında çetin bir çarpışmadan sonra fazla tutunamayarak Kozak nahiyesi istikametinde zeytinliklere doğru çekilmek zorunda kaldı.²⁴⁹

Ali Bey aynı gün yani 29 Mayıs 1919'da 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey'e son gelişmeleri özetle şu şekilde rapor etti: "Şehrin vaziyeti göz önünde tutularak savunma tertibatı alınmış ve burada üstün düşman kuvvetleri karşısında icabında Kozak nahiyesine çekilmek esas ittihaz edilmiştir. Alayın erat ve subayları vazifelerini tamamıyla yaptıktan sonra tasarlanan istikamette çekilmiş ve orada tertiplenmiştir. Düşman, alayı takip etmemiştir. Şehir içinde birkaç memur ile birkaç Türk kalmıştır. Diğerleri kâmilen göç etmiştir. Alay karargâhı Murateli nahiyesinde tesis edilmiştir. Alay, kuvvetlerini yıpratmamak gayesiyle durumu muhafazaya ve işgalin genişlemesini önlemeye, Ayvalık'ı baskı altında tutmaya çalışacaktır."²⁵⁰

Böylece Yunan kuvvetleri ile millî kuvvet destekli Türk birlikleri arasında ilk çarpışma vuku buluyor ve işgale karşı direniş gösteriliyordu. Bu gelişme sadece askerî bakımdan değil, politik bakımdan da ilginç bir durum meydana getirmekteydi. Çünkü Türk silahlı

²⁴⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 102; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/37 (1961), Belge: 902. Bu emrin İzmir'e çıktıktan yani şehri işgal ettikten sonra burada durmayıp içerilere doğru ilerleyen Yunan birliklerine silah ve cephanenin teslim edilmemesi ve irtibat koparılmadan birliklerin daima geri çekilmesi gayesiyle verildiği anlaşılıyor.

²⁴⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 100.

²⁴⁸ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 194.

²⁴⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 101.

²⁵⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 101. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey henüz bölgedeki yeni askerî düzenlemeden habersiz olacak ki 17. Kolordu Komutanlığı'na rapor ediyor.

kuvvetlerinin gösterdiği bu direnişle bir nevi Mondros Mütarekesi bozulmuş olmaktadır.²⁵¹ Bu sebeple işgal olayı ve 172. Alay'ın işgale karşı koyup çarpışmasını kaymakam Osman Nuri Bey'in Balıkesir Mutasarrıfı'na bildirmesi, onun da bu durumu derhal İstanbul'a bildirerek bundan sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğini sorması üzerine derhal Meclis-i Vükelâ toplandı. Meclis- i Vükelâ direniş gösterilmesini doğru buldu ve kararın Harbiye Nezareti aracılığıyla Karesi ve Aydın havalisindeki kumandanlara bildirilmesini istedi.²⁵² Harbiye Nezareti de "Yunanlıların ileri harekâtına askerle mukabele edilmesi Harbiye Nezareti'ne tebliğ buyrulmuş olduğundan" bahisle Karesi ve Aydın havalisindeki kumandanlara "tarafımızdan taarruz edilmemesi ve fakat Yunanlılar ilerlerse mukavemet edilmesi" emrini verdi.²⁵³

Esasında hükûmetin bu kararları, Yunanlıların Paris Konferansı'nın kendileri için gösterdiği işgal sınırlarını aştığı düşüncesinden kaynaklandığı anlaşılmakta ve direniş gösterilmesi, konferansta Türk heyetine politik manevra alanı sağlaması açısından düşünülmektedir. Daha çok da savunmaya yöneliktir.²⁵⁴

Nitekim 29 Mayıs 1919 gecesini Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, Balıkesir Mutasarrıflığı'na "Hükûmet Yunanistan'la hâl-i harpte olmadığı için işgal-i vakıya karşı mademki fiilen de protesto edildi, artık müsademedem tevakkı olunması ve nezdinizdeki İtilaf mümessilleri vasıtası ile asayişin ve hukuk-ı ahalinin temin edilmesi ve askerinin Harbiye Nezareti'nden gönderilmek üzere bulunan emre imtisalen geri çekilmesi, Meclis-i Vükelâ kararı ile tebliğ olunur." emrini gönderdi.²⁵⁵ Mutasarrıflık ise çok muğlak olan bu cevap üzerine nezarete tekrar telgraf çekerek "Meclis-i Vükelâ'nın emri mülhakata tebliğ olunacaktır. Ancak burada İtilaf mümessilleri yoktur. Binaenaleyh bunlar vasıtasıyla asayişin ve hukuk-ı ahalinin temini hakkındaki fıkranın tavzih buyurulmasını istirham eylerim." diyerek cevap istedi.²⁵⁶ Bunun üzerine gece yarısından sonra Ali Kemal Bey şu cevabı verdi: "Buraya İtilaf mümessillerine müracaat edilmişti. Ümit ederiz ki Yunan kuvve-i işgaliesiyle beraber onlardan da murahhaslar gelirler. Onlarla müzakerede bulunulması münasiptir. Herhalde tedbir-i siyasiyeye tevessül ederek artık resmen protesto ile iktifa edilmesi, sefk-i dimaya mahal verilmemesi, mülhakata tekiden tebliğ olunsun. Merkezce hukuk-ı devlet ve milletin muhafazası için ne lazımsa yapıldı ve yapılmaktadır. Ayvalık Kaymakamlığı'na da bu cihetleri bildiriniz. İşgalin nerelere kadar ilerlediğini de peyderpey yazınız."²⁵⁷

²⁵¹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 271.

²⁵² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 272; Galip Kemali Söylemezoğlu, Sadrazamın (Damat Ferit Paşa) Ayvalık savunmasından memnun olmadığını belirtiyor. Bkz. Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*, s. 109; Refik Halid Karay ise İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey'in "Aşkolsun yiğitlere" dediğini ifade ediyor. Bkz. Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1964, s. 127.

²⁵³ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 10/38 (1961), Belge, 907.

²⁵⁴ Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 100.

²⁵⁵ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 199.

²⁵⁶ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 200.

²⁵⁷ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 200.

Ertesi gün, 30 Mayıs 1919'da, 14. Kolordu Komutanlığı'na, daha önce Yusuf İzzet Paşa'nın rapor ettiği görüşler doğrultusunda Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa imzasıyla şifre telgraf emri geldi. Meclis-i Vükelâ tarafından tezekkür edildiği beyan edilen ve Erkân-ı Harbiye-i Umumîye'ye de tevdi edilen Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in de bahsettiği emir özetle şöyleydi: "İtilaf devletleri nezdinde teşebbüsatta bulunulduğuna ve Yunan kuvvetlerinin çokluğundan ötürü mukavemet mümkün olamayacağına göre müfrezenin emniyetli bir mevkie çekilmesi yalnız keşif kollarının teması muhafaza suretiyle peyderpey malumat verilmesi için müfrezeye komutanına tebligatta bulunulması..."²⁵⁸

Verilen bu emirlerin halka ilan edilmesi, oluşturulmaya çalışılan Kuvâ-yı Milliye teşkilatı konusundaki gayretlere kötü tesir ettiyse de bölgedeki teşkilatlar, yöneticiler ve komutanlar direniş aleyhtarı verilebilecek emirlere uymayarak eski azim ve kararlarında sebat etmeye karar verdi.²⁵⁹

Bir taraftan bütün bu gelişmeler olurken diğer taraftan Ayvalık'ı işgal eden Yunan kuvvetleri kasabada 1 kilometreden fazla ilerleyemedi ve Ayvalık'ın hemen gerisinde zeytinliklerde mevzilenen Türk kuvvetleri karşısında durmak zorunda kaldı. Böylece Yarbay Ali Bey'in komuta ettiği asker ve gönüllülerden oluşan millî kuvvetlerle, fiilen bir mukavemet yuvası kurulmuş oldu.²⁶⁰ Ayvalık işgaline karşı oluşan bu Türk direnişi işgal bölgesindeki taraflar arasında siyasi gelişmelere de neden oldu.

Bu olayların vuku bulduğu sırada daha önce İstanbul'a gitmiş olan Kâzım (Özalp) Bey, Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi Cevat Paşa ile görüştüktan sonra 61. Fırka Komutanlığı'na tayin edildi. Böylece direniş yanlısı bir komutan daha bölgeye atanmış oldu.²⁶¹

3.2. Belediye Çeşmesi Protokolü

Ayvalık'ın işgali üzerine Türk halkında ortaya çıkan heyecan ve endişe dolayısıyla bölgeden özellikle Burhaniye ve Bergama yöresinden içerilere doğru kitlesel bir göç başlamıştı. Nitekim 61. Fırka Komutan Vekili, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifre telgrafta Burhaniye bölgesinde müthiş bir panik havası yaşandığını, vaktiyle bu havaliden gitmiş olan Rumların Ayvalıklı Rumlarla birleşerek İzmir'dekinden fazla fenalık yapacaklarının kati olduğunu ve ahalinin şiddetle muhafız asker istediğini belirtmişti.²⁶²

Diğer taraftan 172. Alay komutanının direnmesi sonucu Yunan birliklerinin Ayvalık sahilinden içeriye 1 kilometreden fazla ilerleyememeleri, kenti çevreleyen zeytin ormanlarının Türk kuvvetlerinin elinde bulunması, kasabadaki Rumlar arasında da heyecan ve korku meydana getirdi. Bu sebeple Ayvalık ahalisinden bir kısım Rumlar da

²⁵⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 102.

²⁵⁹ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 200.

²⁶⁰ Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 133.

²⁶¹ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 17.

²⁶² *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 103.

Midilli'ye göç etmeye başladı. Şehirdeki dükkânların çoğu da kapalı durmaktaydı.²⁶³ Bu durum Yunan işgal makamlarını endişelendirdi. Bu sebeple bölgedeki Türk yetkililerle görüşme yapmak ihtiyacı hissedildi.

Bu gelişmelerle beraber Damat Ferit Paşa Hükûmeti de görüş değiştirmiş ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey Burhaniye Kaymakamına ve Balıkesir Mutasarrıfına yukarıda belirtildiği şekilde “müsademededen tevakki olunması ve nezdinizdeki İtilaf mümessilleri vasıtasıyla işin ve ahali hukukunun temin edilmesi” emrini göndermişti.²⁶⁴

Bu durumda Balıkesir Mutasarrıfı, İngiliz mümessili Hadkinson'un görüşme teklifine olumlu cevap vererek Ayvalık'a geleceğini bildirdi ve Hadkinson'dan oraya varmak için özel bir memurun görevlendirilmesini istedi.²⁶⁵

Mutasarrıf Hilmi Bey'in Ayvalık'a görüşme yapmak üzere gitmesine Balıkesir'deki Kuvâ-yı Milliye karşı çıktı. Ancak vaziyet kendilerine izah edilerek bin bir müşkülâtla Kuvâ-yı Milliye'nin engellemeleri kaldırıldı.²⁶⁶ Bilahare Mutasarrıf Hilmi Bey Ayvalık'a gitti. Ayvalık kasabası tamamen Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Mutasarrıf Hilmi Bey, Yunan piyade ve Evzon askerlerinin arasında önce belediyeye götürüldü. Orada kendisine metropolithaneye gidileceği tebliğ edilerek, metropolithaneye sevk olundu. Burada metropolit tarafından karşılanan Hilmi Bey, Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Dimitri Thomas'ın bulunduğu odaya götürüldü. Hilmi Bey burada ağırlandı. Bir müddet sonra İngiliz mümessil Hadkinson da odaya geldi. Bilahare metropolit ile Hilmi Bey'in iki maiyeti odadan dışarı çıkarıldı ve görüşme başladı. Bu görüşmede Hilmi Bey'in karşısında Yunan işgal kumandanı ve Hadkinson'dan başka Yunan torpido kumandanı ve kasaba ileri gelenlerinden bir kişi de vardı. Görüşmenin başında Hilmi Bey'e ziyaret sebebi soruldu. O da ilk önce Ayvalık konulan kayıt ve şekillere riayet olunmaksızın işgal edildiğinden, kasabanın askerî kuvvetler tarafından savunmaya mecburiyet hâsıl olduğunu izah etti. Bunun üzerine Hadkinson Yunanlıların asayiş ve adaleti temin için geldiklerini ve Ayvalık kasabasıyla 12 km kadar iç bölgelerin işgali lâzım geldiğinden askeri kuvvetlerin tamamen kendilerine teslim edilmesini ve vapurla bunların Bursa'ya sevk olunacağını ifade eyledi. Hilmi Bey askerinin vazifesine, harekâtına müdahaleye salahiyeti olmadığını, Harbiye Nezaretinden gelecek emre göre harekete mecbur bulduklarından teslim teklifinin tebliğ olunamayacağını cevaben bildirdi. Ona göre Türk direnişi karşısında ilerleyemeyen Yunanlılara yolun açılmasına çalışılıyor ve şimdiden ilerde Milne hattı olarak belirlenecek olan mevkie kadar Yunan birliklerinin ilerlemesi sağlanmak isteniliyordu.

İşgal kumandanı, civar köylere hitaben yazdığı beyannamelerden Hilmi Bey'e vererek dönüşünde bunların dağıtılmasını istedi ve Hilmi Bey'den tekrar tekrar zeytin ormanlarının tahliyesini talep etti. Bu konuda haber beklediğini de ayrıca belirtti.²⁶⁷ Bu

²⁶³ Ergeneli, “1919'da Ayvalık Savunması...”, s. 202-213.

²⁶⁴ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2492-2493. Aynı belge önceki bölümde de verildi.

²⁶⁵ BOA.BEO, Umumi No: 343311, 4 Haziran 1919.

²⁶⁶ BOA.BEO, Umumi No: 343311, 4 Haziran 1919.

²⁶⁷ BOA.BEO, Umumi No: 343311, 4 Haziran 1919

görüşme 2 Haziran 1919'da vuku bulmuştu. Bu sırada Ali Kemal Bey'in telgrafında bahsettiği emir doğrultusunda Harbiye Nezareti'nden 61. Fırka'ya emir geldi. 61. Fırka Kumandan Vekili Refet Bey de bu doğrultuda 172. Alay'a bir şifre telgraf gönderdi. Telgraf "Ayvalık'a çıkarılan Yunan kuvvetlerine mukabele edilmesi hükûmetin maksat ve menfaati hilafına olacağından Ayvalık'ın cenubundaki kıtalar Soma istikametinde ve şimalindeki kıtalar da Burhaniye'ye tedricen, Edremit-Balıkesir istikametinde daima düşmanla temas muhafaza edilmek üzere çekileceklerdir." emrini içeriyordu.²⁶⁸ Bunun üzerine Yarbay Ali Bey, mevcut durum ve emrin uygulanması halinde ortaya çıkacak durumu Harbiye Nezareti'ne izah etti.²⁶⁹ Raporda Yarbay Ali Bey Harbiye Nezareti'nin isteği doğrultusunda askerinin geri çekilmesini tehlikeli ve faydasız bulmakta ve bu konuda hükûmetin desteğini istemekteydi.

Hilmi Bey ile yapılan görüşmelerden sonra herhangi bir haber alamayan Hadkinson ve işgal komutanı, bir beyaz bayrakla cepheye mükâleme memuru çıkarttı. Fakat memur kimseyle karşılaşmadı. Bunun üzerine Gömeç İskeleye'ne kadar gelip burada Gömeç Nahiye Müdürü ile görüştüler. Bilahare nahiye müdürünün mutasarrıfa sunduğu rapora göre işgal komutanı vuku bulan işgalin şimdilik Ayvalık kasabasına şamil olduğunu, mamafih ileride başka emir alınır ise derhal Hükûmet-i Osmaniye'ye tebliğ edeceklerini söyledi. Buna göre işgalin maksadı Ayvalık'ın Müslüman ahalisinin zeytinliklerinde ve tarlalarında serbestçe çalışmalarını teminden ibaretti. Ayvalık memurlarının memuriyetleri başına dönerek vazifeye başlamalarını istedi. Cepheyi teşkil eden Ayvalık Mıntika Kumandanı Ali Bey tarafından asker ile silahlı ahalinin Ayvalık kazası hududu haricine çektilmesini talep etti. Ali Bey isterse askerini Bursa'ya kadar da çekebileceğini bildirdi. Maksatları harp olmayıp hiçbir surette kan dökülmesi arzu ve kararında değillerdi. Hristiyan ve Müslüman bilumum ahalinin mal ve can ve ırzlarının teminat altına alınacağını ve yarın öğle vaktine kadar Ayvalık'ta verilecek cevabı bekleyeceklerini, aksi takdirde fena olacağını tebliğ etti. Hadkinson da hükûmeti namına İzmir faciasının tekrarına kati surette meydan ve imkân bırakılmayacağını ifade etti.²⁷⁰ Hilmi Bey 4 Haziran'da sunduğu yukarıdaki raporundan sonra aynı gün kendisine iletilen bu raporu da aynen Dâhiliye Nezareti'ne sundu. Gönderilen bu raporlar üzerine 5 Haziran'da Meclis-i Vükelâ toplanarak durumu görüştü ve müdafaaya devam edilmesi kararı alındı.²⁷¹

²⁶⁸ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2492-2493.

²⁶⁹ BOA.BEO, Umumi No: 343311, 3 Haziran 1919.

²⁷⁰ BOA.BEO, Umumi No: 343311. Bu belge Hamdi Buytulluoğlu, "Millî Mücadele Başlıyor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Fasikül 14, s. 3-22'de de mevcuttur. Hükûmet bu sırada Ayvalık'ta ve diğer bölgelerde meydana gelen son gelişmelere karşı alınacak tedbirleri tespit etmek üzere 4 Haziran 1919'da Dâhiliye Nazırı, Nafia Nazırı, âyandan Rıza Paşa ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa ile Mondros Mütarekesi komisyon üyesi Sefa Bey'den oluşan bir komisyon kurdu. Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 382-383.

²⁷¹ BOA.BEO, Umumi No: 343311, 8 Haziran 1919.

Meclis-i Vükelâ'nın iradesi doğrultusunda görüşmelere devam edilmesi kararlaştırıldı. Zaten Gömeç Nahiye Müdürü, Hadkinson'a 5 Haziran 1919'da görüşme randevusu vermişti. Bunu da Balıkesir Mutasarrıfına şu şifre telgrafla bildirmişti: "Dünkü telgrafname-i acizide arz olunan esasat üstüne lâzım gelen müzakeratın icrasına izhar-ı muvafakat olunarak yarın sabahleyin alafranga saat 10.00'da Ayvalık - Gömeç Caddesi üzerinde kâin Belediye Çeşmesi'ne Ayvalık'tan Hadkinson Bey'le kaymakam rütbesinde bir Yunan zabiti gelecek ve bendeniz de hazır olduğum halde mıntika kumandanı beyle görüşeceklerdir."²⁷² Nitekim Hadkinson, İşgal Kıtası Kumandanı Yarbay Thomas ile yardımcısı Yarbay Nikola, Türk tarafından Nahiye Müdürü ile Yarbay Ali Bey, Ayvalık - Gömeç şosesi üzerinde bulunan Belediye Çeşmesi mevkiinde 6 Haziran 1919 günü bildirilen saatte bir araya geldi. Yapılan görüşmelerden sonra "Belediye Çeşmesi Protokolü" diye adlandırılan kararlar alındı. Şifahi surette alınan kararlar şöyledir.

1. Ayvalık'ta kemakân Hükûmet-i Osmaniye memurları ve kavânin-i Osmaniye icra-yı hükûm ve hükûmet edecektir. Osmanlı Sancağı rezk olunacaktır. Ahalinin keşide ettikleri, Yunan bayraklarının kaldırılmasına Yunan kumandanı çalışacaktır.
2. Yunan işgal kuvvetleri iddiaları veçhile Sulh Konferansı'nın kararıyla işgal-i askerî vazifesiyle gelmiş olduklarına göre, Yunda (Cunda) Adası'nda yahut şehrin haricinde Aya Nikola veyahut Sefa mevkiinde ikamet edecek ve şehrin haricinde geşt ü gûzar etmeyecektir. Şehrin inzibatı için Osmanlı polisi ve jandarmalarına inde'l-iktiza gerektiğinde kuvve-i işgaliye muavenet edecektir.
3. Ayvalık Kazası'na şamil olan arazi dâhilince kaza ahalisi iş ve güçleriyle meşgul olacaklar ve Ayvalık Kazası haricine silahlı olarak kimse çıkmayacağı gibi hariçten kimse dahi giremeyecektir. Silahlı dahi giriş ve çıkış emniyeti ihlâl mahiyetinde telâkki edilecektir.
4. Ayvalık Kazası haricine çıkacak ve hariçten girecek olan erbab-ı mesâlih (devlet dairelerinde işleri olan kimseler) kumandanlarının vesikalarına hamil olacaklardır.
5. Ayvalık Kazası'nın hududu bir zabıt ve ikişer sivilden mürekkep birer komisyon tarafından malûm olduğu halde bir defa daha tespit olunacaktır.²⁷³

Balıkesir Mutasarrıfı bu protokol hükümlerini 6/7 Haziran 1919'da bir raporla Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi.²⁷⁴ Ancak bir cevap gelmemesi üzerine Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile kararları müzakere ederek, kararlarda

²⁷² Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 214.

²⁷³ BOA.BEO, Umumi No: 343340.

²⁷⁴ Belgelerde harita mevcut değildi. Ancak raporda ifade edildiğine göre Yunanlılara bırakılan kısım şu şekilde tespit edilmişti: "Ayvalık kazası taksimat-ı mülkiyemize nazaran Yunda adasıyla Küçükköy'den ve Ayvalık kasabasından mürekkeptir. Keza hududu Kiepert'ten melhuz bir takım ikiyüz bin mikyasındaki haritada Küçükköy yazısından ve Ayvalık yazısından elifinden geçen ve Büyükdere namını alan Burhaniye ve Bergama kazalarının hatt-ı fâsil olup eski yol yazısının elifinden başlayan dere ile zikre mülâki hudut ile mahdut olup Ayvalık'tan itibaren şarken ve şimalen tahminen birbuçuk ile iki kilometre muzaf kıstasında araziye şamildir. Binaenaleyh bu kadar bir arazi şimdilik Yunan kuvâ-yı işgaliyesi elinde bulunacak demektir." BOA.BEO, Umumi No: 343340

hükûmetin menfaatine daha uygun şekilde bazı tadilatlar yaparak bunu İngiliz mümessilliğine, Yunan kumandanlığına kabul ettirmeye çalışacaklarını, 7 Haziran 1919'da yine bir raporla Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi.²⁷⁵

Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa da 14. Kolordu Komutanına 11 Haziran 1919'da çektiği şifreli telgrafta Ayvalık'ta alınan tedbirlerin uygun olduğunu ve durumun muhafaza edilmesini bildirdi. Yunanlıların askeri kuvvetle başaramadıklarını propaganda yoluyla siyaseten elde etme ihtimali bulunduğunu belirterek buna fırsat verilmemesini ancak onlar tarafından bir taarruz başlaması halinde direnilmesini istedi.²⁷⁶ Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 14. Kolordu Komutanı'na gönderdiği başka bir telgraf emrinde de "Protokolün, siyasi ve resmî bir yüklenme niteliğinde olmamak kaydıyla Vekiller Heyeti'nce uygun bulunduğunu" belirterek bu durumun telgrafla ilgililere dağıtımının yapılmasını istedi.²⁷⁷

3.3. Balıkesir'in Direniş Merkezi Haline Gelmesi

Mondros Mütarekesi'nden sonra Balıkesir istasyonu ve Balya Fransız kuvvetlerince kontrol altına alınmıştı. Fransızlarca işletilmekte olan Balya maden bölgesi de Fransız birliklerince işgal edilmişti.²⁷⁸ Bölgeye bir İngiliz irtibat subayı da gelmiş ve yerleşmişti. Bu sıralarda bölgede asayiş yok olmuştu.

17-19 Mart 1919'da İzmir'de toplanan kongreye Balıkesir ve çevresinden delegeler gönderilmişti.²⁷⁹ Bilahare bu delegeler Balıkesir'e döndüklerinde kongrede alınan kararlar doğrultusunda teşkilatlanma faaliyetine başlamışlardı. İzmir'in işgali üzerine de yukarıda "İzmir İşgaline Tepkiler" başlıklı bölümde anlatıldığı gibi, işgale tepki gösterilmiş, yapılan miting ve toplantılar sonucu her türlü kararı almaya yetkili 41 kişilik bir heyet oluşturulmuş ve Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuştu.²⁸⁰ Seçilenler, 19 Mayıs 1919 günü toplanmış ve biri İstanbul'a birisi de Edremit'e gönderilmek üzere iki heyet oluşturmuştu.²⁸¹ Aynı gün yapılan ikinci toplantıda, seçilen heyetlerin hemen yola

²⁷⁵ BOA.BEO, Umumi No: 343340

²⁷⁶ Özalp, *Millî Mücadele*, C. II, Belge No: 22.

²⁷⁷ Özalp, *Millî Mücadele*, C. II, Belge No: 26.

²⁷⁸ Fevzi Hatipoğlu, *Balıkesir Postası*, 13 Mart 1945'ten nakleden: Aydın Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", *Millî Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986, s. 31.

²⁷⁹ İzmir Kongresi'ne Balıkesir ve çevresinden katılanlar şunlardır: Balıkesir merkezden Müftü Hacı Ahmet Efendi (Kodanaz), Belediye Reisi Keçeci Hafız Emin Efendi, Alaybeyi Rıza Bey, Maarif Müdürü Sabri Bey, Zarbali Hulusi Bey, Haşan Basri Bey (Çantay). Edremit'ten Müftü Cemal Efendi, Muammer Bey, Havranlı Ormancıoğlu Hasan Kemal Bey, Eczacı İsmail Avni Bey, Morlovalı İsmail Bey, Burhaniye'den Müftü Ahmet Hoca, Hacı Ali Bey, Pelitköylü Mehmet Cavit Bey, Balya'dan Müftü Hüseyin Efendi, ulemeden Ahmet Efendi, Belediye Reisi Hafız İsmail Bey, Hasan Bey. Bandırma'dan Müftü Abdurrahim Hoca, Belediye Reisi Sıtkı Asaf Bey. Gönen'den Müftü Şevket Efendi, Belediye Reisi Halil Bey ve Hakkı Bey. Erdek'ten Müftü Hoca Ruuszade Hüseyin Bey, Nizam Bey. Ayvalık'tan Müftüoğlu Vahit Bey, emekli komiser Nuri Bey. Bu kişiler 15 Mart'ta İzmir'e gitmişlerdir. Fevzi Hatipoğlu'ndan nakleden: Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 32-33; Hasan Basri Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1965, s. 7-8.

²⁸⁰ Bu heyete seçilenlerin isimleri için bkz. Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 42.

²⁸¹ Heyetler şu isimlerden oluşmaktadır: İstanbul heyeti; 1- Müftü Abdullah Efendi 2- Keçeci Hafız Mehmet Emin Bey 3- Zarbali Hulusi Bey 4- Abdülaziz Mecdi Efendi oğlu Ahmet Nuri Bey 5- Muhittin Bey 6- Müdde-i Umumi Mehmet Celalettin Bey 7- Kadızade Mustafa Bey. Edremit havalisine giden heyet; 1- Mebus Mehmet Vehbi Bey 2- Abdülgafur Efendi 3- Abdüsselâmez Cemil Bey 4- Eski Bigadiç Nahiye

çıkmaları istendi. Ayrıca körfez bölgesinden (İzmir Körfezi) göç edilmesinin hemen önlenmesi, maneviyatın yüksek tutulması için müftü efendinin (Balıkesir Müftüsü) bilgisi dâhilinde Ramazan dolayısıyla köylere giden vaizlerin bu yönde vaaz vermeleri ve zamanı geldiğinde hemen bir millî ordu kurulabilmesi için zemin hazırlanması gibi konular görüşüldü. Toplantı sonunda bir Heyet-i Merkeziye seçimi yapıldı. Buna göre heyete; "Reis Vehbi Bey (Karesi mebusu), Reis yardımcısı Kocabıyık Mehmet Efendi, azalıklara Vehbi Bey (Siverek mebusu), Ahmet Vehbi Bey, Dava Vekili Bekir Efendi, Ahmet Nuri Bey, Cemil Efendi, Gönenli Osman Bey" seçildi.²⁸²

Heyet-i Merkeziye Ayvalık işgaline kadar daha çok teşkilatlanma ile uğraştı ve propagandaya yönelik faaliyet gösterdi. Ayvalık'ın işgalinden sonra daha önce seçilen heyetten orada kalanlar 3 Haziran 1919 Pazartesi gecesi Alacamescid cemaat odasında bir toplantı yaptı. Toplantıda artık silahlı savunmaya geçilmesine, herkesin tanıdığı ve söz geçirdiği kimselerden onbeş yirmi kişi seçilerek silahlandırılmasına, böylece 400-500 kişilik bir kuvvetle müfreze teşkil edilmesine karar verildi.²⁸³ Bu sırada İstanbul'a giden heyet, Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile görüştüktan sonra Müdde-i Umumi Mehmet Cemalettin Bey'in kalemiyle yazılan "Milletin kendi başına bırakıldığı ve kararında serbest olduğu" nu bildiren bir mektupla Balıkesir'e döndü.²⁸⁴

İstanbul'dan dönen bu heyetle 4 Haziran 1919'da belediyede bir toplantı yapıldı. Toplantı sonunda silahlı müdafaanın meşruluğuna karar verildi. Hemen akabinde 130 kişilik müfreze oluşturuldu. Bu müfrezenin başına da Zıbalı Hulusi Bey getirildi.²⁸⁵ Ayrıca aynı gün İstanbul'dan Balıkesir'e gelen Yüzbaşı Kemal Bey, hemen ertesi günü yani 5 Haziran'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile görüştü. Ardından piyade alayından makineli tüfek takviyeli 20 er ile 150 kadar gönüllüden oluşan bir birlik kurdu.²⁸⁶

Balıkesir'de bu faaliyetler gösterilirken, Bandırma ve Gönen'de de teşkilatlanma çalışmaları yapılmaktaydı. Şöyle ki, daha önce 1 Mart 1919'da Balıkesir Mutasarrıflığından alınca İstanbul'a gitmiş olan Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey²⁸⁷

Müdürü Mümtaz Bey. Bkz. Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 43; Ayrıca bkz. Mehmet Vehbi Bolak, "Millî Mücadele'de Balıkesir, Kuvâ-yı Milliye Hareketi Nasıl Doğdu? Nasıl Büyüdü ve Kuvâ-yı Milliyeciler Nasıl Çalıştı?", *Millî Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986, Ek: 4, s. 157 vd. *Balıkesir Postası* gazetesinde 14-23 Nisan 1950 tarihinde yayımlanan hatıratın nakledilmiştir.

²⁸² Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 44.

²⁸³ Toplantıya katılanlar için bkz. Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 46; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 58.

²⁸⁴ Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 44.

²⁸⁵ Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 58; Özer, *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen*, s. 25. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın da bulunduğu belirtilen toplantıya (Yusuf İzzet Paşa 6 Haziran'da Balıkesir'e gelmişti); İsmail Efendi, Kunduracı Nuri Usta, Beypazarlı Hafız Mehmet Bey, Dava Vekili Sadettin Bey, İbrahim Bey, Yırcalı Şükrü Bey, Kocabıyık Mehmet Bey, Siverek Mebusu Vehbi Bey, Karesi Mebusu Vehbi Bey (Bolak), eski Nüfus Müdürü Hakkı Bey, Abdülhafur Efendi, Maarif Müdürü Sabri Bey, Kâzım Bey, Abdüsselânzade Cemil Bey, Hoca Asım Efendi, Dava Vekili Said Bey, Gönenli Osman Bey, Dava Vekili Sadi Bey, Arnavut Rasim Bey, Ahmet Vehbi Efendi, Reji Müdürü Nazmi Bey, Muzaffer Bey katılmıştı. Bkz. Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 46-47.

²⁸⁶ Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 49.

²⁸⁷ Hacim Muhittin Çarıklı hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

burada İzmir'in işgali üzerine kurulmuş olan "Aydın Muavenet-i Hayriye Cemiyeti"nde kendi ifadesiyle yararlı olamayacağını anladıktan sonra, cemiyetten ayrılarak Bandırma'ya dönmeye karar verdi. Bu çerçevede İstanbul'da Karakol Cemiyeti ileri gelenleriyle ve başkanı Vasıf Bey'le görüşmelerde bulunduktan sonra 11 Haziran 1919'da İstanbul'dan ayrılarak aynı gün Bandırma'ya geldi.²⁸⁸ Ardından iyi bildiği Batı Anadolu'da teşkilat kurmak için faaliyete geçen Hacim Muhittin Bey, Bandırma'da ilk olarak Bandırma'nın ileri gelenlerinden Halil Bey ve Hacı Hafız Sami Efendi ile görüştü. Ertesi gün ise Topçu Fırka Kumandanı Recep Bey'le görüştü. 13 Haziran 1919 günü de 61. Fırka Kumandanlığı'na tayin edilmiş olan Kâzım Bey (Özalp) ile görüştü. Aynı gün akşam gerçekleştirilen Bandırma Cemaat-i İslâmiye'deki toplantıda teşkilatlanma ile ilgili yapılacak çalışmalar müzakere edildi. Bu toplantıda camilerde vaaz edilerek halkın katılımının sağlanması, zenginlerden para ve mal yardımları sağlanması, varlıksız kesimlerin ise fizikî gücüyle vatan savunmasına katılmaları gereğinin anlatılması kararları alındı. Toplantıda ayrıca faaliyet sahalarının tespiti de yapıldı. Buna göre Hacim Muhittin Bey ve Halil Efendi'ye Gönen ve Manyas tarafına gitmek vazifesi verildi. 15 Haziran 1919 günü ise toplanan 3000 lira Redd-i İlhak Heyeti'ne teslim edildi. 16 Haziran 1919'da Hacim Muhittin Bey, Halil Efendi ile birlikte Gönen'e gitti. Bu sırada Gönen'de Çerkez ve Türk ayrımı çok ön plandaydı. Bu sebeple işgallere karşı mukavemet oluşturmak için kentin ileri gelenleriyle yapılan üç girişimden de sonuç alınmadı. Bunun üzerine Hacim Muhittin Bey 21 Haziran 1919'da tekrar Bandırma'ya döndü. Bu sırada 22 Haziran 1919'da İstanbul'dan Binbaşı Hüsnü Bey Bandırma'ya geldi. Bu zat Vasıf Bey'in (Kara) kendisiyle vilayetlerde dağıtmak üzere gönderdiği "Karakol Teşkilâtı Nizamnamesi"ni taşımaktaydı. Bunları Vasıf Bey'in selamı ile birlikte Hacim Muhittin Bey'e verdi. Hacim Muhittin Bey bu nizamnamelerden bir adet Manisa ve Akhisar için Murat Bey'e verdi. Aynı şekilde birer adet Halil ve Hafız Sami Efendilere verdi. Bir adedini de Parti Pehlivan'a gönderdi. Bu şekilde Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey, Balıkesir'e varış tarihi olan 27 Haziran 1919'a kadar Bandırma ile Balıkesir arasındaki bölgede halkı teşkilatlandırarak bir direniş grubu oluşturmaya çalıştı. Ancak pek başarılı olamadı. Bu tarihte ise Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in daveti üzerine Balıkesir'e geçti. Burada da Albdulgafur Efendi'ye teslim edilmek üzere Nasuh Bey'e bir Karakol Nizamnamesi verdi. Bilahare Yusuf İzzet Paşa ile görüştü. Bu sırada ayrıca Reşit ve Abdurrahman Çavuşlarla Bergamalılardan teşkilat oluşturma meselesini görüştü.²⁸⁹

²⁸⁸ Hacim Muhittin Çarıklı, *Kuvâ-yı Milliye Hatıraları*, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1967, s. 17. Tarihler bakılırsa Yunan harekâtına karşı direniş oluşturma fikrinin Meclis-i Vükelâ'da kabul edilmesiyle Hacim Muhittin Bey'in gelişi, heyet gönderilişi ve Kâzım Bey'in atanışı aynı zamana rast gelmektedir. Diğer taraftan bu tarih (11 Haziran) Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizlerce geri çağırılmasının istendiği ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin bu yönde girişimde bulunduğu tarihlere de denk gelmektedir.

²⁸⁹ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Bey'in Kuvâ-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1967 s. 17-21; Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 225; Parti Pehlivan ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bünyamin As, *Bir Kuvâ-yı Milliyeci: Parti Pehlivan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını*, Ankara 2020.

Nihayet gösterilen bu faaliyetler sonucu 14. Kolordu Komutanının karargâhının da bulunduğu ve aynı zamanda Ayvalık, Soma ve Akhisar'da oluşan cephelere göre iyi bir coğrafi konumu olan Balıkesir, bir direniş merkezi haline geldi.²⁹⁰ Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi Balıkesir'de başlatılan hareket ve teşkilatlanmada genelde aydınlar ön planda olmuştu. Kuvâ-yı Milliye müfrezeleri de genellikle gönüllülerden teşkil olunmuştu.²⁹¹ Yine Hacim Muhittin Bey'in verdiği bilgiye göre, bölgede gerçekleştirilen teşkilatlanmada Karakol Cemiyeti'nin etkisinin çoktu.

3.4. Yunan İşgaline Karşı 14. Kolordu Komutanlığı'nca Alınan Tertibat

Ayvalık'ın Yunan birliklerince işgali üzerine, Burhaniye, Bergama dolaylarıyla daha içerilerde bulunan teşkilatlı ve silahlı Rum çetelerinin taşkınlık ve tecavüzleri arttı. Diğer taraftan Yunan kıtalarının Bergama'yı da işgal edecekleri haberleri yayılmaya başladı. Bu sırada Yunanlıların Manisa'nın kuzeyinde Bergama-Soma ve Akhisar yönünde yayılmalarını önleyecek hiçbir kuvvet yoktu. Bu sebeple işgallere karşı bir tedbir olmak üzere önceki bölümlerde belirtildiği gibi 14. Kolordu karargâhı Bandırma'ya alındı ve bu nakil gerçekleşinceye kadar Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'nın en yakın maiyetiyle Balıkesir'e gitmesi emredildi. Bunun üzerine 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa karargâhıyla birlikte 6 Haziran 1919 günü Balıkesir'e geldi.²⁹² Burada faaliyete geçen Yusuf İzzet Paşa, Yunan kuvvetlerinin yeni bir çıkarma yapmaları veya memleket içine doğru ilerlemeye devam etmelerine karşı tedbir olmak üzere kolordu bölgesini özel mıntikalara ayırdı. Bu mıntikalar şöyleydi:

1. Rumeli Mıntıkası: 55. Tümen sorumlu. Emrine, talimata göre kullanmak üzere bir muhrip verildi.
2. Bayramiç Mıntıkası: Çanakkale, Ezine, Ayvacık Askerlik Şubeleri bölgelerini ve Akçay iskelesine kadar kıyı bölgeyi kapsayan bir mıntika. Bu mıntikadan Biga Askerlik Dairesi Başkanı sorumlu.
3. Marmara Güneyi Sahil Mıntıkası: Simav çayı (Mihaliç çayı) mansabı ile Çanakkale arasındaki sahil bölgesi. 61. Tümen sorumlu.
4. Soma Mıntıkası: Bergama - Akhisar - Gördes hattı kuzeyindeki bölge. Bu bölgeden emrine kolordu süvari bölüğü verilmiş olan 61. Tümen'in 188. Alayı sorumlu.
5. Ayvalık Mıntıkası: Genel olarak Akçay iskelesi, Ayvalık ve güneyi kıyı mıntıkası. Bu bölgenin emniyeti ile 177. Alay sorumlu.

Bu şekilde yapılan tertiplemeden maksat, güneyden ve batıdan yöneltilebilecek düşman harekâtına karşı özellikle Soma-Balıkesir hattının savunulabilmesi idi.²⁹³ Bu sırada yani 5 Haziran 1919'da Akhisar'ın Yunan kuvvetlerince işgal edildiği haberi alındı. Bu durumda Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa 14. Kolordu Komutanı ve 61. Fırka'ya Balıkesir'den

²⁹⁰ Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 126.

²⁹¹ Ayhan, "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir", s. 50.

²⁹² Sebahattin Selek, *Millî Mücadele*, C. I, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1970, s. 217 vd.

²⁹³ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 158-160.

bir birliğin Bergama ya da Soma'ya gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Yüzbaşı Kemal (Balıkesir) komutasındaki Kuvâ-yı Milliye Akhisar'a gönderildi.²⁹⁴

Diğer taraftan Yunan işgallerinin gittikçe genişlemesi ve Akhisar'ın işgali üzerine 9 Haziran'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa Bandırma ve Ayvalık'taki İngiliz siyasi mümessillerine bir protesto notası gönderdi ve bazı taleplerde bulundu. Yusuf İzzet Paşa bu nota ile İtilaf hükûmetleri adına Yüksek Komiser İngiliz Amiral Calthorpe (Somerset Arthur Gough-Calthorpe) ve İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb (Richard Webb) tarafından yalnız İzmir şehrinin işgal edileceği bildirildiği halde, Yunanlıların İzmir dışında pek çok şehir ve köylerle limanları işgal ettiklerini, Yunanlıların buralarda mütareke hükümleri aleyhinde davranarak Türk askerî birliklerini dağıttığını ve silah, mühimmat ile teçhizat ambarlarına el koyduğunu, ayrıca Osmanlı tebaası Hristiyanları her türlü "hukuk-ı düvel hilâfına" olarak kendi askerî teşkilatlarına dâhil ettiklerini, Müslüman unsurlara karşı da birçok mezalim yaptıklarını beyan ettikten sonra, Osmanlı Hükûmeti'nin Paris Sulh Konferansına davet edildiğini, İngiltere ve Fransa ile samimi ve yakın temas sağlanabildiği bu esnada Yunanlıların keyfi işgallerden vazgeçmesi gerekirken Akhisar mevkiinin 5 Haziran günü bir Yunan müfrezesi tarafından işgal edildiğini belirtti. Ayrıca Yusuf İzzet Paşa, notada yer alan protesto ve beyan ile taleplerin mümkün olan süratte İzmir Havalisi Yunan Kuvâ-yı İşgaliyesi Kumandanlığı'na tebliğini, alınacak cevabın da kendisine bildirilmesini, pek haklı ve meşru olan taleplerin yerine getirilmesine destek verilmesini rica etti.²⁹⁵

Harbiye Nezareti bu notada bulunan ifadelere ve notanın verilmesine itiraz ederek, notanın geçerli olmadığını mümessile bildirilmesini kolordudan (Yusuf İzzet Paşa'dan) istedi. Ancak kolordudan bölgedeki İngiliz mümessillerine bu konuda başka bir tebligat yapılmadı. Esasen İtilaf hükûmetlerince de bu notanın ihtiva ettiği fikirler nazar-ı dikkate alınmadı. Nitekim Yunan işgalleri yayılmaya devam etti. Bunun üzerine 14. Kolordu bir müddet sonra bölgedeki mümessillere bir ültimatom vererek kolordunun "müsademe ve muharebeye ibtidar" ettiğini bildirdi.²⁹⁶

Bu sırada Akhisar, Yüzbaşı Kemal Bey komutasındaki Kuvâ-yı Milliye ulaşmadan Yunanlılarca boşaltılmıştı.²⁹⁷ 11 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti, Soma'daki birliklerle Akhisar'ın işgal edilmesini, cins ve din ayırt etmeksizin ahalinin korunmasını emretti.²⁹⁸ Bu gelişmeler vuku bulurken Bergama'nın Yunanlılarca işgal edileceği haberi geldi. Bunun üzerine Yüzbaşı Kemal Bey komutasındaki Kuvâ-yı Milliye geri çağrılarak Bergama'ya gönderildi.²⁹⁹ Fakat Yüzbaşı Kemal Bey henüz Bergama'da savunma

²⁹⁴ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2480; Türkmen Parlak, *Yunan Ege'ye Nasıl Girdi*, C. I, İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., 1982, s. 519.

²⁹⁵ Nota metni bkz. Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 23.

²⁹⁶ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 223; Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, aynı yer.

²⁹⁷ Parlak, *Yunan Ege'ye*, s. 519-520; Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2480-2481; Selek, *Millî Mücadele*, C. I, s. 218.

²⁹⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 156.

²⁹⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 156-157; Parlak, *Yunan Ege'ye*, s. 524.

tedbirleri almaya çalışırken 12 Haziran 1919 günü Bergama Yunan kuvvetlerince işgal edildi. Kuvâ-yı Milliye komutanı Yüzbaşı Kemal Bey burada esir edildi. Bunun üzerine daha önce alınmış olan tertibatta bazı değişiklikler yapıldı.³⁰⁰ Yapılan değişiklik doğrultusunda 12 Haziran 1919 günü 14. Kolordu Komutanlığı, Soma Mıntıka Kumandanlığı'na "Soma mıntıka komutanı emrindeki kuvvetle düşmanın Balıkesir istikametinde ilerlemesini önleyecektir. Bu maksatla mevcut kuvvetlerini gönüllülerle takviye edecektir. Kolordu süvari bölüğü 13 Haziran 1919 akşamı Bandırma'dan hareketle Soma Mıntıka Kumandanı emrine girecektir." emrini verdi.³⁰¹

Bundan sonra 14 Haziran 1919 akşamı 14. Kolordu bölgesindeki kuvvetler şu vaziyeti aldı:

Ayvalık Mıntıkası: Komutanı 172. Alay Komutanı Yarıbay Ali Bey. Kuvvetleri 150 er mevcutlu 172. Piyade Alayı, Bergamalı Âdem Bey'in 300 kişilik Kuvâ-yı Milliyesi. Bunlardan başka Binbaşı Cemal komutasında 250 kişilik Kuvâ-yı Milliye. İki ağır makineli tüfekten teşkil edilmiş bir müfreze.

Soma Mıntıkası: Komutanı 188. Alay Komutanı Yarıbay Akif. Kuvvetleri 188. Alay'dan 100 kadar er, Poyracık'ta 76 kişilik bir nizamiye kuvveti, 265 kişilik bir millî kuvvet ve Bandırma'dan gelmiş 37 mevcutlu kolordu süvari bölüğü. Kınık'ta emekli Kolağası Kemal Bey emrinde olarak Yedek Teğmen Fehmi ve Halim idaresinde 53 silahlıdan ibaret Kuvâ-yı Milliye ve parça parça gelmekte olan gönüllüler.

Akhisar Mıntıkası: Komutanı Çerkez Ethem Bey. Kuvvetleri 188. Alay'dan 30 kişilik bir müfreze, 50 kişilik Kuvâ-yı Milliye müfrezesi.

Diğer kuvvetler: 61. Tümen'in Bandırma'da bulunan iskelet halinde iki alayından (189 ve 190) tertip olunan 200 piyade, bir ağır makineli tüfek bölüğünden ibaret mürettep tabur; bir dağ top takımı ile takviye edilerek 14 Haziran 1919 günü Balıkesir'den Soma'ya hareket ettirilen birlik. Yine Bandırma'da teşkil edilen ve Susurluk üzerinden Balıkesir'e gönderilen 100 mevcutlu mürettep piyade taburu.

Bu arada 14. Kolordu'nun Tekirdağ'da bulunan silah ve mühimmatı ile muharebe ve sıhhiye araçları küçük küçük partiler halinde gizlice Bandırma'ya nakledilmekteydi.³⁰²

Görüldüğü gibi bölgede küçük küçük müfrezeler halinde ve çoğu gönüllü milislerden teşekkül edilmiş olan bu kuvvetler normal sevk ve idare çerçevesi içinde henüz savaşacak durumda değillerdi. Bu durumda gerekli düzenlemelerin yapılması ve kuvvetlerin gerektiği gibi oluşturulması meseleleri söz konusuydu ve bu meselelerin bir an önce çözülmesi gerekiyordu.

³⁰⁰ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 219. Yüzbaşı Kemal'in faaliyetleri için bkz. Parlak, *Yunan Ege'ye*, s. 526-529. İşgaller hakkında bkz. Karacabey, *Türk Ulusal Savaşının*, s. 100-112.

³⁰¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, 3. 163.

³⁰² *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 163-165; 14. Kolordu Komutanı 15.6.1919'da Harbiye'ye yazdığı şifre telgrafta cepheyi takviye için Bandırma'dan 200 askerle dört makineli tüfenk getirttiğini, askerlerin hareketlerini gördükçe halkın maneviyatının yükseleceğini belirterek, hükûmet ve basın tarafından bu konuda halkın aydınlatılmasını istemektedir. Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 54 ve C. II, Belge No: 31.

3.5. Birinci Balıkesir Kongresi

Balıkesir'de ve diğer bölgelerde oluşan veya oluşturulan savunma cephelerinin tertibi ve Kuvâ-yı Milliye'nin organize edilmesi, bunlara nasıl asker sağlanacağına ilişkin çözümlenmesi karşı karşıya olunan en acil sorunlardandı.³⁰³ Bu sebeple ilk önce asker meselesinin çözümü için 24/25 Haziran 1919'da Heyet-i Merkeziye bir toplantı yaptı. Toplantıda iki reye karşı ekseriyetle şu karar alındı. "Vatanın Yunan'a karşı milletçe müdafaası zımında gönüllü asker sıfatıyla müracaat edeceklerin alelittlak kaydı mahzurdan salim olmadığından alelacele lüzumu bulunan ve Giresun'da (Savaştepe) tecemmü edecek olan 400 neferin 4 bölük kumandanına ve heyetine müracaat edecekler meyanında ve merkeze merbut kurânın cesâmet ve nüfus ve servetine göre tertip olunacak cedvel mûcibince neferat kaydı suretiyle tedarik olunması."³⁰⁴ Yine aynı gün "308 ve 305 tevellütlerin Kuvâ-yı Milliye'ye iştirak ettirilmesini ihtiva eden üç numaralı karar ittifakla alındı. Heyet-i Merkeziye'nin yine ittifakla aldığı beş nolu kararıyla da vatan savunması için Kuvâ-yı Milliye'de görev alacakların ihtiyaçlarının karşılanması kararlaştırıldı.³⁰⁵

Bundan sonra alınan bu kararların tatbikata geçirilmesi ve bölgedeki Kuvâ-yı Milliye'nin intizama alınması için Balıkesir'de Dârü'l-Nafia Medresesi'nde 28 Haziran'da başlayıp 12 Temmuz'da sona eren bir kongre toplandı.³⁰⁶

Bu kongreye Balıkesir ve yöresinin yanı sıra Ayvalık, Soma ve Akhisar'dan da temsilciler katıldı. Kongre neticesinde, cephelerdeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla beslenecekleri, Redd-i İlhak heyetlerinin salâhiyet ve bağlantıları, cephelerin takviyesi için hangi kazalar halkının nerelere sevk olunacakları ve cephelerdeki kuvvetlerin mali yönden takviyeleri gibi hususlar açık ve net bir şekilde kararlaştırıldı.³⁰⁷

Kongre çalışmaları sırasında cephelerin ve kazaların ayrı ayrı temsil edildiği bir Heyet-i Merkeziye kurulması da kararlaştırıldı. Bu çerçevede 9 Temmuz 1919'da kurulan bu Heyet-i Merkeziye'nin reisliğine ise kongreye iştirak etmiş olan Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey getirildi.³⁰⁸

³⁰³ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2474; Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 38.

³⁰⁴ Ahmet Aydın Bolak, "Balıkesir'de Kuvâ-yı Milliye Çalışmaları (Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi)", *Millî Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986, s. 69; Ahmet Aydın Bolak, "Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi'nin Karar Defteri", *Millî Mücadele'de Balıkesir*, İstanbul: Türkp petrol Vakfı Yay., 1986.

³⁰⁵ Bolak, "Balıkesir'de Kuvâ-yı Milliye...", s. 70-71; Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 126-127.

³⁰⁶ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 38; Hıfzı Erim, *Ayvalık Tarihi*, s. 86; Çantay, *Kara Günler*, s. 35; Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 116; Osman Saygı, *Kuvâ-yı Milliye'de Savaştepe*, Balıkesir: Türkpazarı Matbaası, 1950, s. 10; Burhan Cahit Morkaya, *İzmir'in Romanı*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931, s. 38; *Tarih C. IV*, Ankara: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1931, s. 348.

³⁰⁷ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 38.

³⁰⁸ Hacim Muhittin Bey, kongre toplandığından bahsetmemekte, yalnız günlüğünün 9 Temmuz 1919 günü notunda "Bugün beni Reis-i Umumi yaptılar." demektedir. *Hacim Muhittin Çarıklı'nın Hatıraları*, s. 23; Özalp, *Millî Mücadele*, s. 38. Hacim Muittin Bey (Çarıklı) 1881'de Uşak'ta doğmuş, 1901'de İzmir İdadisi'nden, 1904'te Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mezun olmuştur. İdarecilikte türlü görevlerde bulunmuştur. Son görevi olan Karesi (Balıkesir) Mutasarrıflığından 1 Mart 1919'da alınarak açıkta kalmış ve İstanbul'a gitmiştir. İzmir'in işgali üzerine İstanbul'daki Egeliler tarafından kurulan Aydın Muavenet-i Hayriye Cemiyeti'nin yönetim kuruluna seçilmiş, fakat doğan anlaşmazlık sebebiyle birkaç gün sonra istifa etmiştir. Bilahare 11 Haziran'da Bandırma'ya gelmiş ve Batı Anadolu'daki teşkilatlanma çalışmalarına katılmıştır. Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara: Başnur Matbaası, 1969, s. 47.

3.6. Bekir Sami (Günsav) Bey'in Bursa'ya Gelişi

Albay Bekir Sami (Günsav) Bey Kula'da iken 20 Haziran 1919 tarihinde 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'dan Bursa'da 56. Fırka'nın (Tümen) teşkilatlanması ile meşgul olması emrini almıştı.³⁰⁹ Bu emir üzerine 21 Haziran 1919'da Kula'dan ayrılan Bekir Sami Bey ve beraberindekiler altı günlük bir yolculuktan sonra 27 Haziran 1919'da Bursa'ya ulaştı.³¹⁰ Bu sırada Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucularından biri olan Gümülcineli İsmail Bey Mart 1919'da Bursa'ya vali olarak atanmıştı. İsmail Bey Bursa'da göreve başladıktan sonra ilk icraat olarak şehirdeki İttihat ve Terakki Fırkası yöneticilerini ve yanlılarını tutuklatmıştı. Ayrıca Millî Mücadele yanlılarını da Bursa'dan sürmeye ve Millî Mücadele yanlısı yerel basına baskı yapmaya başlamıştı.³¹¹ Tutuklananlar arasında Bursa valiliği yapmış Osman Bey ile Ziya Şakir (Gazeteci) de vardı. Onun göreve başlamasından sonra Bursa ve civarında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şubeleri açıldı. Bunun yanında Bursa'da Rum ve Ermenilerin kulüpleri de faaliyetlerini sürdürüyordu. Bursa'da bir de Mondros Mütarekesi çerçevesinde şehre gelmiş olan Fransız birliği bulunmaktaydı.

Esasında Gümülcineli İsmail Bey, İzmir'in işgali üzerine bir ara hükûmete başvurarak milis teşkilatı kurulmasını, başına da kendisinin geçmesini isteyerek Kuvâ-yı Milliye düşüncesini ortaya atmıştı. Ancak hükûmet nezdinde bu düşüncesi ve girişimi tasvip görmeyince fikir değiştirerek millî hareket yani Kuvâ-yı Milliye aleyhinde faaliyete başlamıştı.³¹² İzmir'in işgalinden sonra kolordu dağıldığından zorunlu olarak İzmir'den ayrılıp Bursa'ya gelen 17. Kolordu'nun subayları ve erleri Bursa'da çok zor şartlar altında bulunuyorlardı.³¹³

Bu sırada Gümülcineli İsmail Bey şehirdeki jandarma ve polis idarecilerini kendi düşünceleri doğrultusunda ve daha çok İttihat ve Terakki yöneticileri ve taraftarlarına karşı baskı aracı olarak kullanıyordu.³¹⁴ Bu ortamda Bursa'da bir idaresizlik söz konusuydu. Bursa ve çevresinde asayiş kalmamıştı, çeteler köylerde ve kasabalarda soygunlar yapıyordu.³¹⁵ İşte Bekir Sami (Günsav) Bey Bursa'ya geldiğinde vilayette durum bu şekildeydi.

³⁰⁹ Bununla ilgili belge yukarıda verildi. Bkz. 412 nolu dipnot.

³¹⁰ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 112. Bekir Sami (Günsav) Bey'in bölgeden ayrılışı ile teşkilat başsız kalmıştır. Bu sebeple Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanı 21.6.1919'da "Dakika tehiri caiz değildir" ibareli şifre ile 14. Kolordu Kumandanlığı'ndan "Bekir Sami Bey'in bölgeden ayrılmasıyla teşkilatın başsız kaldığını" belirterek "Kendilerini idare edecek bir zatın derhal gönderilmesini" istedi. Akhisar'da milis kumandanı Ethem Bey'e (Çerkez Ethem) aynı gün "Soma'da 61. Fırka Kumandanlığıyla temasta bulunmanız ve kendilerinden evamir ve talimat-ı lâzıme almanız mütemennadır." diye bir şifre emir gönderdi. ATASE Arşivi, Kıs. 320, Dos. 4, Fih. 6/2 ve 3.

³¹¹ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, s. 334-335.

³¹² Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 126.

³¹³ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 113-114.

³¹⁴ *Nutuk*, C. III, Vesika 172.

³¹⁵ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 114.

Bu ortamda Gümülcineli İsmail Bey hem Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gelişinin söz konusu olması, hem de yaptığı icraatlardan ötürü ne hükûmetin ne mensup olduğu partisinin karşı kanadını ne de basını memnun edememesi yüzünden daha Bekir Sami Bey Bursa'ya varmadan Bursa vali vekilliğinden ayrılmak zorunda kaldı.³¹⁶ Bütün bunlardan olacak Gümülcineli İsmail Bey, Bursa'ya gelmiş olan Bekir Sami Bey'e 30 Haziran 1919'da çok ağır sözler içeren bir telgraf gönderdi. Bekir Sami Bey de buna aynı şekilde ağır sözlerle cevap verdi.³¹⁷

Bekir Sami Bey Bursa'ya gelişinden sonra derhal Bursa'da bir ordu otoritesi kurmaya, bitkin, yılgın ve korkmuş halkı canlandırmaya koyuldu. İlk önce Gümülcineli İsmail Bey'in vilayete getirdiği şekavet unsurlarını temizlemeye girişti. Sebepsiz ve haksız yere tevkif edilenler serbest bırakıldı. Bilahare vilayetteki asayişsizliği ortadan kaldırmak için sıkıyönetim ilan etti ve merkezde görevli inzibat kuvvetlerini eline aldı. Vilayetten sürülenlerin de geri dönmelerini sağladı. Daha sonra 56. Fırka'nın ihtiyacı olan fertleri ve bunların diğer maddi ihtiyaçlarını temin etti. Fırkanın tarafsız bir hükûmet kuvveti vaziyetini muhafaza edeceğine, İtilaf mümessilleri ile mahallî ve merkezî hükûmeti (İstanbul Hükûmeti) ikna etmeyi başardı.³¹⁸ Bu faaliyetlerin akabinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası şubelerini kapattı. Ermeni tehciri ile ilgili tutuklanmış olanların tümünü serbest bıraktı. Tehcir ve Taktik Divan-ı Harbi'nin çalışmalarını durdurdu.³¹⁹ Bu faaliyetler vilayetteki halkın özellikle Millî Hareket taraftarlarının maneviyatını tamamen yükseltti.

Gösterdiği faaliyet neticesinde yavaş yavaş bütün güçleri elinde toplamayı başaran Bekir Sami Bey, bilahare şehrin Setbaşı mahallesi sakinlerinden Erzurumlu Salih Hoca'nın fırınında bildiriler basarak halkı Millî Mücadele'ye davet etti.³²⁰ Böylece Millî Mücadele taraftarlarıyla da ilişki kurmuş oluyordu. Esasında bu sırada Bursa'da Millî Mücadele taraftarları da gizli faaliyet içindeydi.

³¹⁶ Erdeha, Gümülcineli İsmail Bey'in valilikten ayrılış tarihinin İçişleri Bakanlığı vesikalarında 29.6.1919 olarak gösterildiğini belirtmektedir. Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, s. 337. Hükûmet ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ters düşmesi, hükûmetin itibar ve nüfuzunu artırmak istemesi -ki bu sebeple Dâhiliye Nezareti bir genelge çıkartmıştı- ve hükûmetin tümüyle partiler üstü siyaset güttüğünü kanıtlamak istemesi sebebiyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinden olan Gümülcineli İsmail Bey görevinden azledildi. Hatta daha sonra hakkında kovuşturma açıldı. Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 478-479.

³¹⁷ Gümülcineli İsmail Bey'in telgraftaki ifadeleri şöyledir: "Bursa'da hain namussuz katil Miralay Bekir Sami Bey'e; Şimdiye kadar döktüğün kanlardan utanmadan Bursa gibi medeni bir şehre geldin, ya defol veya başına geleceğe razı ol, hain, namussuz adam..." Bekir Sami Bey buna "Berâ-yı tedavi Mazhar Osman'a müracaatınızı tavsiye ederim." cevabını verdi. TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 30.6.1919 tarihli telgraflar. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 11.

³¹⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1'de ilgili telgraflar. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 115-116.

³¹⁹ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 116.

³²⁰ Mümtaz Şükrü Eğilmez hatıralarında "Manastırlı Mehmet Ali Bey'in (Jandarma Kumandanlığından İttihatçı suçlamasıyla emekliye sevk edilmişti) Yeşil caddesinde, karakolun karşısında, içinde üç beş çuval tuz ve un bulunan dükkânına karşıydaki fırın işleten Erzurumlu Salih Hoca (eski Erzurum mebusu) ve Bursa'nın birçok aydın kişileri gelirlerdi. Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk işleri hep bu dükkânda ve dükkânın arkasındaki bakımsız bahçede görüşülüyor, planlanıyor, kararlar alınarak uygulamasına geçiliyordu" demektedir. Eğilmez, *Millî Mücadelede Bursa*, s. 19.

Öte yandan Bekir Sami Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin Bey (Yurtoğlu) de Millî Hareket'i destekleyenlerle görüşmek üzere İstanbul'a gitti. İstanbul'da Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Galatalı Şevket Bey ile görüştü. Daha sonra Galata'da Ömer Abit Hanı'nda Tolgalı Süleyman Bey, Şişli'de Albay Kara Vasıf Bey, 10. Kafkas Fırkası Kumandanı Kaymakam Kemalettin Sami Bey, Harbiye Nezareti Harp Dairesi 1. Şube Müdürü Binbaşı Naim Cevat Bey, Zat İşleri Şube Müdür Muavini Kaymakam Mustafa Bey ile ayrı ayrı görüştü.³²¹ Görüştüğü bu kişiler İstanbul silahhane ve ambarlarından silah kaçırap kendilerine ulaştıracaklarını, iyi ve seçkin subayları göndereceklerini beyan etti. Bu görüşmelerden sonra Yüzbaşı Selahattin Bey, Bekir Ağa Bölüğü'ne (Beyazıt'ta Harbiye Nezareti yerleşkesinde) giderek, burada tutuklu bulunan Halil Paşa'yı (Kut) ziyaret etti. Bilahare Yüzbaşı Selahattin Bey, Halil Paşa'nın arkadaşlarına paşayı kaçırap Bursa sınırına kadar ulaştırabilirlerse artık bir daha hükûmetin ele geçiremeyeceğini bildirdi.³²² Bu girişim ve faaliyetlerinden sonra Yüzbaşı Selahattin Bey Bursa'ya döndü. Bursa'da, Albay Galatalı Şevket Bey'in verdiği kartı Kız Öğretmen Okulu Müdürü Şekibe Hanım'a göndererek onunla görüşmeyi temin etti. Görüşme neticesinde başta öğretmenler, sonra öğrenci kızlar ve anneleri olmak üzere oluşturulacak bir teşkilatla istihbarat ve propaganda yapılması kararlaştırıldı.³²³

Bir müddet sonra Bursa'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulması ve tüm bölgede egemen olması sağlandı. Bursa merkezde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti binası olarak Sıtma Mücadele Başkanlığı binasının üstündeki daire hazırlandı. Bilahare Mümtaz Şükrü Bey, yanına hapisneden çıkarılan ve ücretle tutulan on kişi verilerek Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı'nı genişletmek gayesi ile köylerle ilişki kurmakla görevlendirildi. Mümtaz Şükrü Bey Çekirge'den Apolyont (Ulubat) Gölü'ne kadar olan köylerde yirmi gün dolaşarak Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını genişletmeyi başardı. Bu girişim ve çabaların sonucu genişlemiş ve güçlenmiş olan Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı başkanlığına Mehmet Ali Bey getirildi. Salih Hoca da muhasebe ve vezne işlerini eline aldı.³²⁴

4. Anadolu'daki Teşkilatlanma ve Buna Karşı Damat Ferit Paşa Hükûmetinin Tavrı

4.1. Anadolu'daki Teşkilatlanma ve Kuvâ-yı Milliye'ye Karşı İstanbul Hükûmeti'nin Tavrı

Damat Ferit Paşa Hükûmeti Yunan işgalinin, İzmir'le sınırlı kalmayıp, İngilizlerin göz yummasıyla tezgâhlanan bir hile ile sınırı belirsiz istilaya dönüşmesi karşısında, tüm işgal edilen yerlerin Yunanlılara bırakılmayacağını göstermek ve ispatlamak gayesiyle işgale karşı direniş hareketlerini bir süre destekledi.³²⁵ Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin

³²¹ Adı geçen bu kişiler Karakol Cemiyeti yöneticileri ve üyeleridir. Demek ki Karakol Cemiyeti Bursa'da faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 65-66.

³²² Süleyman Bey, Millî Mücadele'de bir kaza sonucu öldü. Kara Vasıf, meşhur Karakol Cemiyeti Başkanı Vasıf Bey; Kemalettin Sami (Gökçen) Bey TBMM I. Dönem Sinop Milletvekili, bilahare Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi; Binbaşı Naim Cevat Binbaşılıktan emekli; Kaymakam Mustafa, Mustafa Muğlalı Paşa. Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 117.

³²³ Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, s. 118

³²⁴ Eğilmez, *Millî Mücadelede Bursa*, s. 20-22

³²⁵ Doğu Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1981, s. 68; Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 379.

1 Haziran 1919'da gazetelere gönderdiği tebliğden direnişi tamamiyle tasvip ettiği belli olmaktaydı.³²⁶ Ancak hükûmet sadece Yunan işgaline karşı direnişi desteklemekteydi.³²⁷ Bu çerçevede Anadolu'daki diğer bölgelerin Paris Barış Konferansı kararına aykırı olarak işgal edildiği gerekçesiyle desteklediği direnişin de sadece savunmaya yönelik olmasını ve kendi denetimleri dışına çıkmaması için öz savunma sınırlarını aşmaması, bağımsız teşkilatlarını meydana getirmemesini istemekteydi. Ayrıca hareketin ordu hareketi gibi görünüp İtilaf devletlerinin hedefi haline gelmemek için direnişin askerî bir kişilik kazanmasını da istememekteydi.³²⁸

Bu sırada bunları ortaya koyan gelişmeler de mevcuttu. Nitekim bir grup işgale karşı Anadolu'ya geçerek teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştı.³²⁹ Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de silahlı direniş hareketlerini oluşturmaya çalışmaktaydı.³³⁰ Esasında gelişmeler hükûmetin kontrolünden çıkmış gibiydi. Nitekim hükûmet, direnişi destekler tavrı almasına karşın Damat Ferit Paşa, 1 ya da 2 Haziran 1919'da İngiliz Yüksek Komiserliği siyasi yetkililerinden Andrew Ryan ile bir görüşme yaptı. Bu görüşme sırasında Damat Ferit Paşa, İstanbul'dan yedek subaylar ve benzeri sakıncalı kimselerin Anadolu'ya gitmelerine engel olmanın çok önemli olduğunu, bunların karışıklıkların çıkmasına yol açabileceklerini söyledi. O sırada Ayvalık'ta olduğu söylenen Rauf Bey'i buna örnek gösterdi. Ayrıca Damat Ferit Paşa, kendisinin yokluğunda gönderilen davet üzerine konferansa katılmak üzere Paris'e gidecekti. İstanbul'da karışıklık çıkmasından ve bazı saçmalıklarda bulunulmasından çekindiğinden, İtilaf makamlarının sert bir bildiri yayımlamasını ısrarla teklif etti. Ryan, nüfuzlarını hükûmetten yana kullanacakları teminatını verdi.³³¹ Bu yüzden bir müddet sonra hiç olmazsa hükûmetteki bir kanadın direnişe karşı tavrı değişti ve direnişi sınırlandırmaya en azından kendi kontrolleri altına almaya çalıştı.

³²⁶ Coşar, *İstiklâl Harbi Gazetesi*, No: 17.

³²⁷ BOA.BEO, Umumi No: 343730, 14 Temmuz 1919.

³²⁸ Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 384.

³²⁹ Calthorpe 8 Haziran 1919 tarihli raporunda "Muhtelif Türk subaylarının Yunanlılara karşı muhalefet cephesi kurmak üzere İstanbul'u terk ettiğini" belirtiyor. Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 86. Erik Jan Zürcher, direniş hareketlerinin Çanakkale Muharebeleri sırasında İtilaf devletlerinin başarılı olup Boğazlar ve İstanbul'un işgali söz konusu olması durumu karşısında düşünülüp planlandığını, ancak Çanakkale zaferi nedeniyle ertelendiğini, Mondros Mütarekesi'nden sonra bu planın tekrar ele alındığını, planda Anadolu'da direniş hareketleri oluşturmak olduğunu söylemektedir. Direniş hareketi oluşturanların da subaylar ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın eski elemanları olduğunu belirtmektedir. Bkz. Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadele'de İttihatçılık*, İstanbul: Bağlam Yay., 1987, s. 127 vd. Cemal Kutay da 1917'lerde Harbiye Nezareti'nde yenilgi ve Anadolu'nun işgali ihtimaline karşı detaylı direniş hareketi planlarının hazırlandığını, ancak hazırlıkların savaş şartları ve bir anda gelen mütareke üzerine tam olarak neticelendirilemediğini beyan etmektedir. Bkz. Cemal Kutay, *Millî Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*, İstanbul: Tarih Yayınları, 1963, s. 8 vd.

³³⁰ Tekeli-İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten*, s. 75.

³³¹ Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 384-385. İzmir'in işgali üzerine Harbiye Nezareti'nde, Mustafa Kemal Paşa, Cevat Paşa (Çobanlı) ve Fevzi Paşa (Çakmak) aralarında yaptığı konuşmada gizlice etkinliğe geçmeyi kararlaştırmışlar ve bunun için özel bir şifre ile haberleşmeyi planlamışlardı. Aldıkları kararlar şunlardı: "Anadolu'da bir millî idare vücuda getirilmesi, Kuvâ-yı Milliye teşkilatı, silahların teslim edilmemesi ve mukabil taarruza geçilmesi." Bkz. Ertürk, *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 179 ve s. 244'te Fevzi Çakmak'ın dipnot açıklamaları; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 118; Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1953, s. 108.

Diğer taraftan 8 Haziran 1919 tarihinden itibaren İngilizler 19 Mayıs 1919'da geniş yetkilerle 9. Ordu Müfettişliği göreviyle Samsun'a çıkmış olan Mustafa Kemal Paşa'ya karşı tavır aldı ve onun geri çağrılması için hükûmete başvurdu.³³² Yine 8 Haziran 1919'da Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey de sadrazama vekâlet eden Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin İngilizlerle yaptığı görüşmedeki beyanata benzer şeyler söyledi. Mustafa Sabri Efendi 8 Haziran'da Askerî Ataşe Tuğgeneral Wyndham H. Deedes ile yaptığı görüşmede Harbiye Nezareti ve bir ölçüde Nazır Şevket Turgut Paşa'nın Anadolu dâhilindeki hükûmet aleyhtarı akımın kışkırtıcısı olduğunu söylemişti. Ali Kemal Bey ayrıca Anadolu'ya gidecek İngiliz deniz subayı Heathcote-Smith'in (Kontrol Subayı aynı zamanda İngilizlerin baş istihbaratçılarından) bir heyetle gitmesini ve bulunduğu yerlerde asayişten ve sükûnetten yana öğütlerde bulunmasını istedi.³³³ Nitekim Batı Anadolu'daki hareketi kontrol altına almak maksadıyla ve aynı zamanda Osmanlılık politikasına uygun olarak faaliyet gösterecek bir heyet hazırlandı. İngiltere Sefarethanesi ile Damat Ferit Paşa Hükûmeti mümessillerinden oluşan bu heyet "emvâl-i metruke işlerini ıslah ve Hristiyan anasının şikâyetlerini dinleyerek haklarını iade ve ihkak ve hatta mahkûm ve mevkuf Hristiyanları hapisane ve tevkifhanelerden ihraç ve tahliye gibi icra salahiyetine de haiz"di. Bu heyet bilahare İstanbul'dan Bandırma'ya geldi. Bu sırada Ayvalık Cephesi ve diğer cephelerde harekât sürüyordu.

Heyette mülkiye müfettişlerinden Nedim Bey de vardı. Nedim Bey heyete İstanbul'dan bilhassa iltihak ettirilmişti. Nedim Bey, heyetle beraber gittiği yerlerde "Hükûmet-i Merkeziye'nin ve Dâhiliye Nezareti'nin müdafaaya taraftar olduğunu ve hatta bu ciheti makam-ı livaya süret-i mahsusada iblağ salahiyetine de haiz bulunduğunu, sûret-i resmîyede müdafî kuvvetlerin dağıtılması hakkında emirler verilmekte ise de gayenin her halde müdafaada devam ile istihsal edileceğinin süret-i husûsîyede bilinmesi lâzım geleceğini" yaymaktaydı. Elinde 11 Haziran 1919'da Babıalî'den mutasarrıflığa çekilen Ali Kemal imzalı "İşgal hususunda Mülkiye Müfettişi Nedim Bey'le istişare ediniz." mealinde açık telgraf da vardı.³³⁴

Diğer taraftan Balıkesir ve yöresinde teşkilatlanma faaliyetlerinin yapıldığını, kongre toplanacağını, bu kongrede birçok millî meselelerin tetkik edileceğini haber alan Damat Ferit Paşa Hükûmeti, Dâhiliye Nazırın Ali Kemal Bey vasıtasıyla Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'e şiddetli tebligatlarda bulunmaktaydı.³³⁵ Tebligatlarda bu faaliyetlerin

³³² Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 347; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 125-126.

³³³ Deedes, buna karşılık heyet halinde gitmeyeceğini, bunun bir teftiş gezisi olduğunu fakat Türk görevlileri halka bu yönde öğüt verirken hazır bulunacağını söyledi. Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 385.

³³⁴ Hilmi Bey'in ifadesine göre, Nedim Bey'in İstanbul'dan memuren gelmesi ve resmi sığata haiz bulunması halkın maneviyatı üzerinde olumlu tesirler yaptı ve ikna edici oldu. Heyet 27 Haziran 1919'de Balıkesir'e geldi. Heyet azasından Wilson ismindeki İngiliz, Ayvalık İngiliz mümessili Hadkinson'un aksine olarak Hareket-i Milliye'ye karşı daha sempatik görünmekteydi. Bkz. Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 223-224. Bu heyette Maliye Müfettişi Muvaffak Bey de bulunmaktaydı. *Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları*, s. 21.

³³⁵ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 39.

durdurulması ve faaliyetlere katılanların hatta kongreye iştirak edeceklerin tevkif edilmesi istenmekteydi. Ancak mutasarrıfın bu tevkifatı gerçekleştirmeye imkânı olmadığı gibi zaten kendisi de bizzat bu işlerin içinde çalışmaktaydı.³³⁶

Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin bu girişimleri bir netice vermeyip Kuvâ-yı Milliye hareketi üzerinde etkili olmayınca, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey, Enver Paşa'nın Balıkesir Sancağı'nda bıraktığı ve şimdi güya Yunan ilerlemesine karşı görünen fakat esasında İttihatçılığın dirilmesi ve aynı zamanda hükûmete karşı hareket olarak değerlendirdiği³³⁷ gelişmelere mani olmak ve Anadolu'da kontrolü elde tutmak maksadıyla Balıkesir Mutasarrıflığı'na 15 Haziran 1919'da Hilmi Bey'in yerine becayiş yoluyla o sıralarda İzmit Mutasarrıfı olan Anzavur Ahmet'i atadı.³³⁸ Bu atama ile Anzavur Ahmet'in Manyas ve havalisindeki nüfuzundan istifade edilmek ve daha önce Umum Jandarma Kumandanlığı'nca serbest bırakılmış olan ve hatta silahlı gezmelerine müsaade edilerek Kuvve-i Zabitaya Muavenet namıyla aylığa bağlanan eşkiya-i müste'meneyi Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı aleyhine kullanabilmek, böylece bölgede kontrol ele geçirilmek istenmekteydi.³³⁹

Bu arada hükûmet 16 Haziran 1919'da Kuvâ-yı Milliye'nin telgraf haberleşmesini yasakladı. 17 Haziran 1919'da Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey vilayetlere Osmanlı Hükûmeti'nin bu günlerde harbe tutuşamayacağını, ancak durumun siyaseten müdafaa edileceğini bildiren bir genelge yayınladı.³⁴⁰ Ardından 18 Haziran 1919'da genel olarak Kuvâ-yı Milliye hareketini yasaklayan bir de genelge yayınlandı.³⁴¹ Diğer taraftan Harbiye Nezareti (Nazır Şevket Turgut Paşa) ilk etapta Redd-i İlhak gibi millî hareketleri desteklemişti. Fakat bu hareketin askerî birliklerin kontrolü altında olmasını istiyordu.³⁴² Ancak Harbiye Nezareti de bir Osmanlı heyetinin Paris Barış Konferansı'na daveti sonrasında 19 Haziran 1919'da 14. Kolordu Komutanına gönderdiği emirde "Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılara karşı giriştiği harekâtın barış müzakerelerine zarar vereceği için engellenmesi lâzımdır." diyecekti.³⁴³

³³⁶ 18.6.1919 tarihli telgrafta Ali Kemal, "Bu gaflete safdilane bir vatanperverlik saikasıyla düşenleri nasihatlerle ikaz ediniz. Olmazsa cebren yola getiriniz. Eskiden beri melfuf oldukları için saika-i menfaatle bu yolu tutanlara karşı insafsızca davranınız. Hüküm-ü kanunu var kuvvetiyle kullanınız. Hatta icap ederse idare-i örfiyenin ahkâmını tatbik ederek böyleleri tahte'l-hıfz payitahta gönderiniz." demektedir. Telgrafın tam metni için bkz. Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 228-229; Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 39-41.

³³⁷ Nazıra göre, Ayvalık ve Balıkesir civarında, Edremit ile Burhaniye gibi merkezlerde Yunanlılara karşı koymak için güçlü ve örgütlü bir hareket vardı. Bu hareket ilhamını Harbiye Nezareti'nden ve özellikle Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi Cevat Paşa'dan (Çobanlı) alıyordu. Bu yüzden askerî teşkilatı millî direnişi bastırmak için kullanmak imkânsızdı. Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 385-387.

³³⁸ Takvim-i Vekayi, 19.6.1335, No: 3579. İkinci sınıf maaşla atanmıştır.

³³⁹ Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması...", s. 225. Ancak Ahmet Anzavur Balıkesir'e girememiş, Balıkesir'e girmek için Manyas civarında adam toplamaya gitmiştir.

³⁴⁰ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 143.

³⁴¹ Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 388.

³⁴² Harbiye Nezareti, Sadaret makamına 15 Haziran 1919'da gönderdiği şifrede Yunan işgalini millî kuvvetlerle karşılamak icap ettiğini belirtiyor, böylece arkadan gelen kuşaklara sorumlu kalmayalım, diyordu. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 2/4 (1953), Belge No: 84.

³⁴³ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 2/6 (1953), Belge No: 116.

Bu arada İtilaf devletlerinin, Yunanlılar için tanıdıkları işgal sahasının dışında da karışıklıklar çıktığı takdirde Yunanlıların o bölgeyi de işgal edebileceklerini ve bunun takdirini İngilizlere bıraktıklarını bildirmeleri hükûmetin sabrını tüketti.³⁴⁴ Nitekim bu mesele 21 Haziran 1919'da Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüş ve mesele ile ilgili önemli bir karar alınmıştı.³⁴⁵ Heyet-i Vükelâ'nın aldığı 428 nolu bu kararın 3. Maddesi "Konferans kararının hilâfına işgale kalkışıldığı yerlerde mukavemet edilmesi, terk-i mevki edilmemesi, mukavemet gücü az ise alâ kadri'l-imbân teması kaybetmeden ve silah ve cephaneyi terk etmeden geri çekilmesi" şeklindeydi. Ancak Harbiye Nezareti, İtilaf devletlerinin herhangi bir Türk şehir veya kasabasını işgali karşısında askeri birliklerin etkili bir tedbir alma imkânı bulunmadığını belirterek, bu kararın bir kere daha görüşülmesi teklifinde bulundu.³⁴⁶ Esasında Harbiye Nezareti biraz kapalı yazılmış olan bu maddeyi yanlış anlamış bulunmaktaydı. Yapılan itiraz Sadaret tarafından hoş karşılanmadı ve eski fikirde ısrar edilerek bölgenin Yunanlılara karşı müdafaa edilmesi emri yineleni.³⁴⁷

Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 21 Haziran 1919'da komutanlara bir şifre ile Kuvâ-yı Milliye harekâtının sırf Yunan askerine ve Yunanlılarla bilfiil silahla müştereken hareket eden asi unsura münhasır kalması, zinhar ve zinhar köylerde oturan sakin ve fiilen bedenlen Yunanlılarla iştiraki olmayan Rum unsuruna karşı bir harekâtı hasmanede bulunmaması gerektiğini bildirdi. Bu hususta ufak bir yanlışlık bile bütün çabaları heba edebilirdi. Bu esasın Kuvâ-yı Milliye nezdinde her gün tekrar tekrar vaaz ve nasihat ile unutulmayacak surette dimağlara yerleştirilmesini ve hareketlerinin ciddiyetle takip ve kontrol edilmesini istedi.³⁴⁸

Esasında hükûmet, İzmir işgaliyle sınırlı kalmayıp işgali genişletmeye başlayan Yunanlılara karşı gösterilen direnişi, yapılan miting ve protestoları Paris Barış Konferansı'nda bir siyasi malzeme olarak kullanmak niyetindeydi.³⁴⁹ Bu çerçevede Damat Ferit Paşa 23 Haziran 1919'da Paris'te vermiş olduğu bir notada "Hiçbir hükûmet halkın iradesine karşı gelemez. Vilayetlerde kurulmuş olan büyük sayıda vatanperver komitelerinin nümayişlerinden ve İstanbul'da akdedilen mitinglerden yalnız tek ve değişmez bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Birlik ve istiklâl!" diyecekti.³⁵⁰

23 Haziran 1919'da Meclis-i Vükelâ, daha önce çağrıldığı halde gelmediği ve ahaliyi hükûmete karşı tahrike teşebbüs ettiği gerekçesiyle Mustafa Kemal Paşa'yı azlederek yerine Hürşit Paşa'yı atadı. Ayrıca bu durumu ve Mustafa Kemal Paşa'nın bundan sonraki

³⁴⁴ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, s. 291-292.

³⁴⁵ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 1/1 (1952), Belge No: 23.

³⁴⁶ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 1/1 (1952), Belge No: 24; BOA.BEO, Umumi No: 343730, 8 Temmuz 1919.

³⁴⁷ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 2/3 (1953), Belge No: 40; BOA.BEO, Umumi No: 343730, 14 Temmuz 1919.

³⁴⁸ Özalp, *Millî Mücadele*, C. II, Belge No: 41.

³⁴⁹ Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, s. 68.

³⁵⁰ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 132.

tebligatlarının resmî mahiyeti olmadığını Dâhiliye Nezareti'nin ilgili birimlere açıklamasını istedi. Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey de bu durumu bir yazı ile vilayetlere duyurdu.³⁵¹ Ayrıca Ali Kemal Bey'in 26 Haziran 1919'da yayınladığı beyannamede şunları yazılmıştı: "Ordu müfettişleri bu seferberliği hazırlamaya kalkışırken düşünmüyorlar ki, teslihat ve teçhizat son derece mahdut ve mütareke ahkâmı ile elimiz ayağımız bağlıdır. Biz bugün Yunan ve İtalyan ve hangi bir devletle olursa olsun harbe giremeyiz. Girerek hem halkımızı ezdirir hem de donanmamızı siyaseten kaybederiz." Ali Kemal Bey bu faaliyetleri yürütenlerin eski idareyi diriltmeye çalıştıklarını belirterek "Bu fesatların önünü almak için ne yapmak lâzımsa yapınız, ahali-i masumeyi ikaz ediniz." diyerek kendine bağlı mülkiyeyi bunlara karşı harekete geçirmek istedi.³⁵²

Bu genelge üzerine hükûmette karışıklık çıktı. Özellikle Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ve bir kısım üyeler Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'e şiddetli tepki gösterdi. Nihayetinde, 26 Haziran 1919'da Ali Kemal Bey görevinden istifa etti.³⁵³ Bir müddet sonra yani 29 Haziran 1919 günü Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa da istifa etti.³⁵⁴

Şevket Turgut Paşa'nın yerine geçen Ali Ferit Paşa ise, 8 Temmuz 1919'da, daha önce 21 Haziran 1919'da alınan ancak Harbiye Nezareti'nce tekrar görüşülmesi istenen yukarıda bildirilen kararın Heyet-i Vükelâ'ca tekrar gözden geçirilmesini istedi. Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa Millî Hareket'e karşı bir tutum içindeydi. Millî Hareket'i tehlikeli ve zararlı görüyor, işgallerle ilgili gelişmelerin siyaseten halledilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle artık Kuvâ-yı Milliye'nin mahallinden sevk ve idaresi ile Millî Hareket'e karşı girişimlerin engellenmesi daha bir ehemmiyet kazanıyordu.

4.2. Kuvâ-yı Milliye'nin Yapısı ve Talimatnamesi

Millî kuvvetlerin oluşturulması genelde şu plan ve program çerçevesinde yapılmaktaydı. 1- Hükûmetle resmen ilgisi olmayacak, fakat millî bir sıfat ve salahiyet taşıyacak bir gayri resmî kuvvetin meydana çıkartılması. Bu kuvvetlerin el altından ordunun silah ve cephanesiyle donatılması. Bunların yanında ordu birliklerinin askerî sıfatını değiştirecek subayları aralarına sokarak bu kuvvetlerin düzene sokulup, ordu komutanlıklarının gizli ve maskeli sevk ve idaresi altında hareket ettirilmesi. 2- Ordunun nizamiye kuvvetlerinin de bu millî kuvvetlerle beraber o kuvvetin maskesi altında direnişlere iştirak ettirilmesi.³⁵⁵

³⁵¹ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, s. 144-145; Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 72.

³⁵² Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 79-81.

³⁵³ *Nutuk*, C. I, s. 36; Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar*, C. I, s. 146; Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 83; Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 140.

³⁵⁴ *Takvim-i Vekayi*, No: 3588; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 192; Akşin, *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, s. 352; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili*, s. 130. Birliklere şu telgrafi çekmiştir: "Hasbe'l-icab vazifemdem çekiliyorum. Şu buhranlı tarihte silah arkadaşlarım tarafından görmüş olduğum muavenet ve tevhid-i mesaiye bilhassa teşekkür ve aynı muavenet-i vatanperveranemin halefi bî-dirîğ edileceğine kanaat-i katiye ile arz-ı veda ederim." TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, 29.6.1335 (29.06.1919) şifre.

³⁵⁵ Bu şekilde hareket edilmesinde, hükûmeti mütareke hükümleri gereğince İtilaf devletlerine karşı mesul ve müşkül mevkie sokmamak düşüncesi, aynı zamanda mukavemet aleyhtarı propagandanın tesiriyle

Kuvâ-yı Milliye'yi örgütleyenler genelde terhis edilmiş olan Osmanlı askeri birliklerinin subayları, özellikle İzmir'in işgalinden sonra içerilere çekilip direnişe karar veren subaylar, İttihat ve Terakki yönetimi döneminde tayin edilen ve milliyetçi ideolojiyi benimsemiş olan kaymakamlar, mutasarrıflar, valiler ile İttihat Terakki merkez ve şubelerinin yönetiminde yer almış yöneticilerdi.³⁵⁶

Ayrıca Kuvâ-yı Milliye, genelde halk üzerinde söz sahibi olan kişiler ikna edilerek oluşturuldu. Bunları mücadeleye kazandırdıktan sonra da bunların vasıtasıyla bütün milleti mücadeleye sevk etmek planlandı.³⁵⁷ Hudutların ve istiklâlin muhafazası için Anadolu'nun batısında ve güneyinde oluşturulan Kuvâ-yı Milliye umumî olarak mahalli teşkilatla idare edilmekteydi.³⁵⁸ Bu çerçevede millî kuvvetler Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i İdare ve Heyet-i Merkeziyeleri tarafından teşkil olunmaktaydı. Millî kuvvetler sabit ve seyyar olmak üzere iki türlü idi. Bunlardan seyyar kuvvetler, silah altında vazife gören efrattan ve bütün milletin fertlerinin eli silah tutan gençlerinden teşkil olundu. Millî kuvvetler yalnız kendi mıntıklarında kalmamakta, icap ettiğinde diğer mıntikalara da geçmekte idi. Sabit kuvvetler ise seyyar kuvvetleri teşkil edenlerin dışında kalanlardan müteşekkildi. Bunlar her türlü şarta karşı müdafaa tertibatı alırlardı. Bu kuvvetlerin ihtiyaçları zenginler tarafından ve ordunun yardımı ile temin olunmaktaydı.

Millî kuvvetlere katılan her fert Kur'an'a el basarak mal ve can üzerine yemin ederdi. Millî kuvvetlerde yer alan kişilerin piyade olanlarına yevmiye yarımşar lira (elli kuruş) ve süvari olanlarına yetmiş beş kuruş, zabitanlara yemeklerinden başka yirmi lira veriliyordu. Ayrıca millî kuvvetler mensuplarına önemli hizmetleri ve fedakârlıkları halinde ikramiye de verilmekteydi. Bu miktarları Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i İdare duruma göre değiştirebilmekteydi.³⁵⁹

Ancak Kuvâ-yı Milliye nizami bir ordu değildi. Tümen, alay, tabur, bölük teşkilatları yoktu.³⁶⁰ Kuvâ-yı Milliye'nin insan kaynağı dağda gezen eşkiya ve zeybekler, asker kaçakları, hapishaneden çıkarılan mahkûm ve zanlılar, bir nevi askere alma şeklinde köylerden kasabalardan toplanan kimseler, gerçekten millî ve vatani duygularla, başka gaye gözetmeksizin mücadeleye katılan gönüllüler ve adamlarıyla birlikte müfreze oluşturarak mücadeleye katılan mülk sahipleri idi.³⁶¹

halkın askeriyeye karşı soğuk tutumu ve firarlar sebebiyle askerî birliklerin kuvvetlerinin oldukça azalmış olması etkendi. Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 5 ve 96-98.

³⁵⁶ Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, s. 88-90; İstanbul'da büyük tutuklamalar başlamıştı. Bu sebeple subayların çoğu Anadolu'ya ordu başına gitmeyi çare olarak görmeye başladılar. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1969, s. 16. Mıntika kumandanları, askerlik şubesi reislerinin teşkilat kurma faaliyeti gösterdikleri hakkında bkz. Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 55-56.

³⁵⁷ Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen*, s. 61.

³⁵⁸ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, C. I, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s. 179.

³⁵⁹ TTK Arşivi, Bekir Sami Dosyası, D. 1, Kuvâ-yı Milliye Talimatnamesi.

³⁶⁰ Şapolyo, *Kuvâ-yı Milliye Tarihi*, s. 48.

³⁶¹ Selek, *Anadolu İhtilali*, C. I, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965, s. 117; Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, s. 82-83.

Bölgelere göre çete veya çeşitli isimlerle anılan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin bir umumi kumandanı, ayrıca da cephe kumandanları vardı. Kuvâ-yı Milliye iki oymağa ayrılmaktaydı. Birincisine müfreze, diğerine de posta denilmekteydi. Müfrezeler 50 kişilik olup komutanlarına müfreze kumandanı; postalar ise 15 kişiden mürekkep olup komutanlarına "postabaşı" adı verilmişti.³⁶² Çeşitli isimlerle anılan Kuvâ-yı Milliye'nin komutanları genelde efeler ve eşkiya reisleri, komitacılar, sivil kumandanlar ve subaylardan oluşmaktaydı.³⁶³

Kuvâ-yı Milliye'nin muharebe taktiği, imkân ve şartlar gereği bir yere bağlı kalmamak şartıyla sınırlı sayıda müfrezelerle bir veya birden çok sayıda baskınlar yapılarak düşman mevzilerinde karışıklıklar yaratmak ve en ziyade başarı elde edilen yerde baskını tamamlamaktı.³⁶⁴

Bu şekilde teşkilatlanan ve faaliyette bulunan Kuvâ-yı Milliye ile ilgili Sivas Kongresi'nde (4-11 Eylül 1919) birtakım kararlar alınarak bütün Kuvâ-yı Milliye birliklerinin tek çatı altında toplanması ve Heyet-i Temsiliye'nin denetimine verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca kongre, Ali Fuat Paşa'yı (Cebesoy) Garbi Anadolu Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı'na tayin edecekti.³⁶⁵ Bu arada Sivas'ta gayet mahrem Millî Kongre Heyet-i Merkeziyesi imzalı iki bölümlü bir Kuvâ-yı Milliye Talimatnamesi hazırlanarak sadece ilgili bölgelerde tespit edilen güvenilir Kuvâ-yı Milliye komutanlarına gönderildi. Bu girişimle, farklı bölgelerde oluşan Kuvâ-yı Milliye zapturapt altına alınmaya çalışıldı.

4.3. Birinci Balıkesir Kongresi Sırasında ve Kongre Sonrası Kuvâ-yı Milliye

Birinci Balıkesir Kongresi'nde Balıkesir'de faaliyet gösterecek bir Heyet-i Merkeziye oluşturulmuştu. Bu Heyet-i Merkeziye'ye bölgedeki üç cephe bağlandı. Bunlar Ayvalık, Soma ve Akhisar cepheleriydi. Bu cepheler özellikle Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti üyelerinden Osmanzade Hamdi, Vasıf (Çınar) ve Hacim Muhittin (Çarıklı) Beylerin himmet ve gayretleriyle Kuvâ-yı Milliye ile takviye edilmişti.³⁶⁶

Bu cephelerde son durum da şöyleydi:

Ayvalık Cephesi: Kumandanı Kaymakam Ali Bey. 172. Nizamiye Alayı ile Edremit, Burhaniye ve Ayvalık kazaları halkının teşkil ettikleri cephe. Ayrıca millî kuvvetlerin başında eski Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ile Pelitköylü Mehmet Bey³⁶⁷ bulunuyordu. Bu millî kuvvetler 500 ilâ 600 kişi arasında olup Ayvalık'ın hemen doğusundaki sırtlara yerleşmişti. Karşılarında bir alay kuvvetinde Yunan birliği vardı.³⁶⁸

³⁶² Şapolyo, *Kuvâ-yı Milliye Tarihi*, s. 49.

³⁶³ Sele, *Anadolu İhtilali*, C. I, s. 119-120. Ayrıca bkz. Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu'daki teftişinin raporu. Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. II, s. 17-19. Komitacılıkla ilgili bilgiler yukarıda Kocaeli'ndeki teşkilatlanma bölümünde Hüsamettin Ertürk'ün eserine (Hatırat) dayanılarak verildi.

³⁶⁴ Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VIII, s. 2485.

³⁶⁵ Atatürk'ün *Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1964, s. 66; Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 183; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1974, s. 1-2.

³⁶⁶ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 188.

³⁶⁷ Sonradan Karesi (Balıkesir) mebusu olan Mehmet Cavit Bey. Bkz. Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34.

³⁶⁸ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34.

Yunan birlikleri Ayvalık'taki zeytinlik ormanlarını ele geçirmek ve sahile sıkışmış halde bulunan vaziyetlerini düzeltmek istiyordu. Bu sebeple 9 Temmuz günü sabahı bir sahra bataryasının ve denizden harp gemilerinin ateşiyle desteklenen 8. Girit Alayı bir saldırı başlattı. Bu durum karşısında Kuvâ-yı Milliye birlikleri adım adım mücadele ederek Yayaköy-Dursunlu hattına çekildi. Ancak Yunan taarruzu devam ettiğinden 10 Temmuz günü de Karaağaç sırtlarına doğru çekildi. Bu sırada Yunanlılar işgal ettikleri Gömeç ve Dursunlu köylerini yaktı. Aynı gün Ayazmend ve Tıfillar'dan gelen Yunan kuvvetleri bir taarruzla Kozak nahiyesinin Bağyüzü köyünü işgal etti. Yunanlılar bu harekât sırasında Araplar ve Murateli köylerini yaktı. 11 ve 12 Temmuz günleri Yunan kuvvetleri harekâtlarına devam ederek durumlarını iyileştirdi. Ardından 16 Temmuz günü iki piyade bölüğü kadar Yunan kuvveti Karaağaç'ın güney sırtlarına doğru ilerledi. İlerleyen bu Yunan kuvvetleri, Kuvâ-yı Milliye'nin cephesine ve yanlarına doğru yönelttiği karşı taarruz neticesi dağınık bir halde geri çekilmek zorunda kaldı.³⁶⁹

Bu sefer Yunanlıların 8. Girit Alayı ile değiştirilmiş olan 4. Adalar Alayı, 17 Temmuz 1919 günü öğleden sonra tekrar saldırıya geçti ve Karaağaç'ın güneyine kadar ilerledi. Kuvâ-yı Milliye 61. Fırka'nın gönderdiği sahra bataryası desteğinde bu Yunan saldırısını durdurdu. Ardından Yunan kuvvetleri akşam karanlığından istifadeyle geri çekildi. Bu muharebede Türk tarafı 172. Alay'dan 10, Kuvâ-yı Milliye'den 20 kadar şehit verdi.³⁷⁰ 21 Temmuz'da ise Ayvalık açıklarında bulunan Yunan muhribi yarım saat kadar Karaağaç köyünü bombardıman etti. Bundan sonra cephede bir sükûnet dönemi başladı.³⁷¹

Akhisar Cephesi: Bu mintikanın kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'di.³⁷² Maiyeti; 188. Alay'dan bir nizamiye müfrezesi ile Akhisar kazası ve Marmara nahiyesi halkından müteşekkil millî kuvvetlerden ibaret idi. Bu millî kuvvetlerin başlarında ise Manisalı Mîrimîran Halit Paşa, Hafız Hüseyin Bey ile Dramalı Rıza Bey vardı. Toplam kuvvet 800 kişiden ibaret idi.³⁷³ Ancak millî kuvvetler kumandanlarından Halit Paşa, 7 Temmuz günü geç vakit 10 kişilik bir kuvvetle kendi çiftliğine -burası İttihat ve Terakki'nin yığınak yaptığı önemli yuvalarından biri idi- ihtiyacını karşılamak üzere geldi. Bu sırada bir yerli Rum Papaslı (Hocalı) köyüne (Rum köyüdür) giderek bu durumu ihbar etti ve ertesi gün Halit Paşa Rum çetelerinin baskınına uğradı. Birkaç yüz kişilik bir kuvvet tarafından sarılan Halit Paşa yanındaki kuvvetle son ana kadar savunma yaptı. Neticede Halit Paşa da dâhil olmak üzere 5 kişi şehit oldu. Diğerleri bataklıklardan kaçmayı başardı.³⁷⁴ Bu şekilde Kuvâ-yı Milliye önemli bir komutanını yitirmiş oldu.

10 Temmuz 1919 günü ise Marmara Gölü bölgesinde bir Kuvâ-yı Milliye süvarisi Ahmetli yakınlarında piyade ve süvariden kurulu bir Yunan kuvveti ile çarpışmaya başladı. Bu esnada Salihli'den gelen Kuvâ-yı Milliye süvarisinin de savaşa katılmasıyla şiddetlenen

³⁶⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 189.

³⁷⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K.1, s. 189-190; *Hacim Muhittin Çarıklı'nın*, s. 24.

³⁷¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 190.

³⁷² Sonradan Konya Mebusu.

³⁷³ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34.

³⁷⁴ Parlak, *Yunan Ege'ye*, C. I, s. 545; *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 190.

çarpışmada, Yunanlılar 35 ölü vererek ve 10 binek hayvanı terk ederek çekilmek zorunda kaldı. 11 Temmuz günü de bir Yunan uçağı Kadıköy bölgesinde toplanan ve hemen hepsi Yunan işgal bölgesinden kaçmış olan göçmen kafilesini bombaladı ve çoluk çocuk, genç ve yaşlı birçok sivil can kaybına sebep oldu. 21 Temmuz'da Mihaili Çiftliği mevkiinde Yunan müfrezesi ve çeteleriyle Kuvâ-yı Milliye arasında şiddetli bir çatışma oldu. Bu çarpışmada Kuvâ-yı Milliye Yunanlılara kayıplar verdirerek çekilmelerini sağladı. Ancak Yunanlılar çekilirken Mihaili Çiftliği'ni yaktı. 24 Temmuz'da da Papaslı (Hocalı) köyüne doğru ilerleyen bir Yunan kuvvetine Kuvâ-yı Milliye çeşitli yönlerden taarruz etti. Altı saat süren çarpışma sonucunda Yunanlılar 3'ü subay olmak üzere 500 kadar zayıat vererek çekilmek zorunda kaldı. Geri çekilirken de Rum köyü olmasına rağmen Papaslı Köyü'nü yaktı. Yine aynı gün Mütevellî Köyü ile Yunda Dağı istikametlerine gönderilen Kuvâ-yı Milliye keşif kolları, bir Yunan müfrezesi ile Yunan çetelerine tesadüf etti. Bilahare meydana gelen çarpışmalar neticesinde bu Yunan müfrezesi ile çeteleri bir miktar ölü ve yaralı vererek güneye doğru çekilmek zorunda kaldı.³⁷⁵

Soma Cephesi: Bu mıntıkada 188. Alay Kumandanı Miralay Akif Bey bulunmaktaydı. Emrinde, Mülâzım Halit Bey'in³⁷⁶ Bandırma'da teşkil ettiği 100 kişilik bir nizamiye müfrezesi ile Soma, Kırkağaç, Bergama kazalarından ve Balıkesir merkezlerinden Giresun (Savaştepe) ve Gelenbe nahiyeleri halkından teşkil edilen millî kuvvetler bulunuyordu. Bu millî kuvvetlerin başında da Hulusi Bey³⁷⁷ ile Kırkağaçlı Emin Efendi³⁷⁸ vardı. Kınık ile Soma arasında mevzilenen bu kuvvetler 700 kişiden ibaretti. Karşılarında Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetleri vardı.³⁷⁹

Bu cephede sürekli çatışmalar meydana gelmekteydi. Nitekim 3 Temmuz'da Halit Bey müfrezesi Cumalı sırtlarında bir Yunan müfrezesi ile çatışmaya girdi ve Yunanlıları Kınık'a kadar kovaladı.³⁸⁰ 9 Temmuz 1919 sabahı bir piyade taburu, bir süvari bölüğü ve iki toptan mürekkep bir Yunan kuvveti Cumalı bölgesindeki millî kuvvetlere saldırdı. Millî kuvvetler üstün Yunan birlikleri karşısında öğleye kadar mevzilerini savunduktan sonra çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Hulusi Bey'in kumanda ettiği Balıkesir Bölüğü, Hamidiye üzerinden Yunanlılara yandan taarruz etti. Bu durumda Yunanlılar zayıat da vererek eski mevzilerine çekildi. 10 Temmuz'da Cumalı ve Cenge bölgelerinde Yüzbaşı Behçet, Yüzbaşı Sami ve Üsteğmen Hüseyin Halet komutasında 280 kişilik bir kuvvetle Yunanlılara karşı yapılan taarruz başarılı oldu. Yunan kuvvetleri yine çekilmek zorunda kaldı. Ancak çekilirken köyleri de yaktılar. 17 Temmuz günü ise bir bölük piyade 60 süvari ve bir makineli tüfekten oluşan bir Yunan birliği Hamzalı sırtlarındaki Kuvâ-yı Milliye'ye taarruz etti. Kuvâ-yı Milliye'nin şiddetli mukavemeti

³⁷⁵ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 190-191.

³⁷⁶ Sonradan Beyazıt (Doğubeyazıt) mebusu Halit Bayrak.

³⁷⁷ Sonradan Karesi (Balıkesir) mebusu Hulusi Bey.

³⁷⁸ Biga civarında Anzavur Ahmet ile yapılan çarpışmalarda hayatını kaybetmiştir. Bkz. Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34.

³⁷⁹ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34.

³⁸⁰ Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 37.

neticesi bu Yunan birliği de geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Millî kuvvetler geri çekilen Yunanlıları Kınık köyüne kadar takip etti. Yine 24 Temmuz'da Cumalı dolaylarında ve Sarıcalar, Hamidiye (Çerkezköy) bölgesindeki çarpışma neticesinde Yunan birlikleri yine geri çekilmek zorunda kaldı. Bu gelişmeden bir müddet sonra 30 Temmuz günü bir piyade taburu, iki ağır makineli tüfek, bir top takımı ve 40 süvariden mürekkep bir Yunan birliği Sarıcalar istikametinde iki kol halinde ilerledi. Ancak Hamidiye'deki Kuvâ-yı Milliye'nin şiddetli karşılık vermesi üzerine Yunanlılar önemli miktarda zayıt vererek Bölcek istikametinde çekilmek zorunda kaldı.³⁸¹

Başlangıçta üç mıntıkaya ayrılmış bulunan bu cephe, yukarıda belirtilen faaliyetleri gösterecek kadar genişlemiş, büyük bir cephe halinde birbirleriyle irtibat kurmuş ve aralıksız hatta derinliğine tertibatlı olmak üzere sıralanmış millî kuvvetlerle tutulmuştu. Bu cephe bu suretle Ayvalık kuzeyinden, Akdeniz sahilinden (Ege Denizi) Kasaba yakınında Gediz nehrine kadar uzanmaktaydı. Diğer taraftan cephe gerisinde Redd-i İlhak Heyetleri tarafından cepheye kuvvet ve mühimmat yollanmaktaydı. Ayrıca bu yapılanma daha gerilere, iç bölgelere kadar yayılmaya çalışılmaktaydı.³⁸² Şimdi ise bunların birbirleriyle irtibatlandırılması ve Yunan birliklerinin ilerleyişini kısmen de olsa durdurabilen cephenin sevk ve idaresi ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için güçlü bir cephe gerisi organizasyonuna ihtiyaç vardı.

5. Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti I. Dünya Harbi'ni fiilen sonlandırmıştır. İtilaf devletleri ise mütarekeyi, Anadolu topraklarını herhangi bir karşı koyma olmadan işgal etme belgesi olarak görmüştür. Ancak Türk millî uyanışı bu oldubittiye İzmir'in işgaliyle birlikte artan bir şekilde tepki göstermiştir. Yurdun her yerinde yapılan gösteri ve mitinglerle birlikte Redd-i İlhak Cemiyetleri oluşturulmuş, ardından bu ortamı silahlı direniş örgütlerinin kurulması takip etmiştir. Güney Marmara bölgesini oluşturan şehirler bu doğrultuda hareket ederek yerel direniş örgütleri oluşturmuştur. Bölgedeki demografik yapıya bakıldığında Türk ve Müslüman unsurun bu işgali şiddetle reddettiği görülürken, gayrimüslim halkın özellikle de Rum nüfusun Yunan işgalini destekledikleri görülmektedir. Rum vatandaşlar Yunan ordusuna katılarak aktif bir biçimde bu işgali desteklemiştir.

Osmanlı Hükûmeti bu işgale yetersiz sayılacak bir tepki göstermiş, elle tutulur derecede bir karşı koyma fikri benimsemekten uzak kalmıştır. Ancak İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele hareketi Yunan ordusunun ilerleyişini durdurmak için çeşitli tedbirler almaya başlamıştır. Bununla birlikte İstanbul hükûmetinde görev alan ve Millî Mücadele hareketini destekleyen Şevket Turgut Paşa ve Cevat Paşa gibi önemli isimler, Anadolu'ya silah ve cephaneye nakli önündeki engelleri kaldırarak önemli işler yapmıştır.

³⁸¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, K. 1, s. 188-189.

³⁸² Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, s. 34-35.

Güney Marmara bölgesini oluşturan alan içerisinde önemli mücadele örgütleri oluşturulmuştur. Ayvalık'ta Ali Çetinkaya ilk andan itibaren emrindeki kuvvetlerle mücadeleye başlarken Balıkesir'de Bekir Sami (Günsav) Bey mücadelenin önderliğini üstlenmiştir. Bununla birlikte Balıkesir'de yapılan kongreler, halkı mücadele yanına çekebilmek adına oldukça önemli bir işlev görmüştür.

Kaynaklar / References

Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Başkanlık Osmanlı Arşivi Bâb-ı Âli Evrak Odası (BOA.BEO)

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi, Bekir Sami Bey Dosyası

Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi, Tevfik Bıyıklıoğlu Dosyası.

Alemdar

Balıkesir Postası

Hadisat

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Hüdavendigâr

İkdam

İstiklâl

Memleket

Sabah

Ses

Takvim-i Vekayi

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Adivar, Halide Edip. *Türkün Ateşle İmtihanı*. 8. Baskı. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1985.

Aker, M. Şefik. *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*. C. 1. (104 sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı), Ankara: 1973.

Akşin, Sina. *Osmanlı Hükûmetleri ve Millî Mücadele*. İstanbul: Cem Yay., 1983.

Aktar, Yücel. "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikalarında Temel Yaklaşımlar". 3. *Askerî Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., 1986.

Apak, Rahmi. *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1990.

Aras, Kâzım. *İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât*. İstanbul: Askerî Matbaa, 1936.

Arıburnu, Kemal. *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*. 2. Baskı. İstanbul: Yeni Desen Matbaası, 1975.

As, Bünyamin. *Bir Kuvâ-yı Milliyeci: Parti Pehlivan*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2020.

Atamer, Hamdi. "Kuvâ-yı Milliye'ye Katılanların Listesi". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 4 (Ocak 1968).

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. C. I-III. 4. Baskı, İstanbul: MEB Yay., 1981.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. C. IV. Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1964.

Avcıoğlu, Doğan. *Millî Kurtuluş Tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974.

Aydın, Sıtkı. *Güney Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

Ayhan, Aydın. "İzmir İşgali Sırasında Balıkesir". *Millî Mücadele'de Balıkesir*. İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986.

Ayhan, Aydın. "İzmir'in İşgali Sırasında Balıkesir". *Millî Mücadele'de Balıkesir*. İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986.

Bayar, Celâl. *Ben de Yazdım*. C. V-VI-VIII. İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

Baykal, Bekir Sıtkı. *Heyet-i Temsiliye Kararları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1974.

Bıyıklıoğlu, Tefvik. *Türk İstiklâl Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1962.

Bıyıklıoğlu, Tefvik. *Trakya'da Millî Mücadele*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

Birinci, İhsan. "Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli Cemiyet ve Çeteler". *Hayat Tarih Mecmuası*. 10 (11 Eylül 1971).

Bolak, Ahmet Aydın. "Balıkesir'de Kuvâ-yı Milliye Çalışmaları (Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi)". *Millî Mücadele'de Balıkesir*. İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986.

Bolak, Ahmet Aydın. "Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi'nin Karar Defteri". *Millî Mücadele'de Balıkesir*. İstanbul: Türkpetrol Vakfı Yay., 1986.

Bolak, Mehmet Vehbi. "Millî Mücadele'de Balıkesir, Kuvâ-yı Milliye Hareketi Nasıl Doğdu? Nasıl Büyüdü ve Kuvâ-yı Milliyeciler Nasıl Çalıştı?". *Millî Mücadele'de Balıkesir*. İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 1986.

Borak, Sadi. "Sarıklı Mücahit". *Hayat Tarih Mecmuası*. (Ekim 1968).

Buytulluoğlu, Hamdi. "İzmir'in işgali". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. 7 (Nisan 1968).

Buytulluoğlu, Hamdi. "Millî Mücadele Başlıyor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 22 (Temmuz 1969).

Can, Fahri. "Karakol Cemiyeti", *Yakın Tarihimiz*, C. I.

Can, Fahri. "İlk Millî Mukavemet Nasıl Kuruldu", *Yakın Tarihimiz*, C. I.

- Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat, 1953.
- Coşar, Ömer Sami. *İstiklâl Harbi Gazetesi*. İstanbul: Milliyet Yayınları, t.y.
- Çantay, Hasan Basri. *Kara Günler ve İbret Levhaları*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1965.
- Çarıklı, Hacim Muhittin. *Kuvâ-yı Milliye Hatıraları*. Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1967.
- Çelebi, Mevlüt. "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası) 16 Nisan-18 Mayıs 1919". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. I/19 (Temmuz 1990).
- Çelik, Hacer. "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. VII/16-17 (2008).
- Çerkez Ethem, *Çerkez Ethem'in Hatıraları*. İstanbul: Dünya Yayınları, 1962.
- Dinamo, Hasan İzzettin. *Kutsal İsyân*. C. 6. İstanbul: May Yayınları, 1967.
- Eğilmez, Mümtaz Şükrü. *Millî Mücadele'de Bursa*. Yay. Haz. İhsan Ilgar. İstanbul: Tercüman Yay., 1981.
- Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Erdeha, Kâmil. "İzmit Mutasarrıflığı". *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. II-IV (Ocak-Mart 1978).
- Ergeneli, Adnan. "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar". *Belleten*. 98/189-190 (Ocak-Nisan 1984).
- Ergil, Doğu. *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1981.
- Erim, Hıfzı. *Ayvalık Tarihi*. Ankara: Güney Matbaacılık, 1948.
- Ertürk, Hüsamettin. *Millî Mücadele'de Teşkilât-ı Mahsusa Faaliyetleri*. Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, ATASE Kitaplığı, A/1/218 D. 449/A.
- Esengin, Kenan. *Millî Mücadele'de İç Ayaklanmalar*. İstanbul: Ağrı Yayınları, 1982.
- Evans, Laurence. *Türkiye'nin Paylaşılması*. Çev. Tevfik Alanay. İstanbul: Milliyet Yay., 1972.
- Goloğlu, Mahmut. *Sivas Kongresi*. Ankara: Başnur Matbaası, 1969.
- Goloğlu, Mahmut. *Üçüncü Meşrutiyet*. Ankara: yy, 1970.
- Gökbel, Asaf. *Millî Mücadelede Aydın*. Aydın: Coşkun Matbaası, 1964.
- Gökbilgin, Tayyip. *Millî Mücadele Başlarken*. C. I-II. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1959.
- Göztepe, Tarık Mümtaz. *Vahdettin Mütareke Gayyasında*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1969.
- Güven, Zühtü. *Anzavur İsyanı*. 2. Baskı. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1965.
- İncedayı, Cevdet Kerim. *Türk İstiklâl Harbi*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

- İnönü, İsmet. *Hatıralar*. Yay. Haz. Sabahattin Selek. C. I. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.
- İzmir Fecâyii (Mülhakatta), Dersaadet: 1335 (1919).
- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970.
- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Çev. Cemal Köprülü. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Kalkavanoğlu, İlyas Sami. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Ekicigil Yayınevi, 1967.
- Kansu, Mazhar. *Müfit Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1986.
- Karacabey, Nizamettin "Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar)". *Tarih Mecmuası*. 117 (1 Haziran 1940).
- Karay, Refik Halid. *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1964.
- Kidwai, Müşir Hüseyin. *Paris Konferansı ve Osmanlı'nın Çöküşü*. Sad. Ahmet Zeki İzgöer. Nehir Yayınları, İstanbul, 1991
- Kitsikis, Dimitri. *Yunan Propagandası*. İstanbul: Meydan Neşriyat, 1963.
- Kocatürk, Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Kozanoğlu, Zeynel. *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını*. Ankara: Güvendi Matbaası, 1970.
- Köklü, H. Nusret. *Manisa İşgalden Kurtuluşa*. Ankara: Bizim Büro, 1976.
- Köstüklü, Nuri. *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.
- Kutay, Cemal. *Millî Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*. İstanbul: Tarih Yayınları, 1963.
- Kutay, Cemal. *Çerkez Ethem Dosyası*. C. I. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1973.
- Külçe, Süleyman. *Mareşal Fevzi Çakmak*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1953.
- Mehmet Arif. *Anadolu İnkılâbı*. İstanbul: İkdam Matbaası, 1340.
- Ahmet, Süvari Yüzbaşı. *Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele*. Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği, 1928.
- Morkaya, Burhan Cahit. *İzmir'in Romanı*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931.
- Özalp, Kazım. *Millî Mücadele*. C. I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985.
- Özel, Sabahattin. *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele (1919-1922)*. İstanbul: Adapazarı Belediyesi, 1987.
- Özer. Kemal. *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen*. Balıkesir: Türk Dili Matbaası, 1964.

- Özoran, Beria Remzi. "Cumhuriyetin Temel Taşlarından Ayvalık". *Türk Kültürü*, 6/72 (Ekim 1968).
- Öztüre, Avni. *Nicomedia İzmit Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1969.
- Parlak, Türkmen. *Yunan Ege'ye Nasıl Girdi*. C. I. İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., 1982.
- Peker, Nurettin. *İstiklâl Savaşı, Resim ve Vesikalarla İnebolu, Kastamonu Havalisi (Deniz ve Kara Havalisi)*. İstanbul: Gün Basımevi, 1955.
- Sağlamer, Kayhan. "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. 49 (Ekim 1971).
- Salıslık, Selahattin. *Türk-Yunan İlişkileri ve Etnikî Eterya*. İstanbul: Kitaş Yay., 1968.
- Saygı, Osman. *Kuvâ-yı Milliye'de Savaştepe*. Balıkesir: Türkpazarı Matbaası, 1950.
- Selçuk, İlhan. *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. C. I. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965.
- Selek, Sabahattin. *Millî Mücadele*. C. I. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1970.
- Simavi, Lütfi. *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972.
- Smith, Michael Llewelyn. *Anadolu Üzerindeki Göz*. İstanbul: Hürriyet Yay., 1978.
- Sofuoğlu, Adnan. *Kocaeli ve Sakarya'da Kuvâ-yı Milliye ve Karşı Faaliyetler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1987.
- Sonyel, Salahi R. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.
- Söylemezoglu, Galip Kemali. *Başımıza Gelenler*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.
- Su, M. Kâmil. *Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*. Ankara: Kurtuluş Ofset, 1984.
- Su, M. Kâmil. *Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1984.
- Ahmet, Süvari Yüzbaşı. *Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele*. Ankara: Erkân-ı Harbiye Reisliği Matbaası, 1928.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Kuvâ-yı Milliye Tarihi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1957.
- Taçalan, Nurdoğan. *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*. İstanbul: Milliyet Yay., 1970.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, 1973.
- Tansu, Samih Nafiz. *İki Devrin Perde Arkası*. İstanbul: Ararat Yayınevi, 1969.
- Tarih C. IV*, Ankara: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1931.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*. C. IV. II. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1985.

- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim. *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken, Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Toy, Erol. *Türk Gerilla Tarihi*. İstanbul: Giray Yayınları, 1970.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. C. I. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1984.
- Türk İstiklâl Harbi* serisi Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1974.
- Türkgeldi, Ali Fuat. *Görüp İşittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1984.
- Tütenk, Ahmet Akif. *Millî Mücadele'de Denizli*. İzmir: Ahenk Basımevi, 1949.
- Umar, Bilge. *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Walder, David. *Çanakkale Olayı*. İstanbul: Milliyet Yay., 1970.
- Yetkin, Gıyas. *Edremit*. Balıkesir: Edremit Halkevi Neşriyatı, 1939.
- Yetkin, Gıyas. *Ateşten Ateşe Büyük Türkiye*. Ankara: Bütün Türkiye Yayınevi, 1969.
- Yunus Nadi. *Ankara'nın İlk Günleri*. İstanbul: Sel Yayınları, 1955.
- Yüce, Rıfat. *Kocaeli Tarih ve Rehberi*. İzmit: Türkyolu Matbaası, 1945.
- Zürcher, Erik Jan. *Millî Mücadele'de İttihatçılık*. İstanbul: Bağlam Yay., 1987.

EK 1. Balıkesir'de Millî Mücadele İçin Yapılan Dua. (Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı)



EK 2. Millî Mücadele'de Edremit'ten Ayvalık Cephesi'ne giden ikinci kafile, 20 Haziran 1919. (Milli Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)



EK 3. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ve Kuvayımilliye Teşkilatı Başkanı Seyidzâde Seyid Bey, 1920. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)



Yazarlar Hakkında / About Authors

**Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU | Hacettepe Üniversitesi |
adnans[at]hacettepe.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6967-5482**

Adnan Sofuoğlu 1955'te Sakarya'da doğdu. 1980 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde lisans eğitimini tamamladı. Yüksek lisansını Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde aldıktan sonra aynı üniversitede doktora unvanını aldı. Doktora tezini hazırladığı enstitüde araştırma görevlisi olarak devam eden Sofuoğlu, daha sonra Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim görevliliğine atandı. 1999-2004 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Birimi'nde yarı zamanlı ders vermiş olan Sofuoğlu'nun idari görevleri arasında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü müdür yardımcılığı, Atatürk Kültür, Dil ve Yüksek Kurumu bünyesindeki Atatürk Araştırma Merkezi başkanlığı bulunmaktadır. Halen Hacettepe Üniversitesi'nde Profesör olarak görev yapmaktadır.

**Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU | Hacettepe University |
adnans[at]hacettepe.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6967-5482**

Adnan Sofuoğlu was born in Sakarya in 1955. He completed his undergraduate education at Istanbul University, Faculty of Literature, Department of History in 1980. After receiving his master's degree at Hacettepe University Atatürk's Principles and Revolution History Institute, he got a Ph.D. in History at the same university. Sofuoğlu continued as a research assistant at the institute where he prepared his doctoral thesis, and then he was appointed as a lecturer at Hacettepe University. Between 1999 and 2004, Sofuoğlu taught part-time at Bilkent University's History of the Republic of Türkiye Unit, and his administrative positions included deputy director of Hacettepe University's Institute of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution, and head of the Atatürk Research Center within the Atatürk Culture, Language and High Institute. He is currently a Professor at Hacettepe University.

**Prof. Dr. Taner BİLGİN | Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi |
taner.bilgin[at]bilecik.edu.tr | ORCID: 0000-0001-6018-5957**

1979 yılında Adana'da dünyaya geldi. İlk orta ve lise öğrenimini Adana'da tamamladı. 2003 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi'nde okutman olarak göreve başladı. 2007 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Tarih bölümünde Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. İlgili yıl içerisinde Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte okutman olarak bu üniversite de görev yapmaya başladı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında başladığı doktora öğrenimini 2012 yılında "Millî Mücadele Döneminde Bilecik" isimli teziyle tamamladı. 2018 yılında Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi alanında doçentliğini aldı. 2023 yılında Profesör kadrosuna atanan Bilgin, halen Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Millî Mücadele Döneminde Bilecik, Bir Türk Beyi Ebulfez Elçibey, Hilal-İ Ahmer Ebe Ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa, Yüzüncü Yılında Bilecik Mülakatı 5 Aralık 1920-2020 Anadolu Yükselirken gibi kitapları bulunan Bilgin, Millî Mücadele, Türk Dış Politikası ve Uluslararası ilişkiler konusunda birçok makale ve bildirisi bulunmaktadır.

**Prof. Dr. Taner BİLGİN | Bilecik Şeyh Edebali University |
taner.bilgin[at]bilecik.edu.tr | ORCID: 0000-0001-6018-5957**

He was born in 1979 in Adana. He completed his primary, secondary, and high school education in Adana. In 2003, he graduated from Dumlupınar University, Faculty of Science and Literature, Department of History. In the same year, he started to work as an instructor at Dumlupınar University. In 2007, he completed his master's degree in History at Dumlupınar University. With the establishment of Bilecik Şeyh Edebali University in the relevant year, he started to work as an instructor at this university. In 2008, he started his doctoral studies at Sakarya University Institute of Social Sciences, Department of History, and completed his doctorate in 2012 with his thesis titled "Bilecik in the Period of National Struggle". In 2018, he received his associate professorship in the field of Atatürk's Principles and History of the Republic. In 2023, Bilgin was appointed as a professor and is currently a faculty member at Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences. Bilgin, who has books such as Bilecik in the Period of National Struggle, A Turkish Bey Ebulfez Elçibey, Pioneer of Hilal-İ Ahmer Midwife and Nurse Trainings Besim Ömer Pasha, Bilecik Interview in its Centenary Year December 5, 1920-2020 Anatolia Rising, has many articles and papers on National Struggle, Turkish Foreign Policy and International Relations.